

Jakten på möjligheter i en ny tid

HUVUDRAPPORT FÖR PROJEKTET STORA FLYTT- OCH BOENDESTUDIEN 30 SEPTEMBER 2015

SAMMANFATTNING

I den här studien har Kairos Future undersökt det svenska flytt- och boendelandskapet och hur det kan komma att utvecklas de kommande åren. Studien bygger på en rad metoder, såväl kvalitativa, som kvantitativa i form av bl. a en enkätundersökning som 6000 svenskar besvarat. Resultaten är i korthet:

Vi går mot ett T-samhälle, där de grundläggandeframgångsfaktorerna är att vara *uppkopplad* och *spetsig*. I T-samhället finns sju kommuntyper baserade på dessa framgångsfaktorer och orientering mot boende eller arbete.

Att flytta är att göra karriär, men karriären är ofta känslostyrd och oplanerad. Det finns sju huvudsakliga flyttkarriärer som olika kommuntyper har olika förutsättningar att kapitalisera på.

Platslowpyramiden styr platsvalen, där det i botten ligger värden om trygghet och grundläggande funktionalitet, följt av funktionella konkurrensfördelar och starka sociala sammanhang. Överst i pyramiden finns puls, myller och möten.

Bostaden är en allt viktigare livsstilsmarkör, där skiljelinjerna kring preferenserna är hur viktig platsen och läget är, om bostaden är ett livsprojekt eller om man vill lägga så lite tid på det som möjligt, samt om man är orienterad mot grannskap eller söker privatskap.

Framtidskarriärer och boendekonkurrens avgör framtidens flyttynamik. Omvälvande omvärldsförändringar innebär att den framtida flyttynamiken präglas av vilka som bäst kan erbjuda framtidsmöjligheter och stå sig i bostadsstriden.

Från urbanitet och ruralitet till identitet och funktionalitet. Dikotomin mellan det urbana och rurala blir allt mindre relevant i takt med ökad uppkoppling. Istället växer en segmentering kring identiteter fram, liksom andra krav på funktionalitet.

Polarisering mellan nomader och rotfasta i framtidens bostadslandskap. Vi lär se en ökad polarisering kring i ena änden högt värderad rotfasthet främst i villadrommen, i andra änden lär vi se fler med nomadtillvaro på bostadsmarknaden.

Det gäller att bygga tillgång till hela pyramiden. Med hjälp av ökad uppkoppling och samarbete kan de flesta platser bygga *tillgång* till en så gott som komplett platslowpyramid i ett regionalt sammanhang.

Det gäller att hitta sin roll. I större, mer uppkopplade och komplexa sammanhang behöver regionala aktörer samtidigt vara klara över vad som är deras roll i sammanhanget och hur man kan sticka ut.

Det gäller att hålla ihop i en fragmenterad tid. Med ett fragmenterat identitetslandskap kommer också utmaningen att förhindra konflikter som kommer av olika verklighetsuppfattningar. Här har regionala aktörer en stor uppgift i att bidra till sammanhållna samhällen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	2
INLEDNING	4
10 TRENDER SOM FORMAR FLYTT- OCH BOENDELANDSKAPET	6
7 KOMMUNGRUPPER I T-SAMHÄLLET	21
FLYTTDYNAMIKENS 5 HUVUDSATSER	27
PLATSENS ATTRAKTION, LIKA MEN ÄNDÅ OLIKA	42
DEN ALLT VIKTIGARE BOSTADENS ATTRAKTIVITET	52
ATT VÄLJA FOKUS OCH MÅLGRUPP	65
SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	74
APPENDIX A: METOD OCH MEDARRANGÖRER	77
APPENDIX B: DEFINITIONER OCH FÖRKLARINGAR	78
OM KAIROS FUTURE	80
NOTER	81

INLEDNING

VARFÖR EN FLYTT- OCH BOENDERAPPORT?

I alla tider har människor flyttat till möjligheter. Folkvandringstidens människor gjorde det. Karl-Oskar och Kristina gjorde det. 50- och 60-talets storstadsbor gjorde det när de lämnade innerstadens trångboddhet och utedass för en trea i Vällingby. Dagens globala migranter såväl som svenska ungdomar som drar till stors-tan gör det idag.

Men vad är det som människor idag uppfattar som möjligheter hos en plats? Hur ser flyttmönstren ut och hur kan de komma att förändras på sikt? Hur vill människor egentligen bo?

Kairos Future har i arbetet med kommuner och regioner sett ett växande behov av en studie som tar pulsen på ett föränderligt flytt- och boendelandskap och går på djupet i de frågor som formar alltifrån människors liv till byggd miljö och kommunal ekonomi.

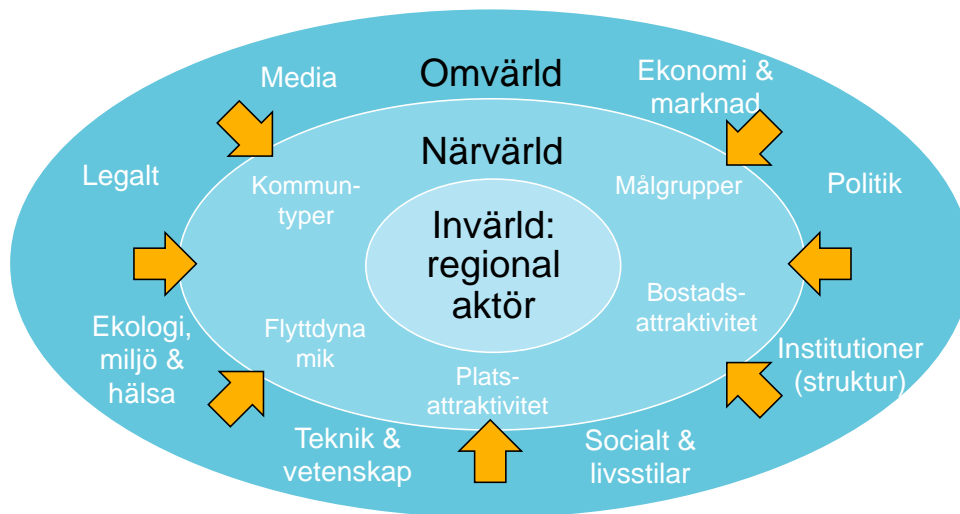
Med den här studien vill vi ge en bild av dagens och framtidens flytt- och boendelandskap. Studien bygger på en rad metoder och är genomförd tillsammans med ett antal medarrangörer. För mer information om metod och medarrangörer, se appendix A.

RAPPORTENS UPPLÄGGNING: PERSPEKTIV UTIFRÅN- OCH IN

Studiens huvudfrågor är: *Vart vill vi flytta?* och *Hur vill vi bo?* Ett mer övergripande syfte med studien är att beskriva den arena som vi kan kalla flytt- och boendearenan – och hur den kan komma att förändras de kommande 10 åren. Arenan består från en regional aktörs perspektiv av:

- **Omvärlden.** Den värld som en regional aktör påverkas av, men inte själv kan påverka. Förändringar i omvärlden kan ha stor påverkan på den egna verksamheten, ofta på lite längre sikt.
- **Närvärlden.** Närvärlden definieras som den arena där en regional aktör är en spelare. Närvärlden kan påverkas i olika utsträckning, beroende på den regionala aktörens styrka.
- **Invärlden.** Invärlden utgörs av den regionala aktör som är en spelare på flytt- och boendearenan, exempelvis kommunen, regionen eller fastighetsbolaget, d.v.s. den tänkta mottagaren av den här rapporten.

De tre ”världarna” illustreras i figur 1 nedan. Rapporten följer ett utifrån och in-perspektiv och struktureras efter en ”checklista” av frågor regionala aktörer behöver ställa sig för att kunna agera strategiskt på flytt- och boendearenan.

Figur 1. Illustration över flytt- och boendearenans tre "världar".

Rapportens första del behandlar omvärlden, del 2-6 handlar om närvärlden, och rapportens avslutande del handlar om invärlden, slutsatserna för den regionala aktören. Frågorna som rapporten besvarar är:

- 1. Vilka förändringar i omvärlden formar landskapet?** I rapportens första del beskriver vi de viktigaste trenderna i omvärlden som påverkar flytt- och boendearenan.
- 2. Vem är "vi"?** I rapportens andra del presenteras en kommuntypologi som kan användas av såväl kommuner, regioner och andra aktörer som vill förstå sammanhanget där de är verksamma.
- 3. Hur ser flyttynamiken ut?** I rapportens tredje del går vi in på studiens första huvudfråga "vart vill vi flytta" och analyserar hur flyttströmmarna ser ut mellan och inom olika typer av kommuner. Analysen bygger vidare på typologin i del 2.
- 4. Vad är en attraktiv plats?** I rapportens fjärde del berör vi studiens andra huvudfråga "hur vill vi bo?". Här går vi på djupet med vad som egentligen är en attraktiv plats och vilka olika värden en plats kan ha.
- 5. Vad är en attraktiv bostad?** Även i rapportens femte del rör vi oss kring studiens andra huvudfråga, "hur vill vi bo?", men här med fokus på vilka värden en bostad kan ha.
- 6. Vilka bör vi rikta in oss på?** I rapportens sjätte del för vi ett resonemang kring vilka målgrupper som finns för regionala aktörer. Vi avgränsar oss här till målgrupper för kommuntyperna i del 2.
- 7. Vad betyder detta för framtiden?** I rapportens avslutande del sammanfattar vi rapportens resultat i ett par strategiska slutsatser för regionala aktörer.

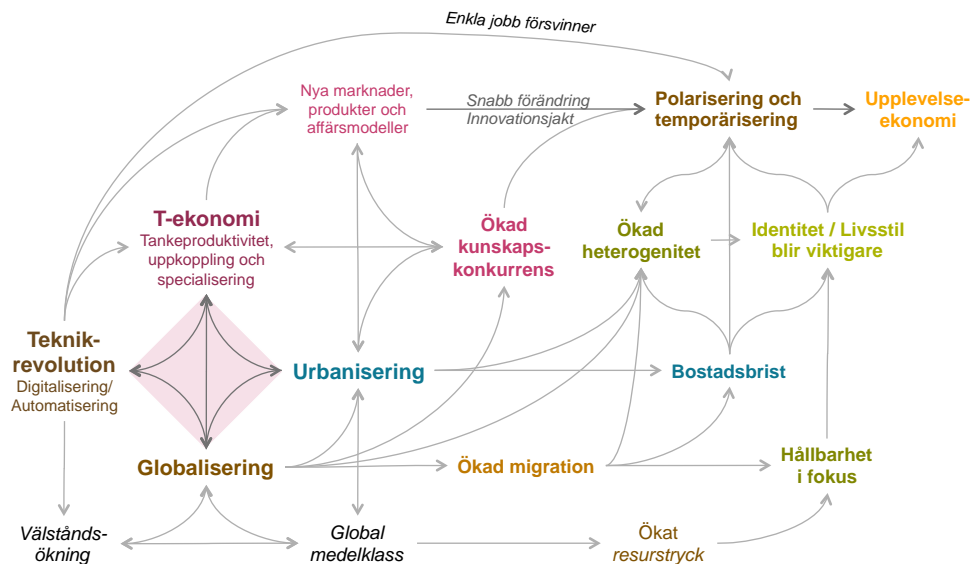
10 TRENDER SOM FORMAR FLYTT- OCH BOENDELANDSKAPET

AVSNITTET I ETT NÖTSKAL

Under expertseminariet inom ramen för den här studien sammanfattade professorn i socialt arbete Tapio Salonen samhällsutvecklingen träffande som mot mer *rörlighet och rörlighet*. En utmanande framtidsbild, inte minst för regionala aktörer. Vad är det då som driver utvecklingen? Det ger vi oss på att beskriva i det här avsnittet.

Globalisering och en större global medelklass ökar *resurstrycket*, vilket leder till *ökad hållbarhetsfokus*, globalt och lokalt. *Urbanisering* till vissa av landets delar för med sig en *bostadsbrist* med stark påverkan på människors val av plats. Utvecklingen går samtidigt mot allt mer kunskapsintensiva, ”*tankebaserade*” ekonomier och samhällen. Teknikutveckling i form av *digitalisering* och *automatisering* innebär en konstant omvandling med *polarisering* och *temporärisering* som följd, inte minst på arbetsmarknaden.

En större rörlighet i form *ökad migration* och *snabbare förändringstakt* leder till *ökad heterogenitet* i samhället. En utveckling från stora enhetliga kollektiv till mindre gemenskaper baserade på *livsstilar* och *identiteter* förstärker i sin tur en framväxande *upplevelseekonomi*.

Figur 2. Omvärldsförändringar som påverkar spelplanen kring flytt och boende och hur de hänger ihop i ett komplext samspel.

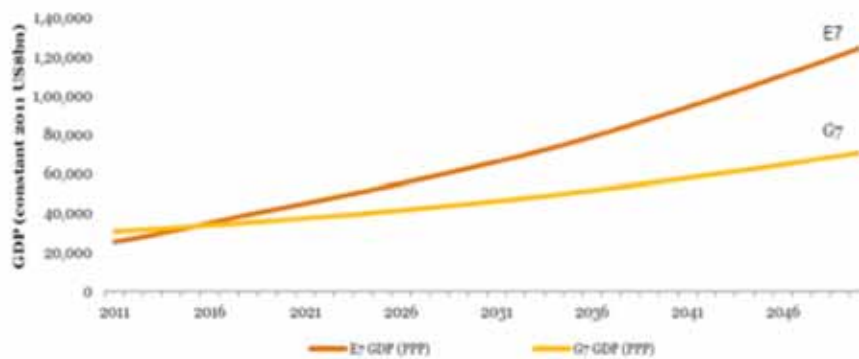
Vi har valt att sammanfatta de viktigaste rörelserna mot framtiden som mot ett ”T-samhälle”, där de viktigaste regionala framgångsdimensionerna är *uppkoppling* mot det som växer, och *spets* med avseende på kunskapskapital och specialisering. Nedan följer en fördjupad beskrivning av utvecklingen framåt i form av 10 trender som påverkar flytt- och boendearenan med dess regionala aktörer.

1. GLOBALISERING – SPELPLANEN JÄMNAS UT

Containertrafik, jetmotorer, satelliter och fiberoptik har under 1900-talet ökat möjligheterna att kommunicera och transportera varor mellan jordens alla länder och regioner. Handelsavtal och internationella överenskommelser har ytterligare underlättat de globala flödena av varor, människor, kapital, tankar och idéer – det vi kallar för globalisering.

En stor effekt av globaliseringen är en snabbt växande global medelklass. De flesta bedömare räknar med att ca 150 miljoner människor per år går från fattigdom till medelklass – d.v.s. att ungefär ett Göteborg om dagen lyfts från en kamp om överlevnad in i en enklare och tryggare medelklassstillvaro.

Detta innebär en köpkraftsökning som sammantaget gör att de gamla ekonomiska maktbaserna kommer att utmanas under de kommande decennierna. Idag pratar man allt oftare om E7-länderna, som består av Kina, Indien Brasilien, Ryssland, Mexiko, Indonesien och Turkiet. Redan inom ett par år beräknas E7-gruppens ekonomier växa om G7-länderna.

Figur 3: Prognos över E7- samt G7-ländernas ekonomiska utveckling mot 2050¹.

Sedan en tid tillbaka är det inte bara fabriksproduktion som flyttas utomlands om priset på arbetskraft är lägre. Nu blir också konkurrensen om mer kvalificerade kunskapsjobb viktigare. De flesta länder satsar målmedvetet på att öka sin nationella *kunskapskonkurrens*, och allt talar för att spelplanen snabbt jämnas ut – dels då möjligheterna att ta del av högre utbildning ökar världen över, dels eftersom fler arbeten relativt enkelt kan flyttas till platser där man får ut mest per investerad krona.

Påverkan på flytt- och boendearenan

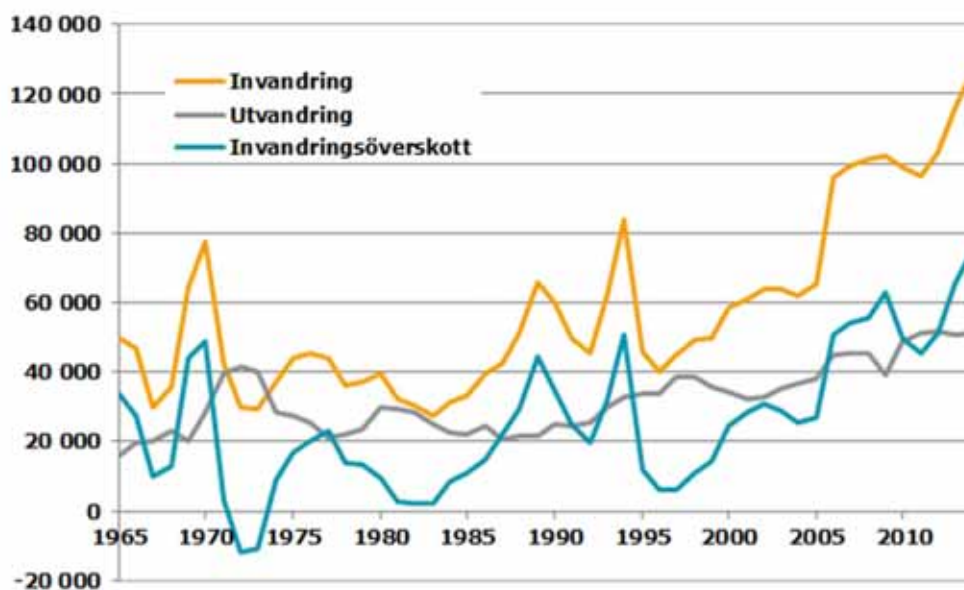
För regionala aktörer innebär denna utveckling att även många ”fredade” företag kan komma att möta en stark konkurrens från helt nya och idag okända konkurrenter inom en 5-10 årsperiod. Även inom Sverige pågår kampen om människor och företag som bidrar till lokalsamhällets tillväxt – en kamp som står och faller med förmågan att skapa sammanhang där dessa människor och företag vill slå rot och verka. De regioner som lyckas bättre i konkurrensen blir också de som bedöms som mer attraktiva.

2. MIGRATIONEN VÄXER – I ANTAL OCH SOM SAMHÄLLSFRÅGA

Globaliseringen innebär inte bara ökad rörlighet av kapital, arbetskraft och kompetens, utan också ökad rörlighet bland människor generellt. Migrationen mellan världens kontinenter ökar i omfattning och människor söker i större utsträckning nya möjligheter i andra länder. Detta tar sig uttryck såväl i form av arbetskraftsmigration och utlandsstudier som i form av flyktingmigration och anhöriginvandring.

Nivåerna av invandring till Sverige är i ett historiskt perspektiv rekordhøga, liksom nivåerna av utvandring. Under 2014 invandrade 126 966 personer till Sverige, en ökning med nära 10% från 2013. Huvudorsaken är det pågående kriget i Syrien.

Invandring, utvandring och invandringsöverskott 1965–2014

Figur 4. Antal invandrare till Sverige och utvandrare från Sverige sedan mitten på 1960-talet. Källa: SCB

Sverige är idag ett mångkulturellt land med högre andel utlandsfödda än vad exempelvis det traditionella invandrarlandet USA någonsin haft². Personer från andra länder – särskilt från länder utanför EU/EFTA – har inte varit sysselsatta i lika hög utsträckning som andra i Sverige, vilket innebär en stor utmaning på arbetsmarknaden framöver. Samtidigt pekar forskning från bl. a Richard Florida på att mångfald är en ingrediens i regional attraktivitet för den ”kreativa klassen”³.

Påverkan på flytt- och boendearenan

Konflikter och politisk oro i omvärlden kan förväntas leda till fortsatta flyktingströmmar även under kommande år, och den politiska synen på invandrings- och integrationsfrågorna blir alltmer polariserad och infekterad. Åren som följer kommer av allt att döma vara starkt präglade av hur samhället, inte minst på regional och lokal nivå, hanterar och förhåller sig till migrationen och dess konsekvenser. Den grundläggande utmaningen är att förhindra spänningar mellan grupperingar byggande på såväl härkomst, som på uppfattningar kring migration.

3. URBANISERING, STADEN BLIR NORM

Urbaniseringen är fortsatt påtaglig världen över – stora flyttströmmar går till växande städer och storstadsregioner. År 2050 beräknas 70-75% av världens befolkning, ca sju miljarder människor, bo i städer⁴. Vid sidan av de rent fysiska konsekvenserna det får, innebär det också en ”mental” förskjutning, där staden i allt högre utsträckning blir norm.

I Sverige är det storstadsregionerna samt högskoleorter som ökat sin befolkning mest de senaste åren, medan många av landets övriga kommuner tappar invånare⁵. Med människorna flyttar också näringarna och arbetstillfällena i ett självförstärkande system. De större städerna växer och blir knutpunkter i de regionala nätverken, och i mindre kommuner växer ofta tätorten på bekostnad av landsbygden. Det leder till en koncentration av såväl kommersiell som offentlig service.

Påverkan på flytt- och boendearenan

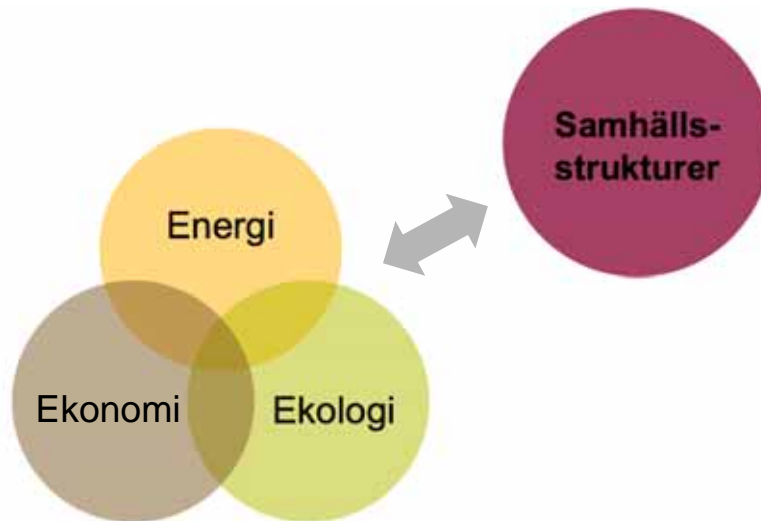
Den här utvecklingen ritar just nu om den svenska geografin i grunden. De stora städerna med vissa tätt tillhörande kommuner vinner i attraktionskraft och många mindre orter riskerar att hamna vid sidan av eller i utkanten av de stora regionerna. Många kommuner som starkt påverkas av urbaniseringen får också demografiska obalanser i form av en hög andel äldre och minskande befolkning.

Det som förhindrat att många kommuner vid sidan av allfarvägen minskat i befolkning är ofta migration, vilket leder till utjämnade demografiska obalanser, men också förändrar många mindre samhällens karaktär och identitet, till det bättre eller sämre beroende på vem man frågar.

4. ÖKAD SYSTEMSTRESS I HÅLLBARHETENS KALEJDOSKOP

Västvärldens grundläggande system och samhällsstrukturer befinner sig idag under en gradvis ökande stress från flera håll. Den demografiska utvecklingen med en åldrande befolkning innebär ökade kostnader för offentlig verksamhet oavsett ambitionsnivå, det hotar det *ekonomiska* ramverket för nationer, regioner och kommuner. Klimatförändringar är en annan långsiktig förändring som inte direkt märks idag, men som innebär systemhot på sikt mot det *ekologiska* ramverket. Därtill kräver en växande världsekonomi mer resurser och inte minst energi. Långsiktigt ser vi därför en samhällsutmaning i att hantera en tilltagande brist på en rad råvaror såsom vatten, koppar, fosfor och fossil energi. Ramverket för vår *energi- och råvaruförsörjning* hotas även det av systemriskerna.

Den yttre press som ovan nämnda utmaningar innebär bidrar också till att skapa *sociala hållbarhetsutmaningar*. De sociala utmaningarna består i grunden av att skapa samhällen, städer och sammanhang där denna varelse kan känna sig trygg och inkluderad, känna sammanhang, förstå sin omvärld och ändå vara stimulerad, nyfiken, utvecklingsinriktad och hoppfull – i sanning en ständigt närvarande och växande utmaning i dagens komplexa och snabbt föränderliga värld.

Figur 5: Potentiella kriser inom områdena ekonomi, ekologi och energi hotar de system och samhällsstrukturer vi är beroende av

Påverkan på flytt- och boendearenan

Sammantaget påverkar denna mix av systemhot och utmaningar nationer, regioner och organisationer på olika sätt, eftersom förutsättningarna är väldigt varierande. Samtidigt pendlar fokuset för debatten över tid – klimat, energi, resurser, sociala problem blandas och återkommer alla från tid till annan. Men att alla verksamheter, på ett eller annat sätt kommer, fortsätta påverkas av hållbarhetsfrågor under många år framöver är ofrånkomligt. För, eller kanske snarare senare, kommer det visa sig vilka regionala aktörer som har investerat i långsiktighet.

5. TEKNIKREVOLUTIONEN – MOT EN HYPERUPPKOPPLAD OCH MER SJÄLVGÅENDE VÄRLD

Växande digitala värden i en alltmer digital värld

En allt större del av vår värld, och våra liv, översätts snabbt i digitala termer. Utvecklingen drivs av ökad datorkraft och lagringskapacitet, men kanske främst av vår växande förmåga att utveckla nya användbara digitala verktyg och hjälpmedel.

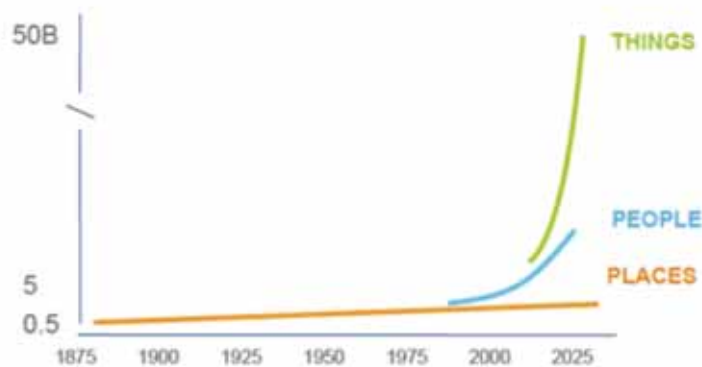
Allt som *kan* digitaliseras kommer digitaliseras och de digitala flödena får därmed en allt större betydelse i samhället. Individer och organisationer sparar tid och blir effektivare, men blir också alltmer beroende av en snabb och pålitlig tillgång till de digitala flödena. Vi befinner oss numer i en värld där mängden kanaler, avsändare och budskap ökar drastiskt – en *utbudsexplosion av information*.

Med den nya tekniken föds också nya affärslösningar och ibland *radikalt förändrade logiker för värdeskapande*. Tänk bara på hur de flesta av oss för bara tio år sedan gick tillväga för att lyssna på musik, titta på film, söka information, kommunicera eller handla begagnade saker av varandra. Företag som Blocket, Spotify, Netflix, Apple och Google har här varit med och helt ritat om verkligheten i en mängd branscher.

Ett Internet till allt, och ett alltings Internet

Mycket tyder på att de smarta mobilerna bara är första fasen i utvecklingen. I nästa fas väntas smarta mobiler utvecklas till en slags digitala agenter, som agerar som självständiga rådgivare och beslutsfattare åt sina ägare. Agenterna tar in och interagerar med både varandra och alla de miljontals uppkopplade prylar som alltmer fyller vår tillvaro, det s.k. *Internet of Things (IoT)*.

Telekomföretaget Ericsson menar att det redan 2020 kommer att finnas ca 50 miljarder internetanslutna enheter i världen, d.v.s. prylar som har någon form av uppkoppling mot internet. Ett exempel på utvecklingen är att Svenska teleoperatörer rapporterar en fördubbling av antalet man-maskinkommunikationsaffärer varje år. Detta kommer kunna revolutionera all form av kommunikation, och det mesta av verksamheter i samhället.

Figur 6. Principskiss över utvecklingen vad gäller sammankopplade platser, människor och prylar.

Den växande automatiserade sektorn

Genom historien har ny automatiseringsteknik varit en kraft som ständigt förändrat vilka arbeten vi människor behövt utföra själva. Från vind- och vattenkvarnar, via ångmaskiner och Spinning Jennys till dagens flexibla fabriksrobotar, drönare och självkörande bilar. Mycket talar för att den digitala utvecklingen innebär att vi står inför en ny våg av automatisering.

Å ena sidan ser vi exempel på att tillverkning flyttas tillbaka från låglöneländer, då produktionen kan skötas billigare på hemmaplan när flexibla robotar till allt lägre kostnad kan utföra alltmer avancerade sysslor. Å andra sidan spås även många tjänste-, service- och kunskapsyrken genomgå samma slags utveckling de kommande decennierna – de yrken som idag utgör basen för den breda medelklassen i stora delar av västvärlden – något som börshandlare, jurister och läkare redan börjat erfara.

En studie från Reforminstitutet visar att hälften av dagens svenska arbeten riskerar att försvinna fram till 2030 på grund av automatiseringen – och det är främst i servicesektorn och bland enklare tjänstemannajobb som förändringarna blir störst. Förarlösa fordon och drönare förändrar logistikbranschen (chaufförer och lagerper-

sonal rationaliseras bort), självbetjäning rationaliserar bort kassörskor och incheckningspersonal, automatiska hamburgarkockar förändrar snabbmatssektorn etc.

Gränserna för vad som är möjligt att automatisera ritas hela tiden om, och vi människor har sakta vant oss vid att använda, lita på och uppskatta tjänster från maskiner – såväl fysiska (gräsklippning, dammsugning, självscanning) som digitala (resebokning, e-handel, bankärenden). Men hur detta på sikt kommer slå mot olika svenska orter och regioner är en fråga som ännu är mycket svår att besvara.

Smart teknologi i blickfånget – mot en datastyrd värld av smarta system?

Med ”smart” som gemensam etikett utvecklas nu digitala, automatiserade och alltmer självreglerande system för ex styrning av hus och hem (smarta hem), elförörjning (smarta elnät/smart grids), logistik och leveranskedjor (smart logistics) – ja, till och med hela städers utveckling (smart cities).

Vi ser åtskilliga fronter där man pratar om de smarta lösningarna och hur de på sikt kommer förändra våra dagliga liv. Ett exempel är utvecklingen av smarta hem där teknologin är intressant, inte minst för utvecklare av ex vård- och hemtjänster, både i hemmet och på särskilda boenden. Smart teknologi kan här medföra att resurser kan allokeras mer effektivt mellan olika vårdtagare över tid.

Ett särskilt intressant exempel är utvecklingen av helt automatiserade, självkörande fordon⁶. Tekniken bär bland annat löften om radikalt förbättrat kapacitetsutnyttjande av varje fordon, minskat behov av fordonsägande, minskade trafikproblem, minskad energiförbrukning och, inte minst, möjligheter för människor att ägna sig åt vad de vill på vägen mellan A och B.

Påverkan på flytt- och boendearenan

Teknikutveckling har förmågan att påverka överallt. Digitaliseringen ger möjligheter till kommunikation och medborgardialog på helt andra sätt än tidigare. Smarta system kan i grunden revolutionera vad människor har att förvänta sig av ett hem och en bostad. Inte minst kan en utveckling där bilar är självkörande förändra vad vi ser som ”pendlingsavstånd”.

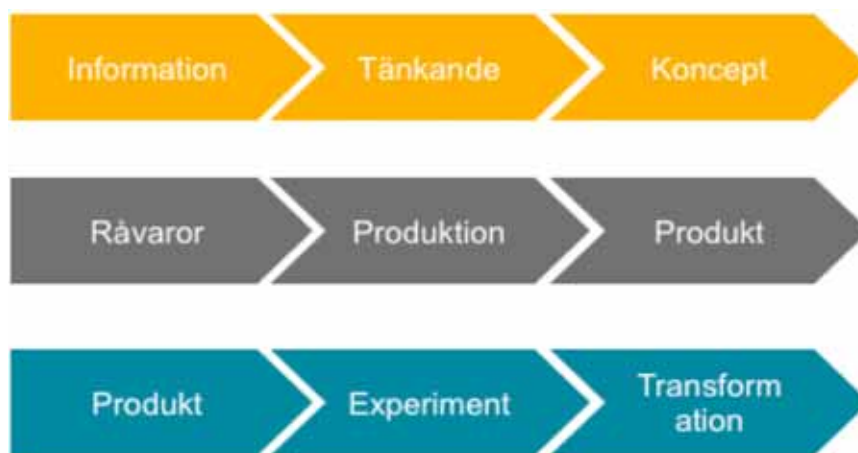
Teknikutveckling har också förmågan att polarisera. Alla anpassar sig inte lika väl till tekniska förändringar, något vi idag kan se i det vi kallar för det ”digitala utanförskapet”. Inte minst automatiseringen kan slå mycket hårt på platser där arbetslivet ligger tungt investerat i en enskild bransch eller t. o m en enskild arbetsgivare.

6. DEN NYA T-EKONOMIN: TANKEPRODUKTIVITET, VARDAGSTJÄNS-TER OCH UPPKOPPLAT VÄRDESKAPANDE I FOKUS

Värdeskapandet förändras – från Produktion till Tänkande

Alltmedan globalisering, digitalisering och automatisering förändrar vår värld – med nya utmaningar och möjligheter – finns det skäl att rikta blicken mot en särskild konsekvens: en ökad konkurrens om *tankekraft*.

Kring en traditionell tillverkningsindustri, där råvaror genom produktion blir produkter, växer nu *tankeindustrin*. Här skapas helt nya värdekedjor som å ena sidan handlar om att förstå hur man genom kreativt tänkande bygger nya koncept av råvaror som *information, insikter och idéer*. I takt med att teknikens möjligheter snabbt expanderar är det snarare vår mänskliga förmåga att faktiskt tänka ut hur vi ska utnyttja möjligheterna till fullo som är den gränssättande förmågan. Det handlar också om att förstå hur fysiska produkter idag alltmer fungerar som flexibla plattformar för en ny värdeskapandeprocess – en process där individer själva kan *experimentera* med hur produkten ska användas för att *transformera* sina liv mot något enklare, effektivare och bättre.

Figur 7: I ett framväxande Tankesamhälle, uppstår ett nytt "ekosystem" av värdekedjor.

Världens högst värderade bolag genom tiderna, Apple, är byggt på tänkande, inte råvaror eller produktionskapacitet⁷. Tänk på hur Apple lyckats designa ett helt ekosystem av värdeskapande utifrån sina produkter (iPhone, iPad etc.) och tjänsteplattformar (iTuners, Appstore), där konsumenter och andra aktörer (ex apputvecklare) länkas samman och kontinuerligt driver innovation tillsammans.

Den klassiska produktionsvärdekedjan börjar på detta sätt omgärdas av en mer komplex bild av hur ekonomiskt värde skapas i samhället. Tänkande blir alltmer den centrala värdeskaparen, och produkten – som när den köps är identisk med alla andra exemplar – snabbt blir en flexibel och individuellt anpassad nod för personlig utveckling och transformation.

Delningsekonomin: bättre värdeskapande och resursutnyttjande i en uppkopplad värld

Vi ser redan idag tydliga exempel på hur kombinationen av tekniska framsteg och kreativt tänkande kan leda till nya revolutionerande värdeskapandeprocesser. Pålitlig och snabb uppkoppling, tillsammans med genomtänkta specialiserade plattformar i den digitala världen, har gjort att människor idag lätt kan utbyta produkter, tjänster och information direkt med varandra – utan inblandning av onödiga mellanhänder. Blocket (saker och ting), AirBnB (övernattning), Über (personliga transporter), TripAdvisor (information för resande) och EatWith (matupplevelser)

är alla exempel på digitala mötesplatser där människor direkt kan utbyta värden med varandra – tjänster som på ett radikalt sätt utmanar flera befintliga branscher och affärslogiker. Sammantaget ser vi framväxten av en delningsekonomi (eng: sharing economy) som av allt att döma kommer fortsätta förändra och utveckla hur vi människor utbyter värden med varandra. Lösningarna inom delningsekonomin visar också på hur vi radikalt kan fördela och utnyttja samhällets resurser på långt mer effektiva sätt än idag.

Ett nytt vardagstjänstelandskap

I en allt mer tidspressad vardag ökar efterfrågan på tjänster som på ett eller annat sätt bidrar till att spara tid och öka bekvämligheten. Denna trend drivs på av att fler får det bättre ställt, att både män och kvinnor jobbar heltid och satsar på en yrkeskarriär där de får mindre tid över till hushållsarbete, att staten subventionerar tjänster i form av RUT och ROT. Även digitaliseringen underlättar tjänsteutbyte mellan människor.

Under det senaste decenniet har vi sett en explosion av tjänster som underlättar vardagen. Städning, barnpassning, vardagsomsorg (exempelvis utförande av ärenden och inköp), fönsterputs och trädgårdsservice har blivit allt vanligare via olika privata aktörer. Dessutom ökar hemleveranser av färdigpackade matkassar och vi bedömer att den utvecklingen kommer att ta rejäl fart de kommande åren.

Detta nya tjänstelandskap kommer att öppna upp för många aktörer, inte sällan från andra branscher än vi är vana vid. Idag sker en hel del experimenterande med en hel rad olika aktörer som letar efter vinnande affärsmodeller. Antingen är det helt nya aktörer eller så är det traditionella aktörer som prövar nya samarbetslösningar. T ex har Volvo och Bring prövat idén om en gemensam tjänst som garanterar att de varor du beställt via nätet väntar i din bil när du hämtar den vid infartsparkeringen på väg hem från jobbet. Ett annat exempel är Googles senaste avisering om att starta Google Shopping Express i NY och LA.

Att efterfrågan är stor, och att stora aktörer idag söker nya positioner där de experimenterar med nya lösningar, tyder på att det kommer hända väldigt mycket på denna ”vardagstjänstearna” under kommande år.

Polarisering och temporärisering i en tanke-ekonomi

Samtidigt kan vi se att den automationsutveckling vi beskrev tidigare håller på att rita om arbetsmarknaden i grunden. Utvecklingen pekar mot att mer eller mindre alla jobb som handlar om att rutinmässigt göra ungefär samma sak oavsett om det är med händerna eller huvudet kommer att automatiseras inom kort. De arbeten som blir kvar och växer i omfattning är arbeten som bygger på självständigt tänkande och kreativitet (se ovan) och arbeten som handlar om relationshantering (detta kan inte datorerna göra än på mycket länge). I förlängningen kan detta leda till en kraftigt polariserad arbetsmarknad med lågbetalda relationsjobb å ena sidan, och högbetalda arbeten som kräver kreativt tänkande å den andra.

Påverkan på flytt- och boendearenan

De mest framgångsrika lösningarna inom delningsekonomin har idag global räckvidd, men det är inte svårt att se framför sig hur detta nya sätt att dela värde kan smitta av sig även i lokalsamhällen och lokala ekonomier. Redan idag ser vi hur småföretag delar resurser på nya sätt. Hur långt är steget till att människor börjar ifrågasätta om alla i ett villaområde verkligen behöver äga sin egen gräsklippare, snöslunga eller häcksax?

Det nya vardagstjänstelandskapet får konsekvensen att den sammanlagda funktionaliteten hos en plats – och därmed attraktiviteten lär bedömas som bättre i ju högre utsträckning vardagstjänsterna kan erbjudas.

En viktig effekt av den mera flyktiga tankeekonomin är att inte minst arbetslivet blir mer *temporärt*. Borta är den tid då människor kunde bosätta sig på en plats intill en större arbetsplats och förvänta sig att stanna kvar där under överskådlig tid. Den ökade temporäriseringen i tankeekonomin får stora konsekvenser inte minst för vilka platser och arbetsmarknader människor söker sig till. Platser där ett uppbrott också innebär nya och andra möjligheter har framtiden för sig.

7. ÖKAD HETEROGENITET

Individualisering, etnisk mångfald och ekonomiska klyftor

Vårt samhälle har under senare årtionden genomgått en omvandling från relativ homogenitet, till ett samhälle präglad av allt större mångfald, *heterogenitet*. Orsakerna är flera – individualisering och skiftande livsstilar, ökad etnisk mångfald samt växande ekonomiska klyftor.

I en individualiserad tid med goda materiella förutsättningar har utrymmet för att forma och uttrycka sig som individ ökat. Människor skapar idag sin identitet genom olika beteenden, livsstilar och konsumtionsmönster. Boende, arbete, resande, fritidsaktiviteter, matvanor, konsumtion och förhållandet till hälsa, platser och natur är alla exempel på områden genom vilka människor uttrycker sig själva.

En annan aspekt är ökad kulturell och etnisk mångfald. Detta är till stor del en följd av en ökad migration som beskrivits i trenden ovan.

En tredje aspekt är ökad ekonomisk polarisering. De flesta människor i Sverige har under flera decennier fått ökade inkomster, men de har ökat mer i vissa grupper än i andra. Inkomstskillnaderna i Sverige var som lägst 1981, och har sedan dess ökat⁸. Enligt en OECD-rapport som publicerades för något år sedan är Sverige nu det land i världen där de ekonomiska klyftorna ökar snabbast⁹.

Självvald gemenskap – livsstil och identitet ökar kraftigt i betydelse

Vi vill här särskilt lyfta fram den ökande betydelsen av livsstilar som bas för identitet, gemenskap, konsumtion och livsval. Inte minst har möjligheten att hitta likasinnade via internet och de sociala medierna drivit på utvecklingen markant. Detta ger en annan slags heterogenitet i samhället än industrisamhällets uppdelning efter resurser och socioekonomi. Här handlar det mer om att personer med en viss

livsstiltillhörighet ofta söker sig till ett bostadsområde/-kvarter där de hittar sina likasinnade vilket i sin tur spär på en ökad heterogenitet även på lokal nivå.

Utvecklingen illustreras tydligt i hur livet i de sociala medierna ser ut. Människor väljer ofta att följa personer de tycker om, eller har en relation till. Den här utvecklingen benämns ibland som "filterbubblor", d.v.s. att människor söker sig till egna kretsar där man aktivt undviker information och nyheter som inte passar den egna agendan eller de egna värderingarna.

Sökandet efter kollektiva gemenskaper sker med andra bevekelsegrunder än tidigare. Förr föddes de flesta in i gemenskaper (kollektiv) som var närmast givna; släkt, familj, klass etc. Idag söker sig istället många till de livsstilsgemenskaper de känner mest samhörighet med. Det gäller inte minst yngre människor. Detta kan uttryckas som ett skifte från "tilldelade" till "självvalda" gemenskaper.

	1800-tal	1900-1950	1950-2000	2000-framåt
Tillhörighet	Släkt	Familj	Individ	Tribe
Identitet	Ägande	Arbete	Fritid	Förmåga
Samhällsformare	Religion	Nation	Konsumtion	Information
Status	Hästen	Bilen	Bostaden	Tjänster

Figur 8: Principsammanställning över aspekter tidsandan i olika tider och dess betydelse för generationer de senaste 150 åren.

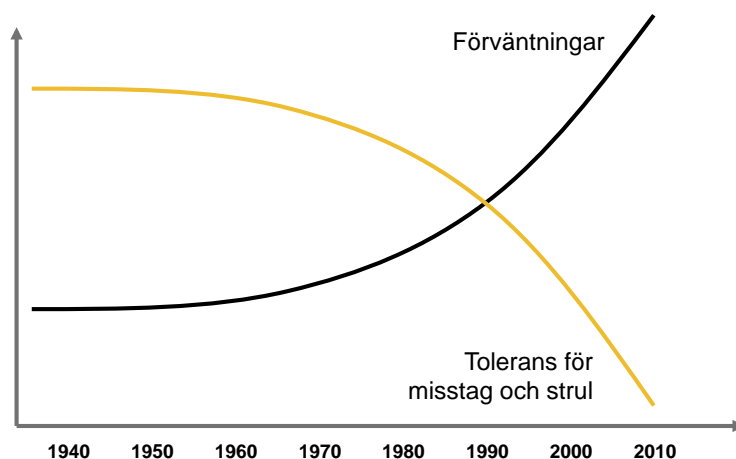
Påverkan på flytt- och boendearenan

Utvecklingen pekar sammantaget mot en allt tydligare och mer finmaskig *segmentering* kring identitet och livsstil. För regionala aktörer blir dessa komplexa strukturer allt viktigare att förstå sig på för att kunna leverera platsvärde. En utmaning för regionala aktörer blir att hitta det gemensamma i ett fragmenterat landskap av mikrogrupperingar. En annan utmaning är att principen "lika söker lika" tycks gälla. Har man en viss typ av människor på en plats tenderar det att attrahera likasinnade.

8. HÖGRE KRAV OCH FÖRVÄNTNINGAR

1900-talet var kunskapsrevolutionens århundrade, där västvärlden och Sverige blivit mer välutbildat än någonsin. Men dagens människor nöjer sig inte längre med att tillgodose de grundläggande behoven i livet, utan drivkraften är snarare att ständigt bejaka temporärt begär, att unna sig det lilla extra. Förr levde de flesta med förnöjsamhet dagarna i ändå för att någon gång emellanåt unna sig lite njutning. I dag är relationen den omvända, d.v.s. njutningen är det normala och att nöja sig med basbehoven hör till undantagen.

Redan på 1960-talet identifierade Tage Erlander att människors krav inte minskade i takt med stigande välbstånd – utan tvärtom ökade, varför han myntade uttrycket ”de stigande förväntningarnas missnöje”. Trots en remarkabel välbståndsutveckling i Sverige finns det inget som pekar på att medborgares och konsumenters krav på företag och det offentliga minskar – snarare vittnar företag och organisationer om att de ökar.

Figur 9. I takt med stigande välbstånd ökar människors krav på företag och organisationer.

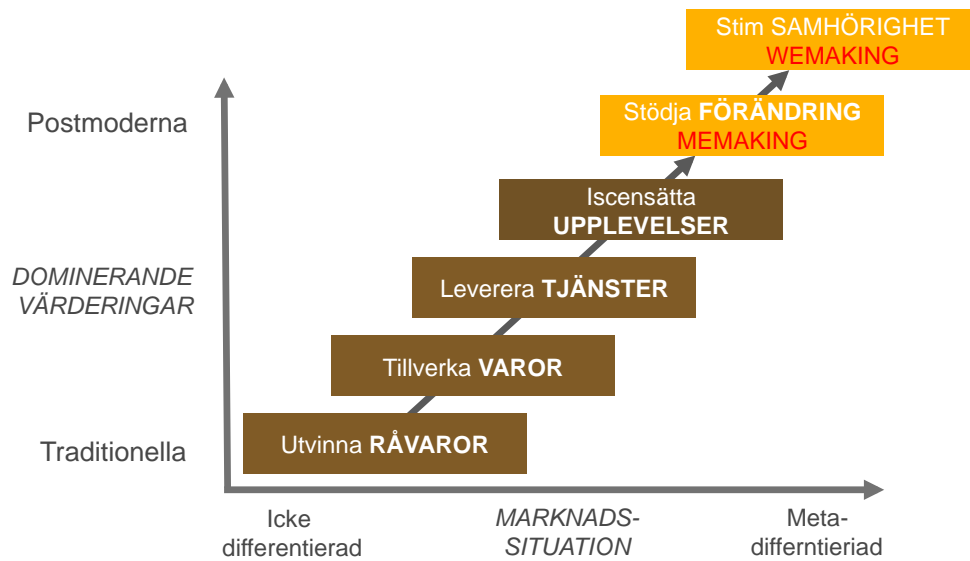
Påverkan på flytt- och boendearenan

Det har lett till att vi idag har en situation med alltmer krävande och kunniga medborgare där många människor idag ställer långt större krav på de företag och myndigheter de har kontakt med, något inte minst offentliga aktörer och kundtjänstliknande organisationer berörs av. Det hänger i sin tur ihop med att *tid* är den främsta bristvaran för allt fler svenskar. De som kan minimera tidstjuvar och minska ”friktionen” i vardagen, kommer också att skänka attraktivitet till platsen.

9. UPPLEVELSER STIGER I KURS

Marknaden för upplevelser har vuxit snabbt under senare år. De företag och organisationer som kan göra sitt erbjudande till en stark upplevelse har en stark konkurrensfördel. Det gäller alltifrån konsumtion i vardagen, resor, gåvor, till val av bostad. I en komplex värld, bidrar upplevelser till sammanhang, samhörighet, identitet och berättelsen om vem man är ... eller vem man vill berätta att man är, vi kan här tala om ”MeMaking”.

Samtidigt ser vi att tiotalet hittills inte bara inneburit en tidsanda som fokuserar på att skapa individuella upplevelser. Istället växer betydelsen av att göra saker tillsammans. Det gör att vi ser en upplevelseekonomi växa fram där basen utgörs av olika sätt att stimulera samhörighet, något vi kan kalla för WeMaking. Båda trenderna ritar på olika sätt om konsumtionskartan.

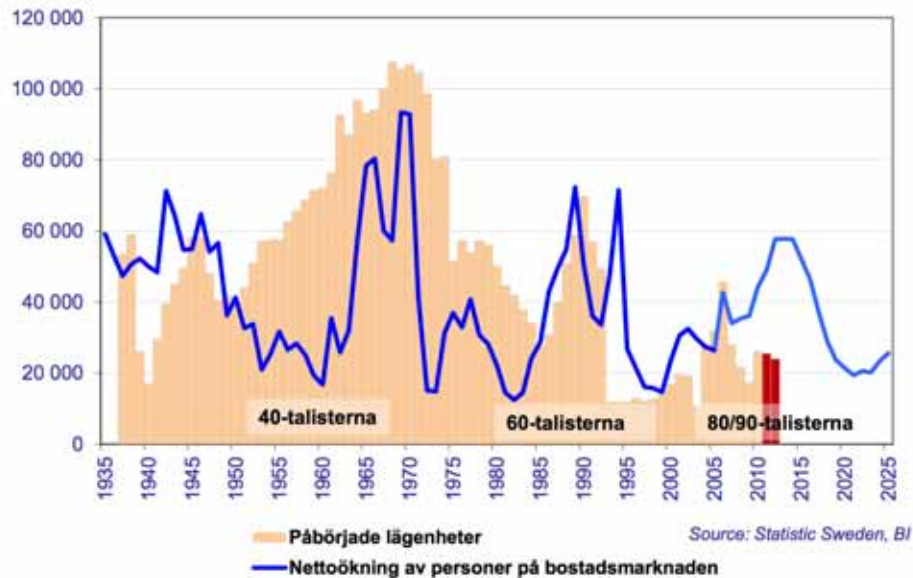
Figur 10: Nästa faser i utvecklingen av upplevelseekonomi. Källa Joe Pine et al/Kairos Future

Påverkan på flytt- och boendearenan

Om något innebär upplevelseekonomin en möjlighet för regioner i och med en framväxande besöksnäring. Exempelen på kommuner utanför storstadynamiken som bärs upp av en stark besöksnäring är otaliga. Den största potentialen på lite längre sikt ligger i besökare från tillväxtmarknaderna där miljontals människor tar sig över välbefindanden där man kan börja lägga pengar på resor. I ett bredare perspektiv finns också möjligheten i det offentliga som gemenskaps-skapare, där man faktiskt har en unik "position", för att prata marknadsföriska.

10. BOSTADSMARKNADEN KVAR I BRIST OCH UNDERSKOTT

De senaste tio årens utveckling visar på ett strukturellt underskott av nya bostäder. Även om den innevarande regeringen överraskade många när den i sin vårbudget lade fram förslag om nya statliga subventioner till nybyggnation av vissa typer av bostäder så är det för tidigt att säga om detta är ett allvarligt menat trendbrott.

Figur 11. Byggnad och nettoökning av personer på bostadsmarknaden. Källa: Sveriges byggingdustrier (BI)

I nuläget är byggproduktionen stark och uppåtgående. Boverket räknar med att det kommer påbörjas byggande av över 47 000 nya bostäder 2015 och över 50 000 under 2016 – de högsta siffrorna sedan nittiotalets början. Trots denna utveckling pekar Boverket på att man hade behövt bygga i storleksordningen 70 000 nya bostäder varje år fram till 2020 för att täcka behovet. En migration större än väntat lär spå på bostadsbristen ytterligare.

Påverkan på flytt- och boendearenan

Bostadsbristens påverkan på flytt- och boendearenan är självskriven, där det på många platser är ett stort problem som påverkar bl. a. kunskapsförsörjningen hos arbetsgivare. Samtidigt skapas möjligheter för platser där det inte råder bostadsbrist att locka människor med ett bättre boende för lägre penning. Ju dyrare det blir att bo på vissa platser, desto mer ökar incitamenten att flytta till en annan plats där man får mer boende för pengarna och istället kanske pendlar till arbete.

SAMMANTAGET: MOT T-SAMHÄLLET!

Hur kan man sammanfatta det komplexa samspel som pågår mellan olika omvärldstrender? Det finns många tankar om vart världen är på väg, men två teorier – som vid första anblick kan verka stå emot varandra är särskilt intressanta. Å ena sidan kan världen beskrivas med Thomas Friedmans perspektiv¹⁰, som allt *plattare* till följd av avreglerad handel, dematerialiserad ekonomi och ökade förutsättningar för gränslös kommunikation. Detta innebär att en central framgångsfaktor för såväl företag som regioner är att lyckas vara *uppkopplade* mot rätt saker – där världen växer och där produktionskrafterna och tillväxten finns.

Å andra sidan menar exempelvis Richard Florida¹¹ att det är precis tvärtom – att världen blir allt *taggigare*. Ledande företag och regioner attraherar kunskap, människor och kapital, vilket gör att världens tillväxt koncentreras till vissa framgångs-

rika platser, med vassa specialiseringar. För sådana organisationer och regioner blir det ännu lättare att attrahera önskvärda målgrupper. Det innebär att en central framgångsfaktor är att vara *spetsig* med avseende på kunskapskapital och framgångsrika specialiseringar – att vara globalt konkurrenskraftig på de områden där man är verksam.

Förmodligen har både Friedman och Florida rätt, samtidigt. Vissa regioner, i regel koncentrerade kring större städer, som presterar väl med avseende på framgångsfaktorerna uppkoppling och spets, kommer ofta in i en positiv spiral, lyckas *gravitera* och dra till sig kompetens, kapital och kreativitet. Attraktivitet föder attraktivitet¹².

Den framväxande värld där dimensionerna uppkoppling och spets är de viktigaste framgångsfaktorerna kallar Kairos Future T-samhället.

Påverkan på flytt- och boendearenan

Hur påverkar då utvecklingen mot T-samhället flytt- och boendearenan? I rapportens resterande delar ska vi fördjupa oss i just det. Men uppenbart är att de regionala aktörer som är bäst skickade att möta T-samhällets möjligheter och utmaningar är de som har försprång i kampen om att ge människor bäst och flest möjligheter.

7 KOMMUNGRUPPER I T-SAMHÄLLET

AVSNITTET I ETT NÖTSKAL

Utvecklingen mot T-samhället påverkar regionernas förutsättningar i grunden. I det här avsnittet grupperar vi Sveriges kommuner efter deras grundförutsättningar i T-samhället. Vi använder oss av två huvudsakliga dimensioner för att skapa en kommuntypologi som motsvarar Sveriges nya ekonomiska geografi.

Den ena dimensionen handlar om kommunens ”*regionala T-index*”, som mäter i vilken grad kommunen är en del av ett fördelaktigt sammanhang, där *uppkoppling* och *spets* skapar dessa fördelaktiga ”graviterande” regionala sammanhang. Den andra dimensionen handlar om kommunens *roll* i sammanhanget: huruvida kommunen är orienterad mot *arbete* eller *boende*.

Indelningen ger oss sju kommuntyper: T-centrum, boendekommuner till T-centrum, potentiella T-centrum, boendekommuner till potentiella T-centrum, lokala arbetslivsspecialister, boendespecialiserad landsbygd och mellanlägeskommuner.

Flyttmönstren avseende inrikes flytt mellan dessa kommungrupper har varierat över tid beroende på olika omvärlds- och samhällsförändringar. Under 70-talets början vann boendekommuner till T-centrum stora mängder flyttare från T-centrum. Gröna vågen under de nästföljande åren är den enda perioden då kommungrupperna utanför T-regioner och potentiella T-centrum vunnit flyttare. Lyckan för dessa grupper var kortvarig, då en annan tidsanda på 80-talet följdes av T-centrumens återkomst på nettoflyttens positiva sida.

I takt med att rörelsen mot T-samhället tog fart främst efter 90-talskrisen, har de tre kommungrupperna *T-centrum*, *boendekommuner till T-centrum* och *potentiella T-centrum* vunnit flyttare, medan de övriga kommuntyperna har tappat flyttare. Endast under några kortare år i samband med IT-krisen i början av 00-talet har övriga kommungrupper sammanslagna varit i närheten av positiva inrikes flyttnettosiffror.

Nedan följer en mer ingående beskrivning av typologin, där vi tar avstamp i det svenska arbetsmarknadsnätverket.

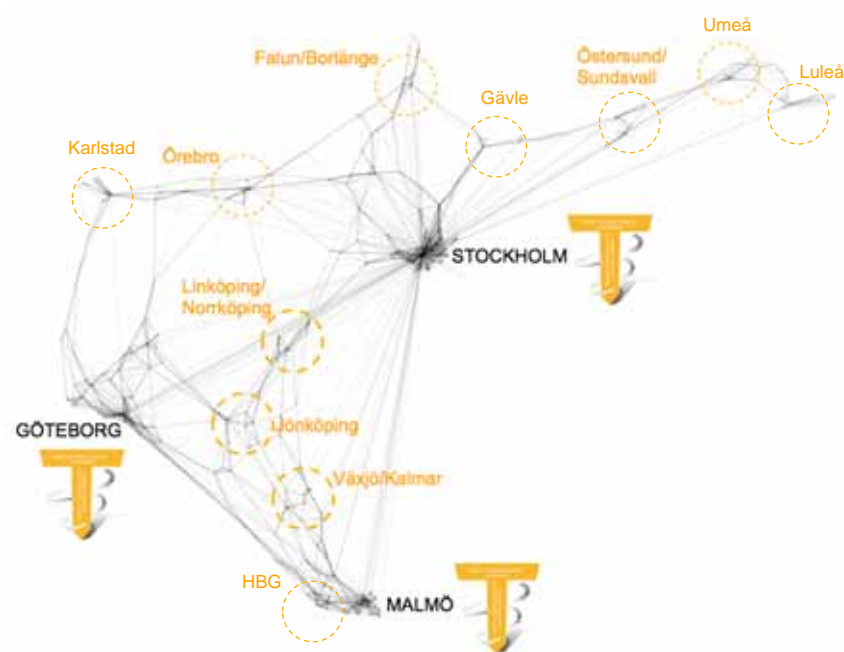
DEN NYA EKONOMISKA GEOGRAFIN: ARBETSMARKNADSNÄTVERKET

Geografiska kartor kan ge en bild av en kommuns position, men det som har verklig betydelse för en kommun är vilka *relationer* man har med andra kommuner.

I figur 12 nedan visas en bild av det svenska arbetsmarknadsnätverket. Nätverket som visas i figuren bygger på pendlingsrelationer mellan kommuner. Tjockare linjer innebär mer pendling (in- och utpendling) mellan kommuner. Kortare linjer innebär också mer pendling mellan kommunerna.

Bilden av arbetsmarknadsnätverket gör tydligt att det finns tre huvudsakliga förtätningar i Sverige kring de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa utgör *agglomerationer* med stora ekonomiska fördelar. Här finns mycket av det som skapar framgång i T-samhället, vid sidan om uppkoppling, *spets* i form av

kunskapskapital och framgångsrika specialiseringar. Därför kan vi kalla dem *T-regioner*.

Figur 12. Översikt över det svenska arbetsmarknadsnätverket. Kartan är ritad med hjälp av simuleringsteknik där varje kommun är en punkt som "stöter bort" alla andra punkter, medan kommuner som har pendlingsrelationer till varandra hålls samman av dessa. Källa: SCB/Bearbetning Kairos Future

Kring Sveriges större städer kan vi också se att agglomerationer börjar formas, om än inte med samma massa som de kring storstäderna. Dessa mindre agglomerationer kan vi kalla för *potentiella T-regioner*, då de ännu inte är lika fördelsskapande som T-regionerna, men på god väg åt det hållet. Generellt gäller: ju *mer integrerad* en kommun är i en så *stor agglomeration* som möjligt, desto *bättre grundförutsättningar* har kommunen.

"T-KRAFT" OCH BOENDE/ARBETE-SPECIALISERING AVGÖR ROLLEN

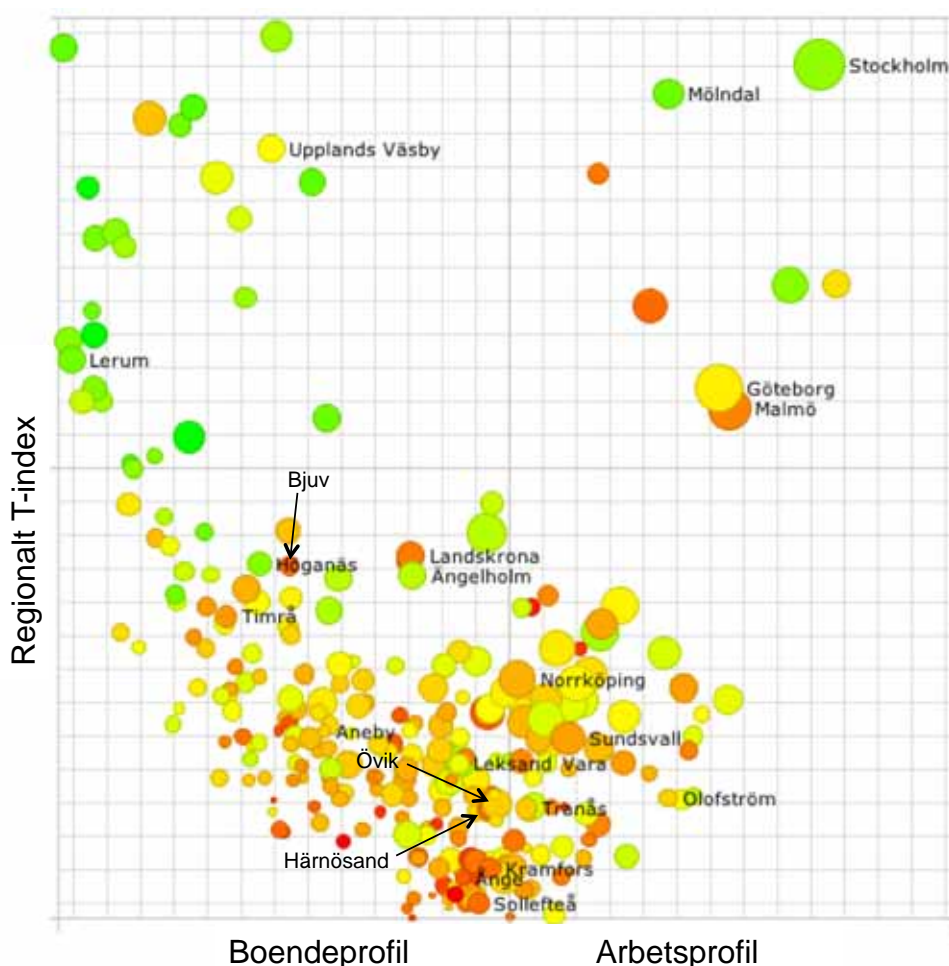
Graden av integrering i en agglomeration som ovan beskrivet är starkt relaterat till vad Kairos Future kallar "Regionalt T-index". Kommuner med högt regionalt T-index är stora eller har tillgång till en stor befolkning genom pendling, har starkt kunskapskapital och framgångsrika specialiseringar, helt centrala framgångsfaktorer i en kunskapsbaserad ekonomi¹³.

Vad som också har stark påverkan på vilka förutsättningar en kommun har är huruvida man är *specialiserad mot boende eller arbete*, mätt som kvoten mellan dagbefolkning (hur många som arbetar i kommunen) och nattbefolkning (hur många förvärvsarbetande som bor i kommunen). Kommuner som är specialiserade mot arbete styrs i hög utsträckning av hur närings- och arbetslivet utvecklas i kommunen, medan kommuner som är specialiserade mot boende är starkt beroende av att det upplevs som attraktivt att bo i kommunen.

I figur 13 nedan visas i vertikalt led Sveriges kommuners *Regionala T-index* och i horisontellt led *specialisering mot boende eller arbete*. Lerum är ett exempel på en typiskt boendespecialiserad kommun tätt integrerad i en agglomeration, medan Göteborg och Mölndal är arbetspecialiserade kommun i samma agglomeration.

Varje kommun är en cirkel, där färgen med ett mycket generellt mått visar hur bra det går för kommunen med avseende på ekonomisk hållbarhet, social hållbarhet och ekologisk hållbarhet¹⁴. Gröna kommuner går det bäst för och för röda kommuner går det sämre. Det finns ett tydligt samband mellan ett högt regionalt T-index och hur bra det går för kommunerna. Detta understryker att ju tätare integrerad en kommun är i en agglomeration, desto lättare blir det att lyckas.

Det finns också ett visst samband mellan framgång och specialisering i antingen riktning mot boende eller arbete, i synnerhet specialiserade boendekommuner med högt regionalt T-index är ofta framgångsrika. De kommuner som har det svårast är ofta kommuner med lågt T-index och liten grad av specialisering mot boende eller arbete.

Figur 13. Sveriges kommuners "Regionala T-index" (Y-axel) och kvot mellan dagbefolkning och nattbefolkning (X-axel). En hög kvot innebär arbetsprofil, en låg kvot innebär boendeprofil. Källa: SCB/Bearbetning Kairos Future

Kommuner som ligger nära varandra i ovanstående schema har liknande grundförutsättningar, därför ska vi dela in Sveriges kommuner i 7 grupper baserat på deras regionala T-index och graden av specialisering mot boende eller arbete¹⁵.

7 GRUPPER BASERADE PÅ VAD SOM AVGÖR KOMMUNENS ROLL

Vi börjar uppifrån och till höger i Figur 13 ovan. Här finner vi arbetsspecialiserade kommuner som utgör centrum i T-regionerna: storstäderna och de kommuner som i praktiken är en del av storstäderna, t. ex Mölndal och Solna. Dessa kommuner kallar vi **T-centrum**. Till dessa kommuner tillhör ett antal boendespecialiserade kommuner – **boendekommuner till T-centrum**, exempelvis Upplands Väsby i Stockholmsregionen och ovan nämnda Lerum.

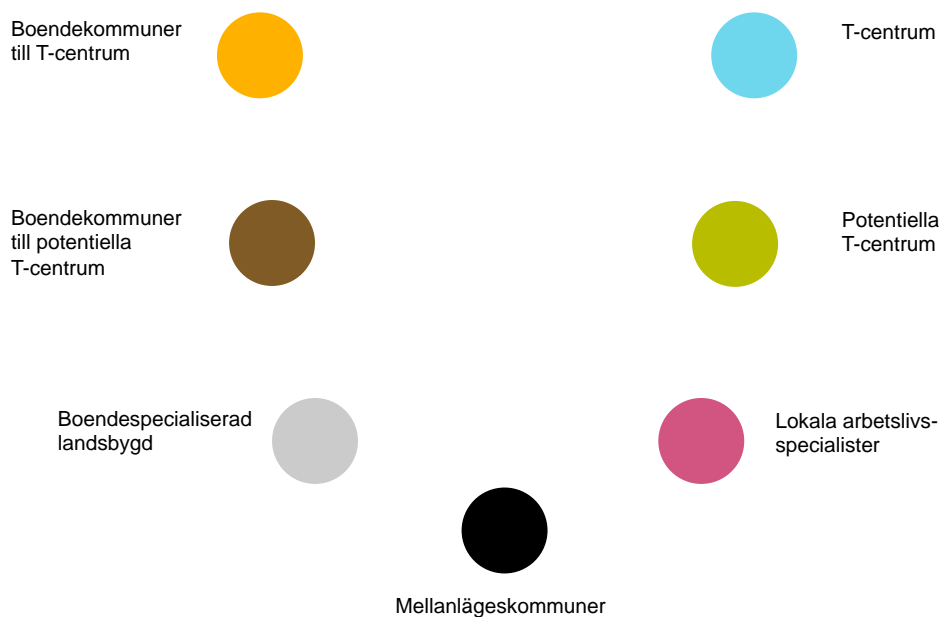
Med något lägre T-index finner vi kommunerna som ofta kategoriseras som större städer, men som enligt T-logiken kan benämnas **potentiella T-centrum**, exempelvis Norrköping och Sundsvall. Till dessa kommuner hör i sin tur ett antal **boendekommuner till potentiella T-centrum**, exempelvis Landskrona, Bjuv, Höganäs, Aneby, Ängelholm och Timrå.

Utöver dessa kommuner finns ett antal arbetsspecialiserade mindre kommuner med svagare relationer till storstäder och större städer, **lokala arbetslivsspecialister**. Här finner vi kommuner som ofta har ett unikt och lokalt förankrat näringsliv, exempelvis Älmhult, Olofström eller Vara.

Med svagare relationer till storstäder och större städer finns även en boendeorienterad grupp av kommuner, **boendespecialiserad landsbygd**, bestående av kommuner som t. ex Orsa och Simrishamn.

Återstående kommuner som ofta har svaga relationer med storstäder och större städer och dessutom heller inte har någon tydlig specialisering vare sig mot boende eller arbete kallar vi för just **mellanlägeskommuner** på grund av sin något otydliga roll. Här finner vi exempelvis kommunerna Leksand och Härnösand.

Den ”stiliserade” bilden av det svenska kommunlandskapet enligt indelningen ser sammanfattningsvis ut som i figur 14 nedan.

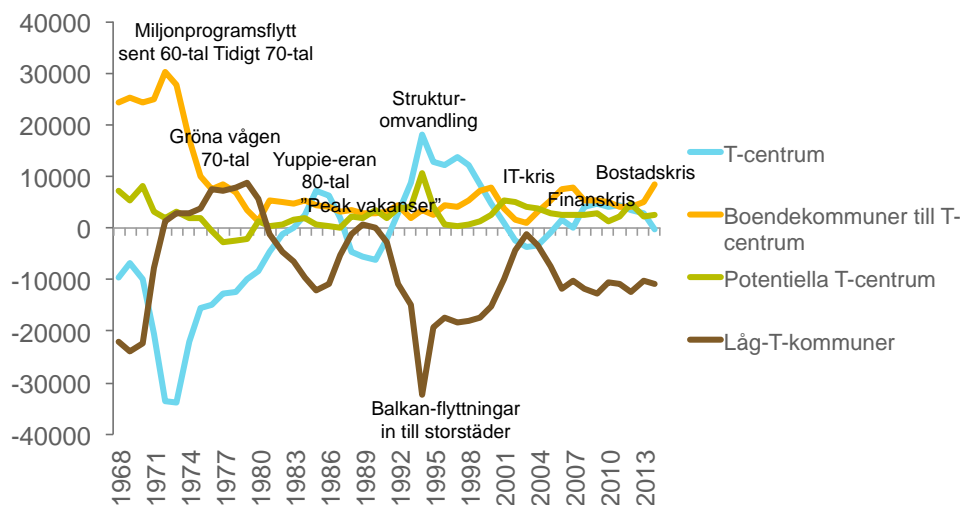

Figur 14. 7 Kommungrupper i T-samhället baserat på regionalt T-index och specialisering mot boende eller arbete.

T-KOMMUNERNA TAR, ÖVRIGA TAPPAR

Tittar man på kommungruppernas befolkningsutveckling är det de tre grupperna med högst T-index som växt mest de senaste decennierna, T-centrum och deras boendekommuner, samt potentiella T-centrum. Vissa boendekommuner till potentiella T-centrum, i synnerhet de som är tätt integrerade i en lite större agglomeration, växer också, medan övriga generellt har haft en blygsam befolkningsutveckling.

När det gäller inrikes nettoflytt de senaste åren är det tydligt att, även om rätt kraftiga fluktuationer förekommer, T-regionerna och potentiella T-centrum tar flyttare, medan de övriga kommungrupperna tappar. I figur 15 nedan visas inrikes flyttnetto för kommuntyperna, där kommuner med lägre T slagits ihop, då de har liknande flyttmönster.

Figur 15. Flyttdynamiken under de senaste decennierna. Inrikes flyttnetto i kommungrupperna 1968-2014. "Låg-T-kommuner är här boendekommuner till potentiella T-centrum, lokala arbetslivsspecialister, mellanlägeskommuner och boendespecialiserad landsbygd. Källa: SCB, bearbetning Kairos Future.

Det finns ett antal "epoker" kopplade till flyttdynamiken i Sverige. I urbaniseringsens tidevarv är det lätt att glömma hur mycket människor som faktiskt flyttade *ut* från T-centrum under **tidigt 70-tal, då förortskommunerna växte mycket kraftigt**.

Därefter följde den mytomspunna **gröna vågen**, den enda epoken där potentiella T-centrum tappat befolkning och den enda ihållande perioden då kommuner med lägre T-index vunnit flyttare. Sedan uppstod en **backlash på gröna vågen** under den här kallade "yuppie-eran", som visserligen avslutades med ett litet lyft för kommuner med lägre T. Detta sammanföll med en mycket god tillgång på arbetstillfällen utanför storstäder och större städer ("peak vakanser" i bilden ovan).

Tydligt är att **90-talskrisen och följande strukturomvandling** sedan påverkade flyttdynamiken på ett mycket påtagligt sätt, inte minst för att många fler började studera på högskolor och universitet. Denna epok slog hårt mot kommuner med lägre T och förstärktes av att många flyktingar som anlant från Balkan flyttade in till storstäder och större städer.

Inflyttningarna till T-regioner **avtog och bottenade sedan under IT-krisen**. Sedan dess har utvecklingen varit ganska stabil fram till år 2014, då mer **T-intensiva kommuner legat stadigt på plus och kommuner med lägre T på minus**.

Av detta kan vi konstatera att flyttdynamiken är starkt beroende av breda omvärldsförändringar, varför vi behöver ta med oss omvärldsanalysen för att förstå morgondagens flyttdynamik. I rapportens nästa del fördjupar vi oss i flyttmönster och flyttmotiv och resonerar kring hur de kan utvecklas framåt.

FLYTTDYNAMIKENS 5 HUVUDSATSER

AVSNITTET I ETT NÖTSKAL

Med hjälp av offentlig statistik vet vi idag exakt hur många som har flyttat inom kommunerna och från en kommun till en annan. Vad vi i betydligt mindre utsträckning vet är vilka dessa människor är, och vad som inte vi inte alls vet är vilka motiv som ligger bakom flyttbesluten.

I det här avsnittet kombinerar vi faktisk statistik om människors flyttar under 2000-talet med motiv till att flytta människor har uppgett i en enkätundersökning till 6000 svenskar. Resultaten kan sammanfattas i flyttodynamikens fem huvudsatser:

1. En flytt är inte en flykt, det är att göra karriär. Väldigt få flyttar inom landet för att platsen de bor på är direkt dålig, man flyttar mot nya och bättre möjligheter. Människor gör flyttkarriärer inom olika områden: *plats, bostad, framtidsmöjligheter, arbete, avstånd, relation* eller genom en *återkomst*. Karriärerna är dock till skillnad från vad ordet kan antyda inte alltid särskilt planerade, och ofta känslöstydda.

2. Olika kommuntyper kapitaliserar på olika karriärer. Det är inte samma karriärer som driver flyttare till olika kommuner. Vilken karriär en kommun bäst kapitaliserar på bygger i hög grad på vilken typ man är enligt grupperingen från tidigare avsnitt.

3. Längtan till framtidsmöjligheter driver T-regioners framgång. Framtidskarriären är kraftigt överrepresenterad vid flyttar från kommuner med lägre T till högre T. Åt andra hållet är återkomsten överrepresenterad.

4. Specialisering mot boende/arbete avgör vad som drar. I hög utsträckning är det kommunens specialisering mot boende eller arbete som avgör vad som drar flyttare till en kommun.

5. Korta flyttar är oftast bostadskarriärer. Flyttar inom kommunerna är oftast bostadskarriärer, medan längre flyttar är mer arbetsorienterade.

Flyttodynamiken har historiskt påverkats av breda omvärldsförändringar och lär göra så även i framtiden. Med omvärldsanalysen i beaktande kan vi anta en utveckling där framtidskarriären och bostadskarriären blir allt viktigare på bekostnad av rena arbetskarriärer, medan avståndskarriären och återkomsten är mer osäkra. T-ekonomins realiteter i kombination med ökad migration kan därtill komma att ge oss nya genomgångssamhällen.

I avsnittet nedan beskriver vi huvudsatserna och en förändrad flyttodynamik mer ingående.

ger ofta på känsla och plötsliga förändringar, inte bara kallt nyttomaximerande. Människor flyttar på jakt efter *förbättrade livschanser*.

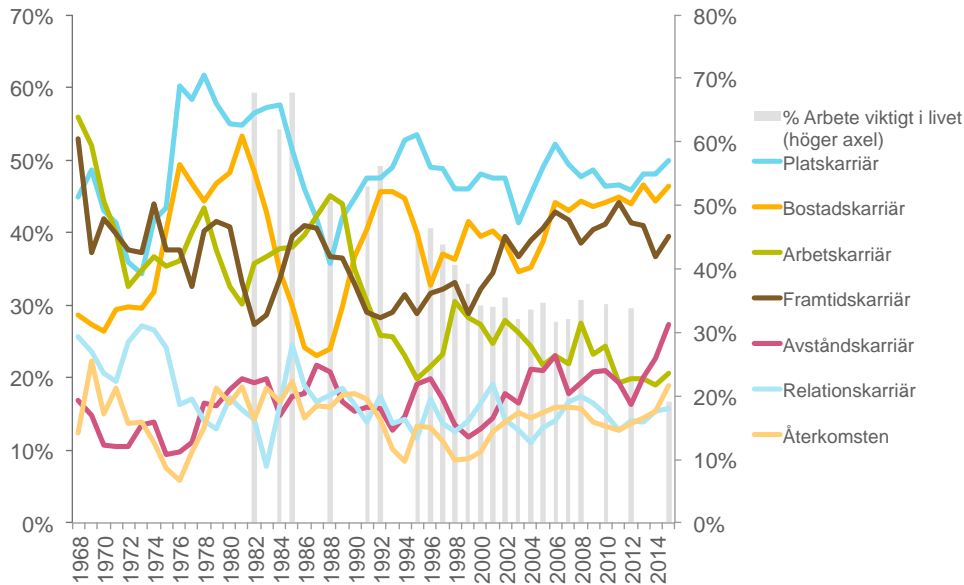
7 vanliga flyttkarriärer bakom en inrikes flytt

Att flytta är att göra karriär, men det finns en mängd olika karriärer som driver människor. I enkätundersökningen har respondenterna fått ta ställning till ett antal svarsalternativ på frågan vad det var som motiverade deras flytt.

Med hjälp av en s.k. faktoranalys av enkätresultaten kan 7 olika karriärer (men en flytt kan bygga på flera olika karriärer) identifieras som motiverar människor att flytta mellan två kommuner eller inom en kommun:

- **Platskarriär** – platsen som helhet i sig är så attraktiv att man flyttar dit. Den vanligaste karriären som motiverar 50% av flyttarna respondenterna har beskrivit under 2000-talet.
- **Bostadskarriär** – man flyttar för att få en bättre bostad. Bostadskarriären motiverar 44% av flyttarna.
- **Framtidskarriär** – man bedömer att framtidsutsikterna är bättre på platsen man flyttar till. Framtidskarriären motiverar 33% av flyttarna.
- **Avståndskarriär** – man flyttar på grund av minskade avstånd och rester. Avståndskarriären motiverar 20% av flyttarna.
- **Arbetskarriär** – man flyttar på grund av att man fått ett (nytt) jobb eller att arbetet flyttade. Arbetskarriären motiverar 18% av flyttarna.
- **Återkomsten** – man flyttar ”hem” igen till en plats där man bott tidigare. Återkomsten motiverar 15% av flyttarna.
- **Relationskarriär** – man flyttar på grund av partners skäl snarare än egna motiv. Relationskarriären motiverar 13% av flyttarna.

Eftersom vi i enkätundersökningen har frågat om tidpunkten för respondenternas flytt kan vi studera hur flyttkarriärerna förändrats längre tillbaka över tid. Här kan vi se några intressanta långsiktiga rörelser i figur 17 nedan.

Figur 17. Flyttkarriärerna över tid efter tidpunkten för flytten, samt hur stor andel som anger att arbete är viktigt för att skapa mening i livet. Här tittar vi på 18-35-åringars flyttar för att få god jämförbarhet över tid.

Mest slående är att arbetskarriären har tappat markant i kraft i samband med 90-talskrisen och skilt sig eller ersatts av framtidskarriären. Detta hänger ihop med den dramatiska brytningspunkt under 90-talets början med hög arbetslöshet, då unga i mycket hög utsträckning började flytta till studier istället för att flytta till arbeten. Framtidskarriären ändrade därmed karaktär från att i mångt och mycket handla om ett arbete till mer av en investering för långsiktiga möjligheter.

Parallellt med detta vet vi från Kairos Futures långtidsundersökningar att arbete har blivit mindre viktigt i livet relativt familj, fritid och vänner (illustrerat av de grå staplarna i figur 17 ovan), vilket ytterligare förstärkt trenden.

Vi kan också notera en stadig uppgång för bostadskarriären och avståndskarriären. Det beror sannolikt till stor del på att fler och fler kan tänka sig att bo på ett ställe och arbeta på ett annat, samtidigt som att vissa tröttnar på att pendla och istället gör en avståndskarriär. De återstående karriärerna, platskarriären, relationskarriären och återkomsten har ingen tydlig trendlinje utan är någorlunda konstanta över tid.

En generell slutsats av den historiska översikten är att det har blivit mer effektivt att konkurrera med framförallt framtidsutsikter, avstånd och bostadsvärden relativt framförallt arbetsmöjligheter, och att platser som kan spela på dessa värden har gynnats. Samtidigt är platskarriären den karriär som konsekvent har lockat flest människor till flytt.

Med denna kartläggning av flyttmotiven i form av sju karriärer uppstår sedan de helt centrala frågorna: vilka typer av kommuner är det som bäst utnyttjar de olika flyttkarriärerna? Vart går de olika flyttkarriärerna?

2. OLIKA KOMMUNTYPER KAPITALISERAR PÅ OLIKA KARRIÄRER

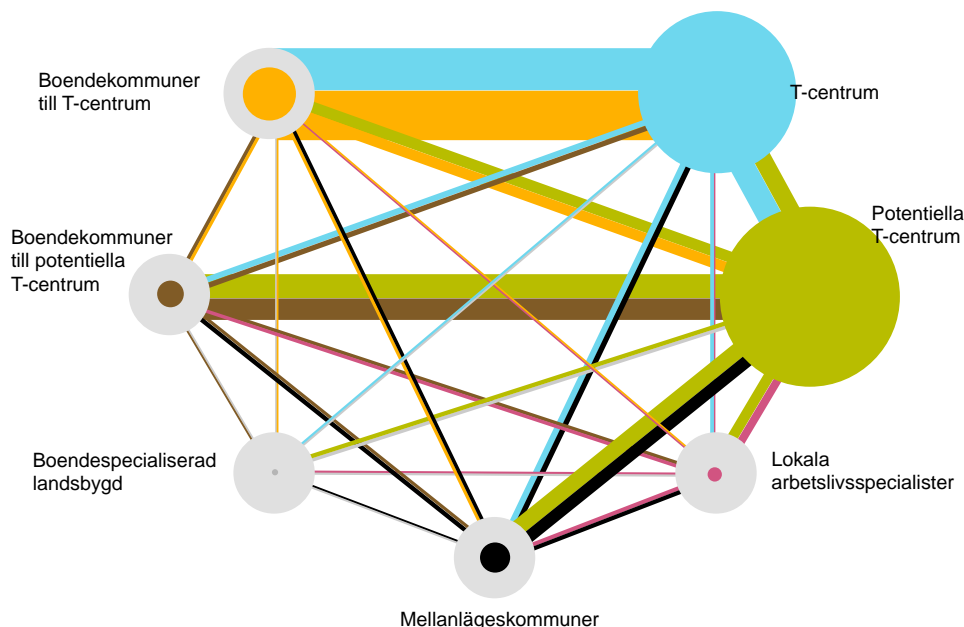
Det korta svaret är att flyttkarriärerna naturligtvis går överallt. Men det finns också generella mönster kopplade till de kommuntyper vi tagit fram. Vi fokuserar här på de flyttar som har beskrivits under 2000-talet för jämförbarhet med offentlig statistik och för att ge en aktuell bild.

Först behöver vi en bild av hur flyttvolymerna egentligen har sett ut under åren 2000-2014. I figur 18 nedan visas flyttströmmar mellan och inom kommuntyperna som presenterades i föregående avsnitt.

Tjockleken på linjerna speglar hur många av flyttarna som går mellan kommuntyperna, där en tjock linje innebär många som flyttar.

De färgade cirklarnas tjocklek visar hur många som flyttar inom kommuntyperna, där de flesta flyttarna är inomkommunala. Vi kan alltså konstatera att den största flyttströmmen har skett inom eller mellan kommuner som tillhör kommuntypen ”potentiellt T-centrum”.

Färgen på linjerna eller cirklarna visar vart flytten har gått. En blå linje visar således flyttar till T-centrum. En grön cirkel visar flyttar från ett potentiellt T-centrum till ett potentiellt T-centrum.

Figur 18. Flyttströmmar i Sverige under åren 2000-2014, totalt beskriver bilden 5,7 miljoner flyttar. Streckens tjocklek speglar hur många som ingår i varje flyttström. Färgen visar flyttar TILL de olika kommuntyperna. Cirklarnas tjocklek beskriver flyttströmmar inom kommuntyperna, där majoriteten är inomkommunala flyttar.

Bilden visar att de flesta flyttarna, där linjerna och cirklarna är som tjockast, går inom eller mellan kommuner som hör till T-regioner eller potentiella T-regioner. Det understryker bilden av två integrerade system kring T-centrum och potentiella

T-centrum. För andra kommuner som är av mindre storlek är dock även en tunnare linje mycket viktig eftersom det fortfarande rör sig om en stor andel relativt befolkningen.

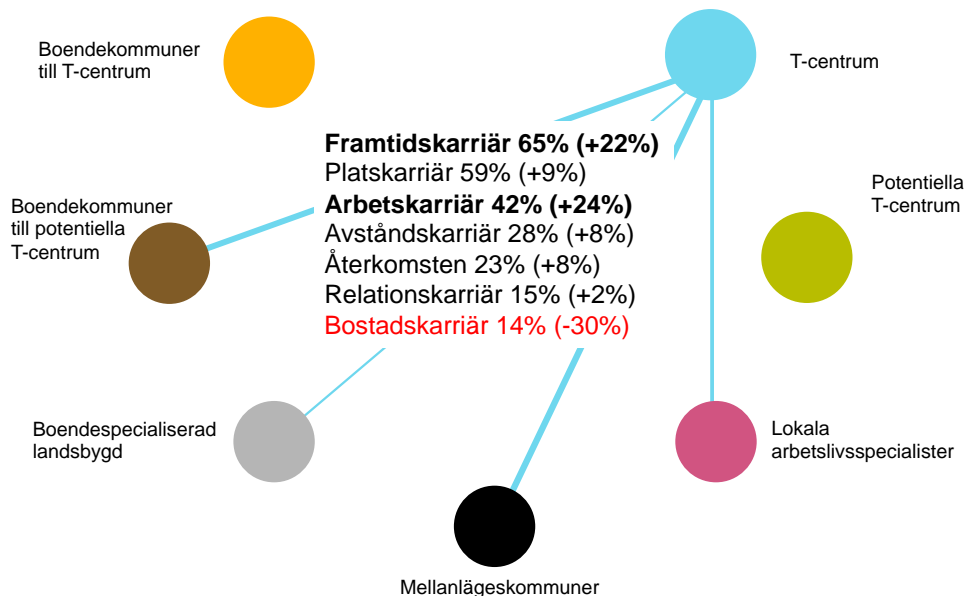
Med denna kartbild kan vi sedan titta på några generella mönster över vilka flyttkarriärer som ligger bakom strömmarna. Vi går här in på flyttodynamikens resterande tre huvudsatser.

3. LÄNGTAN TILL FRAMTIDEN DRIVER T-REGIONERS FRAMGÅNG

Vi vet från förra avsnittet att det sker en nettoflyttning av människor från kommuner med lägre T-index till kommuner med högre T-index, d.v.s. flyttar som går ”uppåt” i Figur 18. När vi tittar på de flyttar som går från lägre T till högre T är det framförallt en karriär som sticker ut: *framtidskarriären*.

Den flytt som innebär den största förflyttningen från lågt T till högt T visas i figur 19 nedan, d.v.s. den flytt som går från kommuner med lägre T till T-centrum. För dessa flyttströmmar anger hela 65% framtidskarriären som motiv, jämfört med 33% för flyttar generellt. Vi kan även se samma mönster för andra flyttströmmar som går ”uppåt” i schemat. Bostadskarriären är däremot i princip obefintlig.

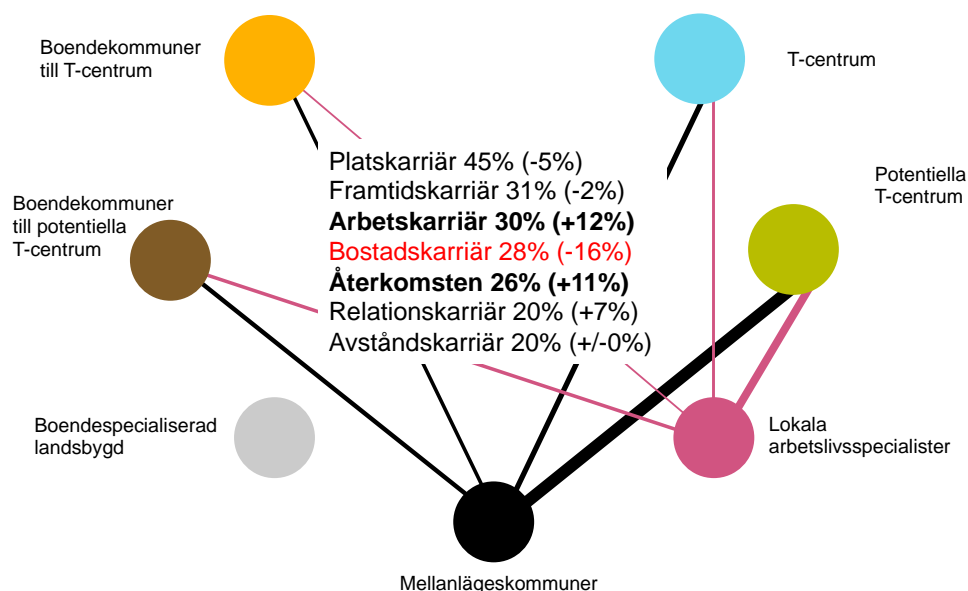
Detta erbjuder både en förklaring till T-regioners framgång, men även en strategisk utmaning för alla kommuner: att ju högre T-index en kommun har, desto bättre framtidsmöjligheter kan man generellt erbjuda. Och med det följer också fler flyttare.

Figur 19. Motiven bakom flyttar från kommuner med lägre T till T-centrum är oftast framtidskarriärer. Figuren visar hur många som angett respektive karriär som motiv för flytt. Inom parentes anges hur överrepresenterad eller underrepresenterad respektive karriär är jämfört med en genomsnittlig flytt under 2000-talet.

Vad är det då som drar människor åt andra hållet, d.v.s. neråt i T-logiken? Här är mönstret inte lika tydligt. Tittar vi på de flyttströmmar som går till Mellanläges-

kommuner och lokala arbetslivsspecialister från kommungrupper med högre T är det platskarriären som ligger i topp. Mest överrepresenterade är dock arbetskarriären och återkomsten, medan bostadskarriären även här är underrepresenterad.

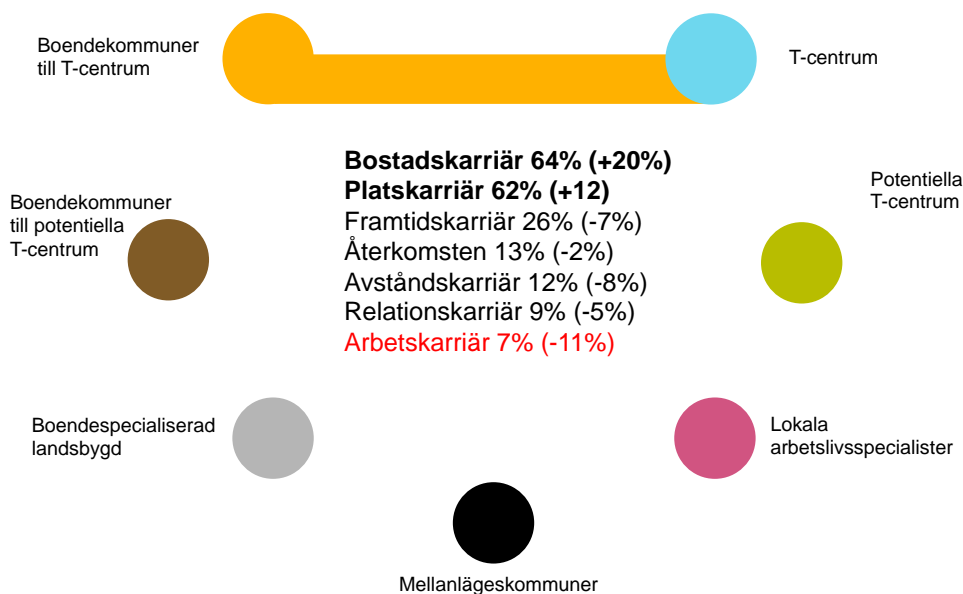
Figur 20. Motiven bakom flyttar från kommuner med högre T till mellanlägeskommuner och lokala arbetslivsspecialister är oftare arbetskarriärer och återkomster. Figuren visar hur många som angett respektive karriär som motiv för flytt. Inom parentes anges hur överrepresenterad eller underrepresenterad respektive karriär är jämfört med en genomsnittlig flytt under 2000-talet.

Mönstret illustrerar svårigheterna att vara en kommun utanför en T-region eller potentiell T-region. Medan dessa kommuner innan 90-talskrisen kunde leva relativt gott på arbetskarriärer har man därefter tappat delar av sin raison d'être. Samtidigt finns det uppenbarligen en lockelse i platsen som helhet. Det är inte heller så att framtidskarriären är obefintlig vid en flytt mot lägre T – även dessa kommuner kan naturligtvis erbjuda framtidsmöjligheter.

4. SPECIALISERING MOT BOENDE/ARBETE AVGÖR VAD SOM DRAR

Så långt den första av de två viktigaste dimensionerna vi har använt för att avgöra kommunens typ: dess T-index. Den andra dimensionen rör huruvida en kommun är arbets- eller boendespecialiserad. Här framträder ett inte oväntat mönster: boendespecialiserade kommuner kapitaliserar mer på bostadskarriärer, medan arbets-specialiserade kommuner kapitaliserar mer på arbetskarriärer.

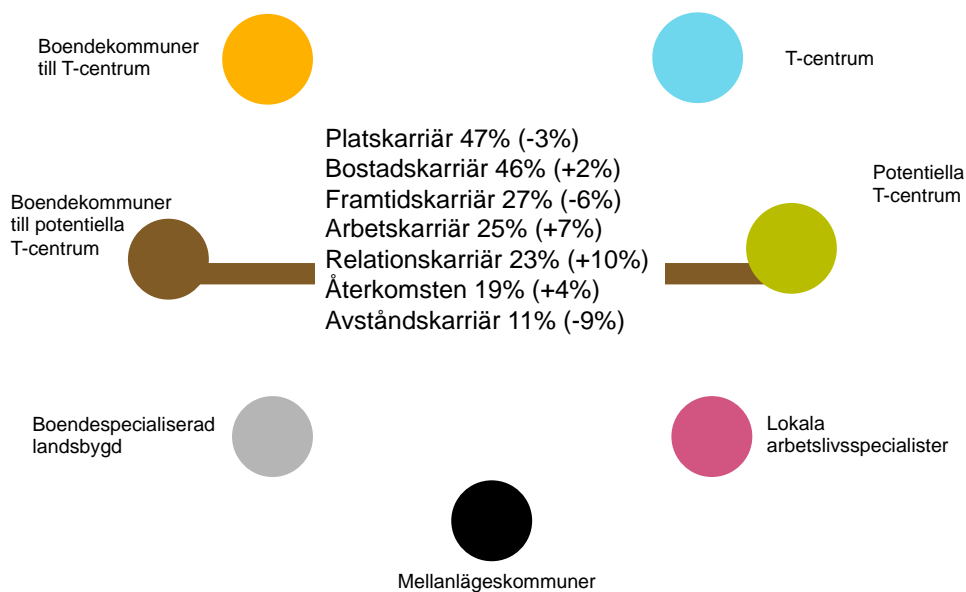
Tydligast är mönstret för flyttar till boendekommuner i T-regioner enligt figur 21 nedan. Arbetskarriären är här mycket ovanlig – människor flyttar till de ofta väl-mående boendekommunerna i T-regioner för att göra bostadskarriär och/eller platskarriär.

Figur 21. Motiven bakom flyttar från T-centrum till deras boendekommuner är oftare bostadskarriärer och platskarriärer. Figuren visar hur många som angett respektive karriär som motiv för flytt. Inom parentes anges hur överrepresenterad eller underrepresenterad respektive karriär är jämfört med en genomsnittlig flytt under 2000-talet.

Intressant nog är mönstret inte lika tydligt när vi tittar på systemet kring *potentiella* T-centrum (figur 22 nedan). Visserligen är plats- och bostadskarriären i topp, men dessa flyttkarriärer är inte överrepresenterade. Förklaringen till det är att potentiella T-regioner just är potentiella och ännu inte mogna för specialisering på samma sätt som i T-regioner. Exempelvis finns i Linköpings kommun bostadsområden som erbjuder ungefär samma utbud som i närliggande boendekommuner, till ett inte särskilt mycket högre pris.

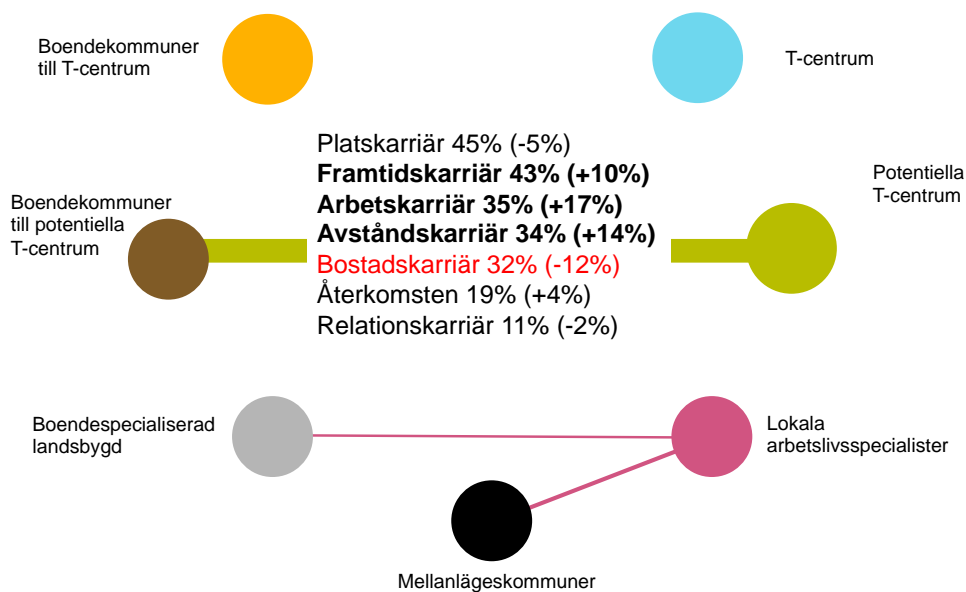
Däremot kan vi se en rörelse där boendekommunerna i potentiella T-regioner blir alltmer boendespecialiserade och att de potentiella T-regionerna alltmer liknar T-regioner i takt med att folkmängd och kunskapsintensitet ökar. För boendekommuner i dessa regioner finns här en möjlighet att positionera sig mot stark boendeattraktivitet.

Figur 22. Motiven bakom flyttar från potentiella T-centrum till deras boendekommuner är ofta bostadskarriärer och platskarriärer, men de sticker inte ut på samma sätt som i T-regioner. Figuren visar hur många som angett respektive karriär som motiv för flytt. Inom parentes anges hur överrepresenterad eller underrepresenterad respektive karriär är jämfört med en genomsnittlig flytt under 2000-talet.

Åt andra hållet, från boendespecialiserade kommuner till arbetsspecialiserade kommuner är tre karriärer mer framträdande: arbetskarriären, avståndskarriären, men även framtidskarriären. Intressant nog är arbetskarriären endast mer överrepresenterad när man tittar på flyttar utanför T-regionerna, där istället avståndskarriären är mest överrepresenterad. Detta beror på att möjligheterna att bo i en kommun och arbeta i en annan är så pass utvecklad i T-regionerna, man behöver inte flytta in till ett T-centrum för att arbeta där.

Utanför T-regionerna och de potentiella T-regionerna blir arbetskarriären en tydligare dragningskraft, men även här finner vi avståndskarriären och framtidskarriären som vanligt motiv. Bostadskarriären är däremot underrepresenterad.

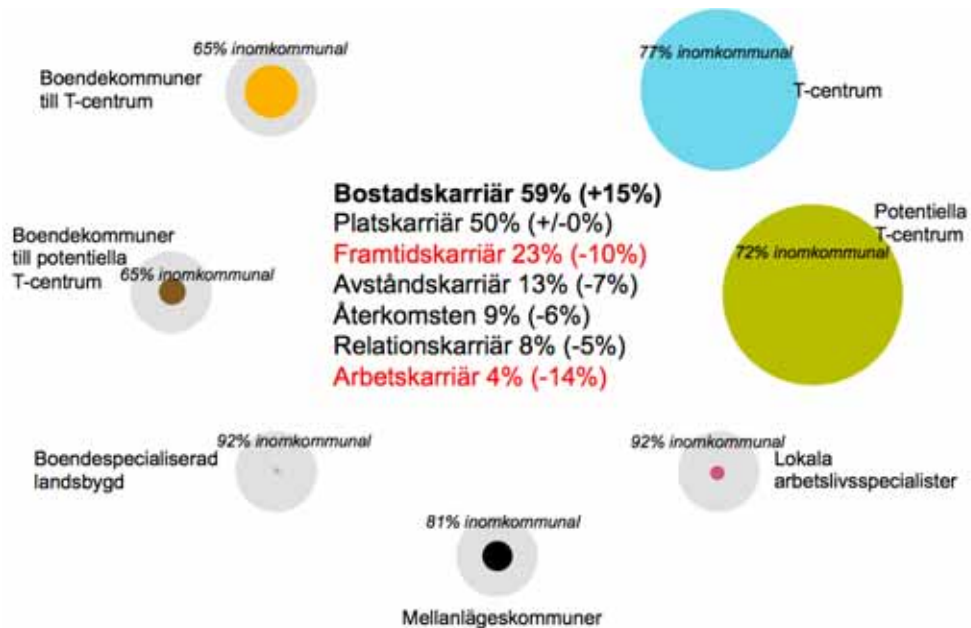

Figur 23. Motiven bakom flyttar från boendekommuner till arbetskommuner är oftare framtidskarriärer, arbets- och avståndskarriärer. Figuren visar hur många som angett respektive karriär som motiv för flytt. Inom parentes anges hur överrepresenterad eller underrepresenterad respektive karriär är jämfört med en genomsnittlig flytt under 2000-talet.

5. KORTA FLYTTAR ÄR BOSTADSKARRIÄRER

Slutligen är det viktigt att konstatera att korta flyttar, de som sker inom kommungrupperna och är inomkommunala, oftast är bostadskarriärer, medan längre flyttar oftare är mer arbetsorienterade. Den inomkommunala flytten handlar mer om att förfina sin livssituation genom nytt boende än omvälvande förändring.

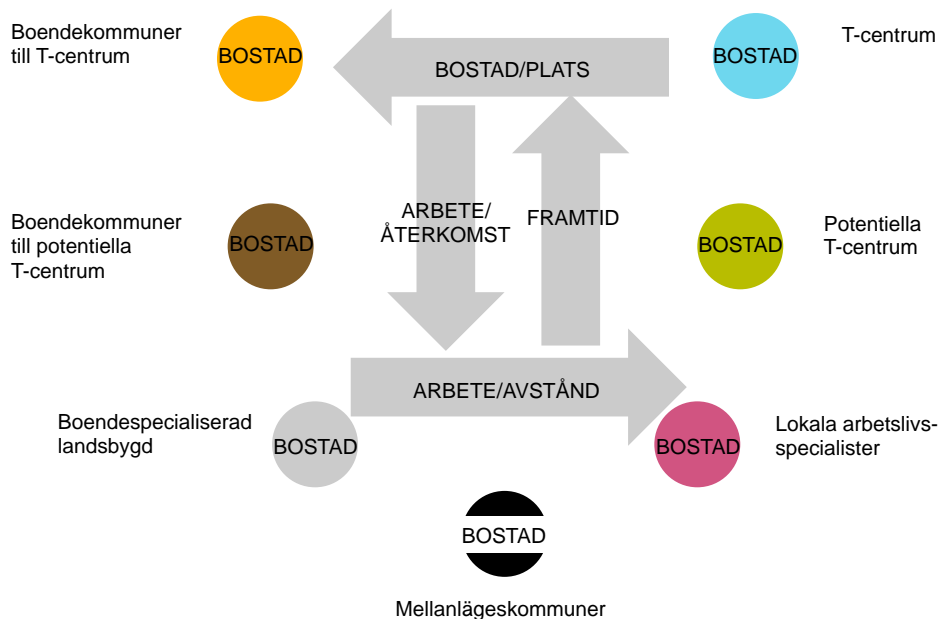
I figur 24 nedan visas vilka karriärer som ligger bakom den inomkommunala flytten, där bostadskarriären är absolut vanligast. Här ser vi att oavsett kommuntyp så är flyttarna inom kommungrupperna oftast inomkommunala.

Figur 24. Motiven bakom inomkommunala flyttar är oftast bostadskarriärer. Figuren visar hur många som angett respektive karriär som motiv för flytt. Inom parentes anges hur överrepresenterad eller underrepresenterad respektive karriär är jämfört med en genomsnittlig flytt under 2000-talet.

FÖRÄNDRINGAR FRAMÅT

Bilden av flyttdynamiken under 2000-talet hittills kan sammanfattas som i figur 25 nedan. Viktigt att påpeka är att detta just är den *generella* bilden, som kan användas för att förstå de stora flyttrörelserna.

Figur 25. Mönster över flyttkarriärer till olika typer av kommuner under 2000-talet.

Samtidigt är denna bild något som av allt att döma kommer att gälla under över-skådlig tid framöver, eftersom den bygger på den inneboende dynamiken i den nya ekonomiska geografin. Men flyttynamiken är av historien att döma också föränd-derlig. Låt oss därför ta upp ett antal troliga förändringar som kommer att verka inom denna logik om vi tar omvärldsförändringarna i beaktande.

Fortsatt rörelse från arbetskarriär till framtidskarriär

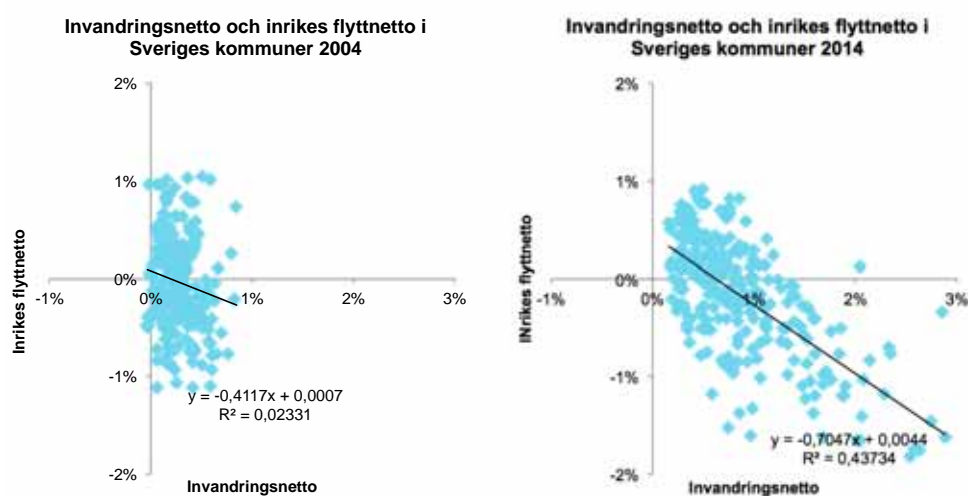
Borta är den tid då människor kunde räkna med att jobba på en arbetsplats livet ut. Allt pekar på ökad temporaritet i arbetslivet, där företags livslängd blir allt kortare och gamla kompetenser snabbt blir överflödiga i automatiseringens kölvatten.

Tidigare var arbetskarriären och framtidskarriären tydligt sammanlänkad, då det fanns förväntningar om att stanna på en arbetsplats i stort sett livet ut. Istället för att som förr flytta till ett nytt jobb i sig flyttar människor numera i allt högre utsträck-ning till en region med en mångfald av möjligheter, där det långsiktigt kan finnas möjligheter till försörjning och ett bättre liv generellt. Det är själva essensen i rö-relsen från arbetskarriär till framtidskarriär. I takt med att arbetslivet blir allt mer temporärt kommer denna utveckling troligen att förstärkas.

Något som också har drivit separationen mellan framtids- och arbetskarriären är att fler och fler har börjat studera på högskolor och universitet. Även om vi inte kan förvänta oss samma ökning av studenter som under 90-talet, är det troligt att platser med ett högre lärosäte bedöms som bättre på att erbjuda framtidsmöjligheter än andra. Detta gäller i synnerhet potentiella T-centrum.

Nya genomgångssamhällen

Den ökande migrationen påverkade flyttströmmarna på 90-talet och lär göra det även de kommande åren. I figur 26 nedan visas inrikes och utrikes flyttnetto för Sveriges kommuner, där det 2014 finns ett starkt negativt samband mellan utrikes flyttnetto och inrikes flyttnetto som inte fanns 2004.

Figur 26. Ett nytt, negativt samband mellan inrikes och utrikes flyttnetto. Sveriges kommuners inrikes och utrikes flyttnetto 2004 och 2014.

I klartext betyder det att många flyttar inom Sverige *från* kommuner med ett högt utrikes flyttnetto. Det kan ha två huvudsakliga orsaker: att de som har varit svenskar länge inte vill bo på platser flyttar därifrån, eller att personer som invandrat flyttar vidare, vilket (förhoppningsvis) är mer troligt.

Idag placeras många migranter ut till platser dit människor hamnar mer av nöd än av egen vilja. Den antropologiska studien som gjordes inom ramen för den här studien visar att det absolut finns möjlighet att behålla nya svenskar även om man inte är en storstad. Men när människor som flytt väl kommit till ro väljer de också ofta att styra skutan vidare.

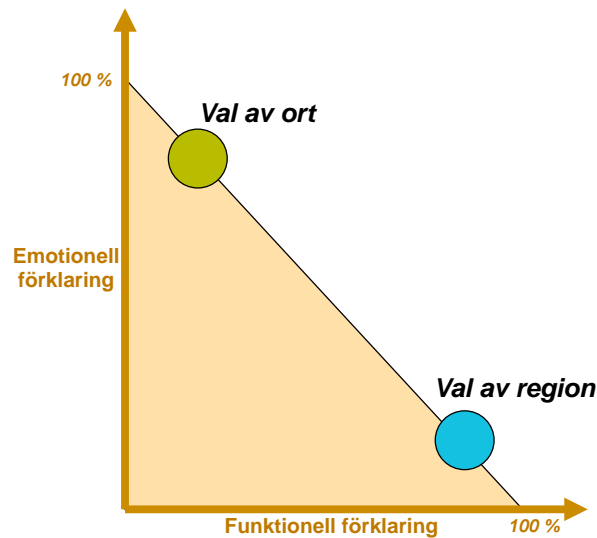
Utvecklingen påminner en hel del om hur det tidigare har sett ut i exempelvis Rosengård, dit många nyanlända hamnar för att sedan flytta därifrån när de etablerats i samhället. På expertseminariet som anordnades inom ramen för den här studien talades det om framväxten av fler ”genomgångssamhällen”. Detta framstår i ljuset av den senaste flyttstatistiken som en inte orimlig framtidsbild.

Bostadskarriären blir viktigare för allt fler kommuner

Det finns en möjlig revolution runt hörnet i utvecklingen av självkörande bilar, som kan minimera den pendlingstid på dygnet då det inte går att arbeta. Dessutom blir arbetslivet mer platsobundet, toleransen och möjligheterna att jobba hemifrån ökar. Dessa faktorer pekar på att möjligheterna att bo längre från arbetsplatserna kommer öka. Få bedömare pekar samtidigt på att bostadsbristen kring storstäder och större städer kommer att minska.

Med andra ord stärks drivkrafterna långsiktigt att göra bostadskarriär och att fler och fler kommuner kan bli boendeanternativ till regionala motorer. Särskilt i potentiella T-regioner har bostadskarriären potential att bli vanligare. Här kan man tänka sig att en kamp uppstår mellan boende*områden* i potentiella T-centrum och boende*kommuner* till potentiella T-centrum som kan positionera sig som bra och billiga boendeanternativ.

Medan framtidskarriären starkt bygger på grundläggande funktionella förklaringar kring arbetsmarknadens utveckling, är bostadskarriären mer emotionell till sin förklaring. Här handlar det mer om mjukare värden kring det som trots allt är viktigare för människor än arbetet. Bostaden och dess nära omgivning blir råvaran för den livsstil man vill åt.

Figur 27. Framtidskarriären där man flyttar till en region på grund av långsiktigt funktionella skäl lär bli viktigare framöver, liksom bostadskarriären som har mer emotionella drivkrafter.

Avståndskarriären och återkomsten som jokrar

Revolutionen kring självkörande bilar skulle å ena sidan kunna få avståndskarriären att minska i betydelse på grund av att pendling över längre avstånd underlättas. Samtidigt kan vi historiskt se en uppåttrend i avståndskarriären över tid trots förbättrade pendlingsmöjligheter.

Många som gör en avståndskarriär uppger att de helt enkelt tröttnade på att pendla eller att resa i andra syften och flyttade därför till en plats närmare jobbet. På motsvarande sätt skulle avståndskarriären kunna bli ännu vanligare om folk tröttnar på att pendla även i självkörande bilar.

Återkomsten är också ett lite mer osäkert kort inför framtiden, som många kommuner inte minst med lägre T-index sätter sitt hopp till. Möjligheten att göra en återkomst ökar rimligen med ökade möjligheter att resa över större avstånd. Samtidigt ökar också sannolikheten att människor gör en återkomst ju mer attraktiv platsen är generell. Att satsa ensidigt på återvändare istället för att långsiktigt förbättra en plats är inte en hållbar strategi, få kan "övertalas" att flytta hem igen.

Relationskarriär och platskarriären konstanter och allas möjlighet

De karriärer som är mest konstanta över tid är relationskarriären och platskarriären. Relationskarriären är ett kapitel för sig och lite av en "icke-karriär", då den bygger på partners flyttmotiv. Personer lär fortsätta att flytta med sina partners, och strategiskt är den mindre intressant eftersom den är svår att påverka.

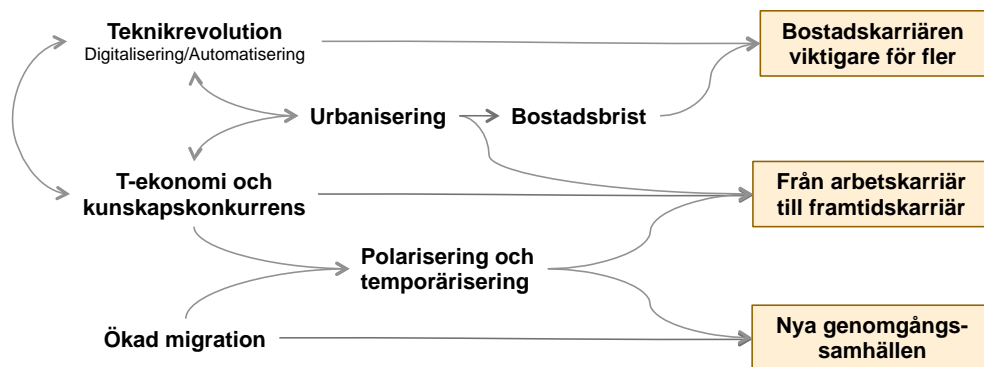
Oavsett kommuntyp är just platskarriären alltid på topp 3-listan över vilka flyttkarriärer som driver människor dit. Platskarriären har en stabil utveckling och kan ses som allas möjlighet. Däremot är inte vad som uppfattas som en attraktiv plats samma sak beroende på vem du frågar och inte heller konstant. I nästa avsnitt fo-

kuserar vi på vad som är platsens attraktivitet och hur den kan komma att förändras.

Sannolikt sannolika framtida flyttmönster

Låt oss avslutningsvis summera analysen i tre bedömningar om utvecklingen framöver, om vi tar hänsyn till övergripande samhällsförändringar och den historiska utvecklingen. Kopplingen mellan trenderna och konsekvenserna på flyttdynamiken tydliggörs i figur 28 nedan.

- **Fortsatt rörelse från arbetskarriär till framtidskarriär.** T-ekonomin leder till fortsatt urbanisering till T-regioner och potentiella T-regioner, där de långsiktiga framtidsmöjligheterna är större inte minst sett i ljuset av ett mer temporärt arbetsliv. Men att kunna erbjuda framtidsmöjligheter är inte reserverat urbana regioner, utan något alla kan göra.
- **Bostadskarriären blir viktigare för allt fler.** I och med att fler dras till befintliga eller potentiella T-regioner ökar drivkrafterna att göra bostadskarriär, förstärkt av bostadsbrist i dessa regioner. Utvecklingen kring självkörande bilar kan göra möjligheterna till bostadskarriär betydligt större på längre sikt.
- **Nya genomgångssamhällen.** Även om kommuner utanför potentiella eller befintliga T-regioner behåller personer som invandrat till Sverige kommer av historien att döma många migranter också vilja söka sig vidare. Detta leder till att fler kommuner får en karaktär av genomgångssamhällen.

Figur 28. Kopplingen mellan omvärldsförändringar och konsekvenser på flyttdynamiken.

PLATSENS ATTRAKTION, LIKA MEN ÄNDÅ OLIKA

AVSNITTET I ETT NÖTSKAL

Vid varje flytt spelar platsens attraktivitet en avgörande roll. Det leder oss in på studiens andra grundfråga: *hur vill vi bo?*

Det beror naturligtvis på vem man frågar. Men det är också mycket som är gemensamt hos alla i synen på platsens attraktivitet.

I en allt mer uppkopplad värld visar det sig, kanske paradoxalt nog, att *närhet* verkar vara viktigare än någonsin. Åtminstone är det vad människor svarar när de får använda sina egna ord, och det är närhet i tid snarare än i meter som är viktigast.

Platsens värden kan struktureras i en pyramid med Maslow-logik, där det viktigaste och mest grundläggande finns i botten och det som är mindre viktigt i toppen. Längst ned hittar vi sådant som rör *trygghet och platsens grundläggande funktionalitet*, exempelvis att det är lugnt, tryggt och finns bra kommunikationer.

En nivå upp finns *funktionella konkurrensfördelar*, sådant som är viktigt för många, men inte för alla, exempelvis barnvänlighet, närhet till vatten och bra kommunal service. Ytterligare en nivå upp hittar vi många av de kvaliteter hos platsen som rör det sociala kapitalet, att det finns *starka sociala sammanhang*. Att de som bor på platsen känner gemenskap med varandra och att det finns bra möjligheter till aktiviteter tillsammans.

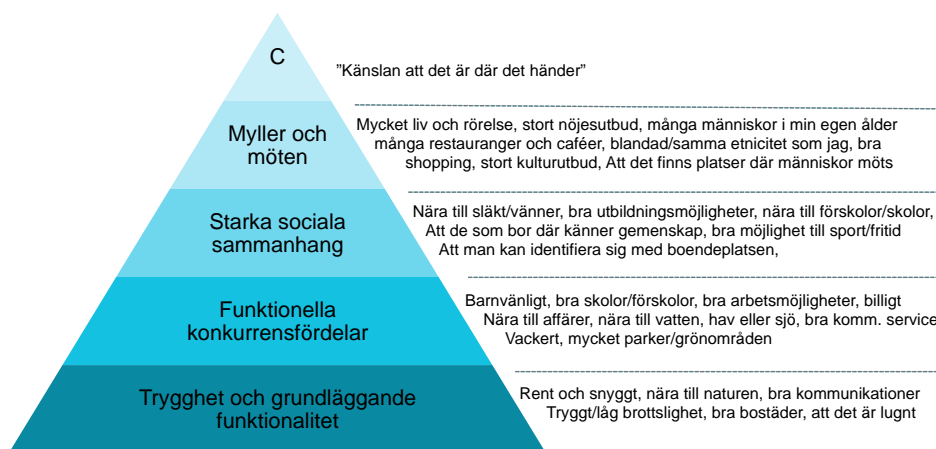
Högst upp i pyramiden finner vi de typiskt urbana kvaliteterna kring *myller och möten*, ett bra nöjesutbud, shopping, restauranger och caféer eller till och med "att det är där det händer".

Även om i stort sett alla tycker det som är längst ned i pyramiden är viktigast kan vi också identifiera viktiga olikheter i synen på platsens värden, längs med tre dimensioner: *landets lugn* kontra *stadens puls*, *barnliv* kontra *frihetsliv*, samt *funktion* kontra *gemenskap*. Vilka värden man dras åt är starkt beroende av livsfas och livsstil.

Liksom flyttodynamiken påverkas (synen på) platsens attraktivitet av omvärldsförändringar, vilket innebär förändringar. Sannolikt kommer de förändringarna handla om att *fler platser kan erbjuda närhet*, att *stad och land blir mer integrerade*, samt *nya identiteter och funktionaliteter* hos platsen.

Vi går i avsnittet nedan på djupet med vilka platsvärden som är universella och de värden där de största skillnaderna i människors preferenser finns, samt hur (synen på) platsens attraktion förändras framåt.

- En nivå upp kommer det som kan kallas *funktionella konkurrensfördelar*. Sådant som bedöms som viktigt för många men inte alla: bra kommunal service, närhet till vatten, barnvänligt o.s.v. Olika individer betonar också olika funktionella fördelar.
- Ytterligare en nivå upp i pyramiden hittar vi mycket av det som handlar om *hemkänsla och sammanhang*: att man kan identifiera sig med platsen, stark gemenskap, rikt utbud av sport/fritidsaktiviteter m.m.
- I pyramidens övre delar finner vi de typiskt urbana kvaliteterna *myller och möten*: shopping, nöjesutbud, restauranger och caféer. Allra högst upp hamnar påståendet ”känslan att det är där det händer”.

Figur 30. Platsens olika värden sorterade efter det som är viktigast (nere i pyramiden) och det som är minst viktigt för respondenterna (uppe i pyramiden). "C" i toppen står för Centrum – där det händer.

Hur ska man då resonera kring på vilken nivå en plats ska lägga sitt fokus? Det beror naturligtvis på vilken typ av plats man är. En kommun som Malmö kan ha styrkor i pyramidens översta del samtidigt som den undre delen lämnar en del att önska och samtidigt ses som en attraktiv plats. Den typen av position är dock få förunnad.

För de allra flesta platser gäller det att **bygga ifrån grunden**. De mest attraktiva platserna om man exempelvis tittar på de mest framgångsrika eller grönfärgade kommunerna i avsnittet om kommutyperna är de som ger *tillgång till hela pyramiden*. Inte de som är starkt orienterade mot pyramidens övre delar i sig.

SEX SÄRSKILJANDE PLATSVÄRDEN

Även om vissa kommuner kan täcka hela Platslow-pyramiden och att alla i någon mån bör sträva efter det, är det i realiteten ofta svårt, inte minst för mindre kommuner. Man har ett mindre antal platsvärden att spela på i konkurrensen med andra platser och det gäller att prioritera bland dessa så klokt man kan. Därför är det viktigt att vara medveten om var människors preferenser skiljer sig.

En faktoranalys av hur respondenterna i enkätundersökningen har betonat platsens värden ger oss tre huvudsakliga dimensioner eller skiljelinjer i synen på vad som är en attraktiv plats:

- **Landets lugn** kontra **stadens puls**. Den överlägset tydligaste konfliktlinjen, där de som dras åt ”landets lugn” i högre utsträckning värderar sådant som att det är lugnt och nära till naturen, medan de som värderar ”stadens puls” värderar nöjesutbud och mycket liv och rörelse.
- **Barnliv** kontra **frihetsliv** är dimensionen som speglar hur viktig barnvänlighet, bra skolor/förskolor o.s.v. är i ena änden och i andra änden sådant som man kan kalla ”den andra frihetstiden” att göra, d.v.s. livet när barnen flyttat hemifrån. Till ”frihetsliv” hör inte nöjesliv och puls, däremot ett bra kulturliv och mer fundamentala kvaliteter som att det är rent, snyggt och vackert.
- **Funktion** kontra **gemenskap**. Den tredje dimensionen beror på om man värderar platsens funktionella egenskaper – bra kommunikationer, arbetsmöjligheter m.m. eller sådant som har med tillhörighet att göra – att det finns en stark gemenskap på platsen och att man kan identifiera sig med boendeplatsen.

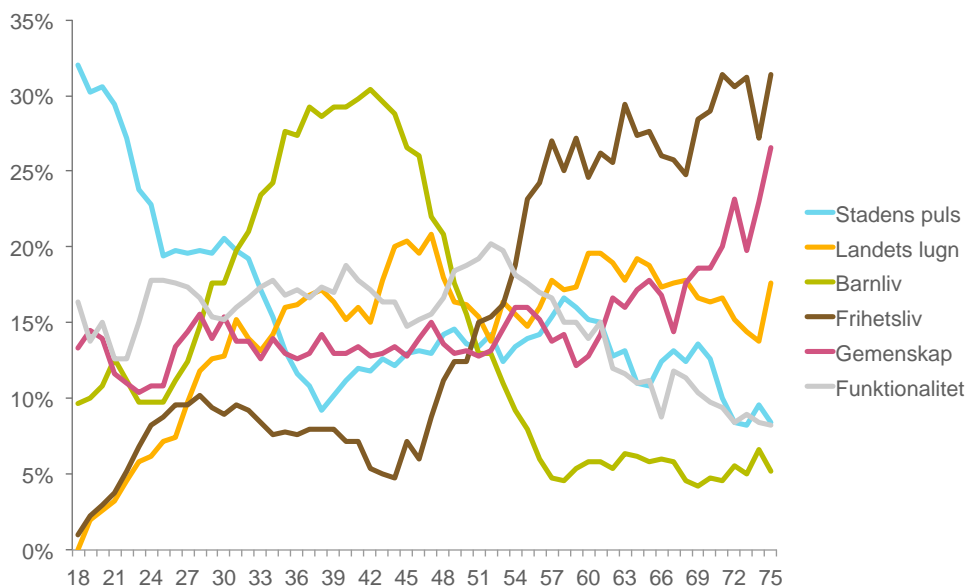
De tre dimensionernas ytterligheter formar alltså sex särskiljande platsvärden som exempelvis en kommun kan använda sig av att lyfta fram för olika grupper.

Figur 31. Tre huvuddimensioner formar sex särskiljande platsvärden.

Livsfasen har stark påverkan på platsvärderingarna

Tittar vi närmare på i vilka åldersgrupper platsvärdena är populärast, är det tydligt att det finns en stark anknytning till olika livsfaser. I de yngre åren är *Stadens puls* vanligt förekommande, men andelen faller ganska snabbt med ökad ålder. *Landets lugn* har motsatt mönster där nästan inga bland de yngsta har starka preferenser åt det hållet. Å andra sidan stiger andelen till rätt höga nivåer redan i 30-årsåldern.

Figur 32. Andelen som har starka preferenser för de olika platsvärdena efter ålder.

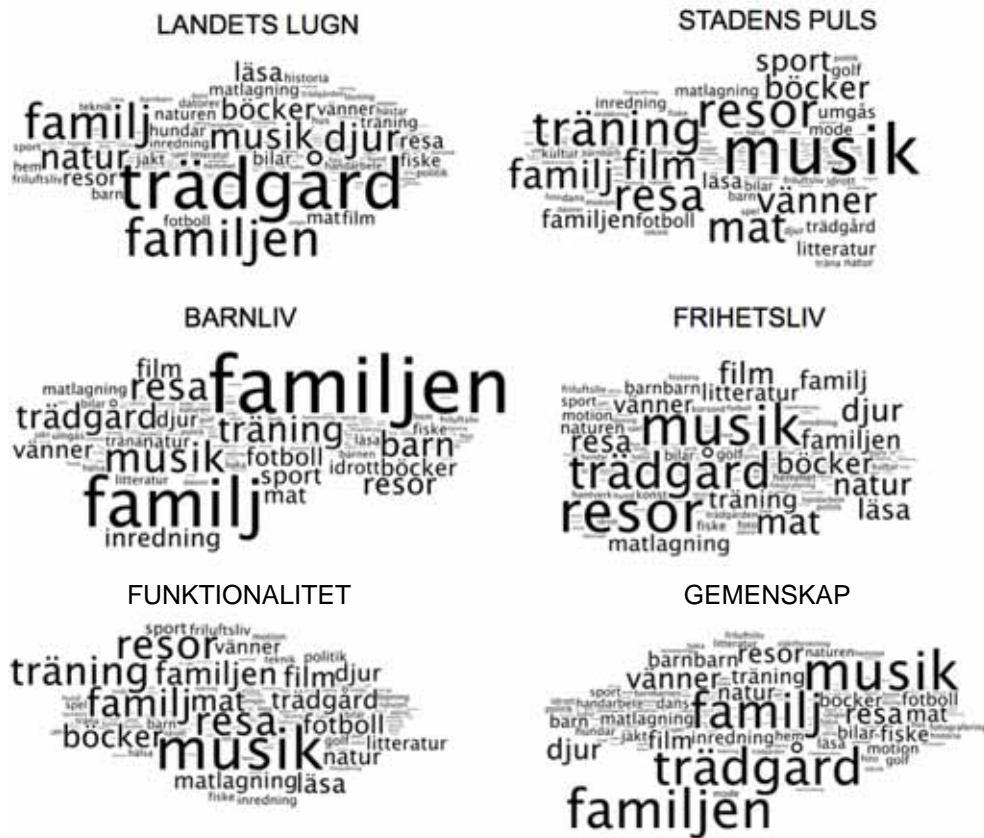
Barnliv är inte oväntat mest vanligt förekommande i ansvarsåren mellan 30 och 50, medan *frihetsliv* seglar upp därefter. *Gemenskap* och *funktionalitet* har svagare livsfasanknytning, även om *gemenskap* är vanligare bland de äldsta och *funktionalitet* mindre vanligt i samma åldersgrupp.

Livsstilen har stark påverkan på platsvärderingarna

När vi ser på vilken livsstil som är förknippade med platsvärdena finner vi också tydliga skillnader. De som värderar *stadens puls* är typiskt intresserade av musik, resor, träning och att umgås med vänner, medan de som värderar *landets lugn* främst utmärks av trädgårdsintresse, djur och natur. Utom för de allra yngsta där den urbana livsstilen dominerar stort, tycks dessa två kategorier också snarast representera två olika livshållningar med starka kopplingar till boendepreferenser.

Personer med starka preferenser mot *barnliv* är inte oväntat helt orienterade mot familjen, medan de som värderar *frihetsliv* är en mer blandad grupp med det gemensamma att familjen är ett kapitel som till stor del är avklarat och man nu kan njuta av det man själv vill ägna sig åt.

De som är mer *funktionellt* orienterade och de som värderar *gemenskap* högt har inte heller en överdrivet tydlig livsstilsprofil, men trädgården är ett betydligt vanligare intresse bland de sistnämnda. Bland de som värderar *funktionalitet* är livsstilen mer av urban prägel.

Figur 33. Livsstil bland som har starka preferenser för de olika platsvärdena. Fråga: Vilka är dina tre största intressen? Textmoln över nämnda intressen. Stora ord används ofta, små ord mer sällan.

Lågt T-index och boendespecialisering ger mer rurala preferenser

Personer som bor i olika kommuntyper har också olika preferenser med avseende på de tre huvuddimensionerna. I korthet kan man säga att de flesta valt rätt och bor på platser som har de kvaliteter som de efterfrågar.

I figur 34 nedan har vi markerat de genomsnittliga preferenserna hos boende i respektive kommuntyp längs de tre huvuddimensionerna.

Längs den första dimensionen har personer boende i T-centrum (blå cirkel) inte oväntat de mest urbana preferenserna, medan personer boende i potentiella T-centra (grön cirkel) också har mer urbana preferenser än genomsnittet.

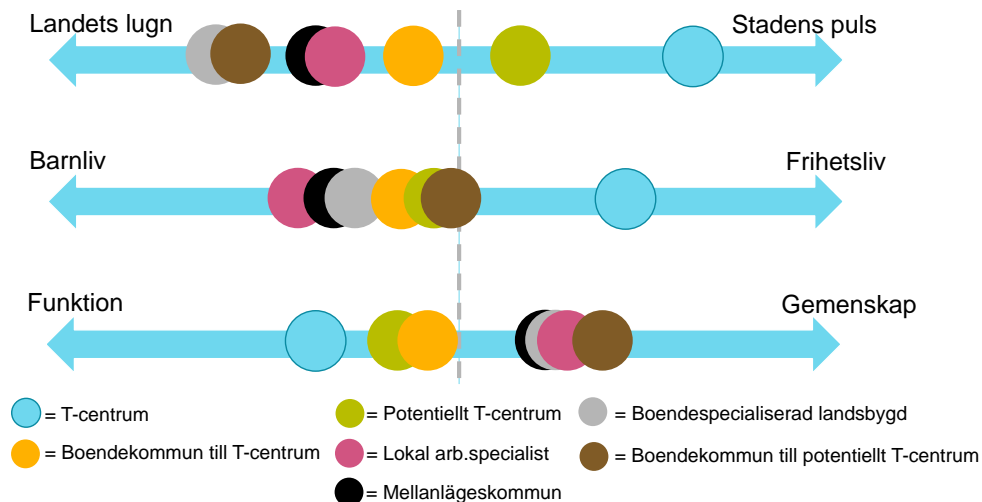
Personer boende i boendekommuner till T-centrum (orange cirkel) har mer "lantliga" preferenser än genomsnittet, trots att de bor i urbana regioner. Personer i boendekommuner till potentiella T-centrum (brun cirkel) har den näst mest rurala profilen. Detta är intressant eftersom det pekar på att dessa kommuner har positionerat sig som motpol till urbaniteten. De tre andra kommuntyperna är alla tydligt

på den rurala sidan, ju mer boendespecialiserad kommungruppen är, desto mer rural.

Frihetsliv i det mest urbana, funktionella eller relationella fördelar beroende på T-index

Längs den andra axeln är kopplingen till kommuntyperna av naturliga skäl svagare, då den i större utsträckning hänger samman med livsfas. En intressant och icke oväsentlig skillnad är dock att de som bor i den mest urbana kommuntypen (T-centrum) är mest orienterade mot "frihetsliv". Övriga kommuntyper ligger nära mitten eller med svag orientering mot "barnliv".

Längs den tredje dimensionen är det ett tydligt glapp mellan de mest T-intensiva kommuntyperna, där människorna har mer funktionella platsvärderingar. De mer relationella, där människorna i högre grad värderar gemenskap och att man kan identifiera sig med boendeplatsen finns i kommuntyper med lägre T-intensitet.

Figur 34. Genomsnittliga preferenser bland boende i olika kommuntyper längs de olika dimensionerna. Den streckade linjen motsvarar hur den genomsnittliga svensken värderar platsens värden. De färgade cirklarna markerar hur personer boende i olika kommuntyper skiljer sig från genomsnittet.

FÖRÄNDRINGAR FRAMÅT

Synen på en attraktiv plats är inte huggen i sten, utan även den beroende av omvärldsförändringar. Nedan resonerar vi kring konsekvenserna av förändringarna för (synen på) platsens attraktivitet.

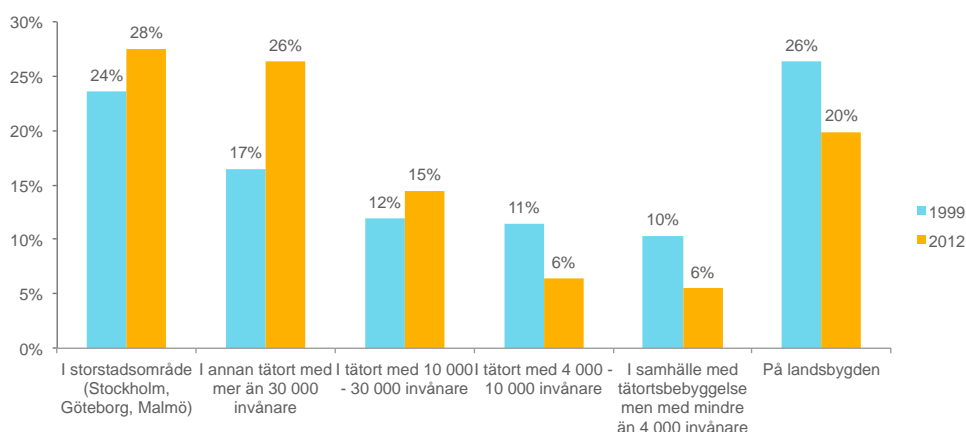
Fler platser kan erbjuda mer närhet

Enligt den studie av McKinsey¹⁶ som hänvisades till i omvärldsanalysen kan självkörande bilar så snart som inom loppet av 20 år frigöra 50 minuters tid per dag för vanliga människor. Det är mer tid än vad medianrespondenten i enkätundersökningen kan tänka sig att pendla till arbete eller studier.

Parallellt med att arbetet blir mindre platsbundet skulle det för många i princip innebära att pendlingstiden går ned till noll, om man antar ca en timmes självständigt arbete på väg till arbetsplatsen och en timmes arbete på väg hem. I synnerhet boendespecialiserade kommuner skulle gynnas av en sådan utveckling, men konkurrensen dem emellan skulle å andra sidan bli enormt hård.

Urbanisering och rurbanisering

I Kairos Futures långtidsmätningar kan vi se en övergripande rörelse mot att fler vill bo i storstäder och större städer. Jämför vi som i Figur 35 nedan 1999 års resultat med år 2012 års resultat ser vi exempelvis att betydligt fler vill bo i storstadsområden och större städer. Frågan är dock betydligt mer mångfacetterad än vad ett enkelt stapeldiagram antyder.

Figur 35: Fler och fler vill bo i storstadsområden och större städer. Svar på frågan: Var i Sverige skulle du helst vilja bo?

Att fler och fler bor och vill bo i urbana regioner är en global megatrend och svår att argumentera mot. Samtidigt kan vi från den här studiens resultat konstatera att de mera "lantliga" kvaliteterna om lugn och nära till naturen är långt viktigare för de allra flesta. Spänningsfältet mellan dessa två värden har lett till en allt starkare rörelse mot *rurbanisering*, där man tar med sig landet till staden genom att göra den "grönare". Rurbaniseringen tar sig uttryck i allt från balkongodling, kolonilotter, eko-marknader och guerilla gardening.

Att i motsatt riktning ta staden till landet är svårare och har en annan logik. Att försöka göra Manhattan av svensk landsbygd låter sig inte göras, istället går rörelsen mot en ökad *uppkoppling* mot staden av det rurala genom fysisk och inte minst digital infrastruktur. Den andra möjligheten att få mer av myller och möten till rurala miljöer är genom besöks- och upplevelsenäringen, som i sig förvisso är beroende av fysisk och digital infrastruktur.

Nya gemenskaper: mer identitets-segmentering

Längs den tredje dimensionen kan det komma stora förändringar kring hur man ser på platsens gemenskap. I omvärldsanalysen pekade vi på ett långsiktigt skifte från tilldelade till självvalda gemenskaper. På expertseminariet pekade många på denna

utveckling och många använde uttrycket ”lika söker lika” eller framväxten av ”bubbelsamhället”. Vad vi kan vänta är ett slags geografisk identitetssegmentering, där likasinnade klustras inom olika områden runt landet. I vissa fall kan det röra sig om mikrokulturer i ett mindre bostadsområde, i andra fall hela kommuner.

Att människor kan gruppera sig med likasinnade kan vara bra, men också leda till utmaningar i form av en ökad polarisering som är mer komplex än tidigare grupperingar efter exempelvis klass och yrken. En ökad migration och ökade skillnader mellan människor i kölvattnet av ett mer automatiserat arbetsliv kan spå på polariseringen ytterligare. En av de stora frågorna i vår samtid och framtid kommer att vara att hitta samförstånd och gemenskap över identitetssegmenten.

Nya funktionaliteter: vardagstjänsternas möjligheter

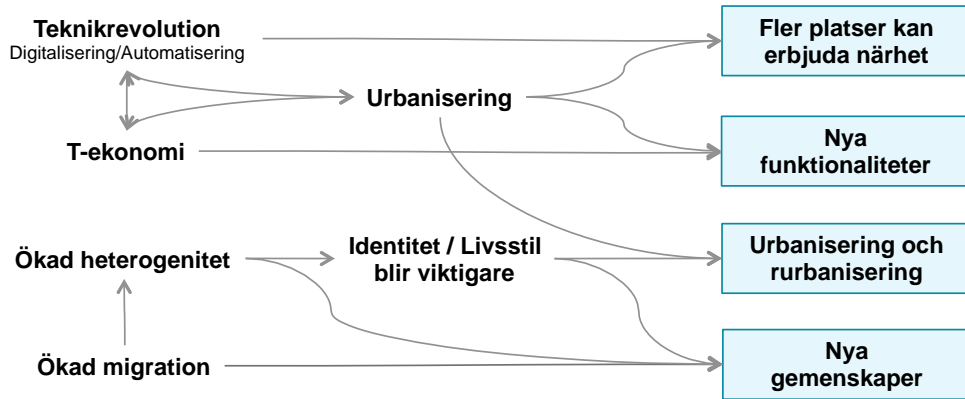
Det är ingen slump att de kommuntyper som växer mest också är de som är mer orienterade mot ”funktionalitet” (se figur 34). För alla kommuntyper finns dock stora möjligheter att bättra på de värden som funktionalister uppskattar. I grunden handlar det om att motverka upplevd tidsbrist. Här kan crowdlösningar och det nya vardagstjänstelandskapet bli en viktig ingrediens för att göra vardagen så friktionsfri som möjligt. Platser som kan bejaka och kan erbjuda dessa lösningar och tjänster kommer också bli mer attraktiva. Utmaningen för mer glesa miljöer är att crowdlösningar bygger på massa, vilken är svårare att samla om man saknar täthet.

Sannolikt sannolika förändringar i (synen på) platsens attraktivitet

Vi summerar även här analysen i bedömningar om utvecklingen framöver, om vi tar hänsyn till övergripande samhällsförändringar och den historiska utvecklingen. Kopplingen mellan trenderna och konsekvenserna för platsens attraktivitet tydliggörs i figur 36 nedan.

- **Fler platser kan erbjuda närhet.** Teknikutvecklingen innebär bättre möjligheter att ta sig från A till B, i synnerhet om eller när utvecklingen kring självkörande bilar tar fart och får spridning. Detta innebär att pendlingsradien kan ökas väsentligt.
- **Urbanisering och rurbanisering.** Staden håller på att bli global norm och det vore naivt att tro att utvecklingen i Sverige inte följer samma långsiktiga rörelse. Men dikotomin mellan stad och land är inte fast, snarare sker en ruralisering av det urbana och vice versa. Olika livsstilsvyttringar som vi kan se redan idag (t. ex urban farming) visar på upplösningen mellan stad och land.
- **Nya gemenskaper.** När samhället generellt blir mer heterogent finner människor gemenskap i grupperingar som skiljer sig från industrisamhällets. Livsstil och intressen, men även etnicitet och kultur blir viktigare beståndsdelar för gemenskap hos platsen.
- **Nya funktionaliteter.** Digitalisering och automatisering ger upphov till helt nya lösningar, inte minst kopplade kring vardagsbestyren, som kan bättra på platsernas funktionalitet. Då många av lösningarna bygger på att

koppla ihop mängder av människor kan de flesta av dessa lösningar åtminstone först förväntas uppstå i urbana miljöer.

Figur 36. Kopplingen mellan omvärldsförändringar och konsekvenser för (synen på) platsens attraktivitet.

DEN ALLT VIKTIGARE BOSTADENS ATTRAKTIVITET

AVSNITTET I ETT NÖTSKAL

Bostaden har blivit allt viktigare för svenskarna, och därmed för platsen, i kampen om invånarna. Fastighetspriserna har stigit mycket kraftigt de senaste åren, men människor lägger också mer energi på att förbättra bostaden. För en plats blir då också utbudet av bostäder en allt viktigare konkurrens fördel.

Vad som är en bra bostad eller rentutav en drömbostad är naturligtvis också olika för olika människor. Medan storleken på bostaden är något som många drömmer om finns det många andra värden hos bostaden som prioriteras högre när man ska välja och välja bort.

Det viktigaste i bostaden för de allra flesta är i likhet med platsens värden *trygghet och grundläggande funktionaliteter*: planlösningen, läget och att det är tyst. Sedan finns *allmänna konkurrens fördelar* som de flesta väljer att lägga lite mera pengar på, t. ex: fint kök, balkong, lite insyn från andra.

Högre upp i behovspyramiden finns det som är mer beroende av tycke och smak eller som kan sägas vara *individ- och identitetsanpassat*: förekomst av goda grannar eller avsaknad av grannar, utsikt, sociala ytor m.m.

Fem dimensioner visar på var skillnaderna i bostadspreferenser finns: *modesta krav* kontra *plats och pretentioner*, *lite arbete* kontra *det stora projektet*, *gemenskap* kontra *privatskap*, *äldre charm* kontra *nytt och modernt*, samt frågan om yta: *stort* eller *litet*.

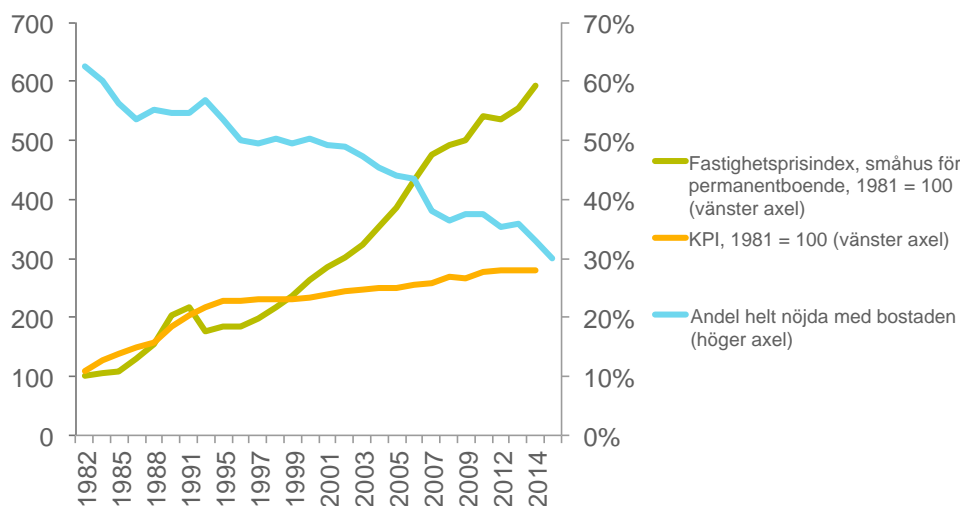
Två tydliga och seglivade normer finns kring bostaden: Svenssondrömmen där villan är ideal, samt den ljusa och fräscha bostadsrätten. Dessa ideal lär leva kvar även om de dödförklaras då och då. Men bostadslandskapet kan komma att förändras på andra sätt.

En övergripande förändring att vänta är polariseringen mellan de rotfasta på bostadsmarknaden och deras motpol, nomaderna, som har mer temporära bostadsalternativ av nöd eller lust. Vi kan också se några nyare bostadsformer med potential eller under uppsegling i framtiden: den friktionsfria hyreslägenheten, stadsradhuset, samt den lilla gården eller torpet.

I avsnittet nedan belyser vi svenskarnas bostadspreferenser i nuläget och vad som kan komma att förändra bostadslandskapet på sikt.

BOSTADENS ÖKANDE BETYDELSE SOM KONKURRENSFÖRDEL

Få har missat de stigande bostadspriserna i framförallt storstadsregionerna och i synnerhet Stockholmsområdet. Jämför man fastighetsprisindex med KPI som i figur 37 nedan kan vi se hur kurvorna under hela 00-talet i allt högre utsträckning skilts åt. Paradoxalt nog kan vi se en motsatt utveckling när vi tittar på hur många som i Kairos Futures långtidsundersökningar uppger att de är "helt nöjda" med sin bostad.

Figur 37. Fastighetsprisindex, KPI och hur stor andel som uppger att de är "helt nöjda" med sin bostad.

Denna anmärkningsvärda utveckling kan ha olika orsaker. En anledning kan vara att människor helt enkelt upplever att de får mindre bostadsvärden för pengarna när priserna stiger. En annan, och troligare, orsak är att förväntningarna på bostaden har ökat kraftigt i takt med att bostaden gått från funktion till identitetsmarkör. Ska bostaden spegla vem man är, är det svårt att bli helt nöjd.

I vilket fall kan vi konstatera att bostaden genomsnittligt blir allt viktigare i människors liv. Vi kan se det i Kairos Futures långtidsstudier när vi tittar på vilka planer svenskarna har som de ännu inte förverkligat. 1995 var det 26% av svenskarna som hade planer om bättre boende som de inte förverkligat. År 2015 var siffran 41%. Vi kan också se det i bilden över flyttkarriärernas utveckling över tid – där bostadskarriären är stadigt på uppgång. Allt pekar på att bostaden blir allt viktigare som platsens konkurrensfördel, därför är det viktigare någonsin att förstå vilka värden som ryms inom en bostad.

STORA DRÖMMAR – MÅTLIGA ANSPRÅK

Storleken har betydelse...

Liksom i de tidigare avsnitten börjar vi med att be respondenterna i enkätundersökningen själva beskriva i det här fallet vad som är en inte bara bra, utan ideal bostad. I figur 38 nedan visas de vanligast förekommande orden, där det är uppenbart att

Figur 39. Bostadens olika värden sorterade efter det som är viktigast enligt respondenterna i enkätundersökningen (nere i pyramiden) och det som är minst viktigt för respondenterna (uppe i pyramiden).

På samma sätt som för platspyramiden bör man fråga sig vilken ”nivå” man ska ligga på? Även här finns det en god poäng att bygga från grunden, denna gång med anledning av att de allra flesta – till skillnad från platsen – inte kan flytta sig till en komplett pyramid så lätt. Nästan alla behöver göra avkall på något med bostaden som är viktigt. Det är sannolikt inte så effektivt att försöka individanpassa en bostad åt individen, mer krut bör rent generellt läggas på de två understa nivåerna i pyramiden.

10 BOSTADSVÄRDEN ATT SPELA MED

Likväl behöver vi en bild av vilka olika typer av värden som finns i bostaden. Här kan vi identifiera fem viktiga skiljelinjer som ger 10 särskiljande bostadsvärden:

- **Modesta krav** kontra **plats och pretentioner**. Här finner vi i ena änden de som inte tycker själva bostaden är så viktig, den får gärna vara billig, kontra de som tycker framförallt bostadens plats är viktig, men också tycker i princip allt med bostaden är mer viktigt än andra.
- **Lite arbete** kontra **det stora projektet** är dimensionen som speglar hur motiverad man är att lägga ned tid och energi för att bostaden ska bli precis som man vill ha den, eller om man t. ex inte vill ödsla kraft på renoveringar.
- **Gemenskap** kontra **privatskap**. Den tredje dimensionen beror på om man ser bostaden och dess omgivning som en social arena, eller om man värderar avskildhet.
- **Äldre charm** kontra **nytt och modernt** är dimensionen som visar om man uppskattar att bostaden är ny och modern eller om man uppskattar något med lite äldre charm.
- Slutligen **stort** kontra **litet** om man tycker bostadens yta gärna ska vara stor eller lite mindre.

Dimensionerna som speglar olikheterna i synen på bostadens värden visas i figur 40 nedan:

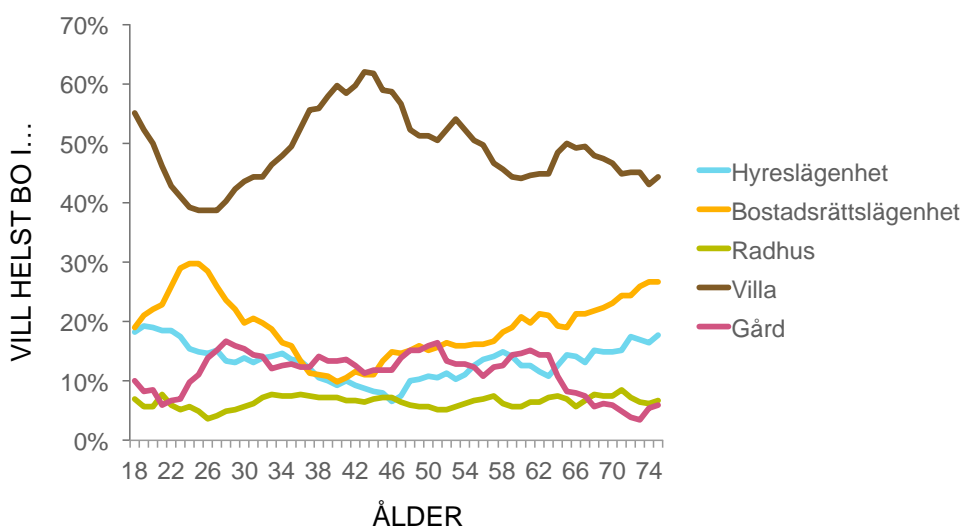
Figur 40. Fem huvuddimensioner formar 10 särskiljande bostadsvärden.

Skilda preferenser beroende på vilken typ av bostad som är ideal

Preferenserna skiljer sig naturligtvis beroende på i vilken typ av bostad man vill bo. I figur 41 nedan visas hur stor andel som helst skulle vilja bo i antingen hyreslägenhet, bostadsrättslägenhet, radhus, villa eller på gård i olika åldrar.

Slående är att villan oavsett ålder ligger i topp – men man ska samtidigt komma ihåg att andelen sällan går över 50%. Personer som är i ansvarsfasen och värderar barnliv bildar en puckel för villaidealet, medan bostadsrättslägenheten är som mest populär bland de som är yngre och äldre.

Hyreslägenheten följer samma mönster men bedöms som mindre attraktivt generellt. Gården följer ett motsatt åldersmönster, medan radhusets popularitet är mer jämnt fördelad.

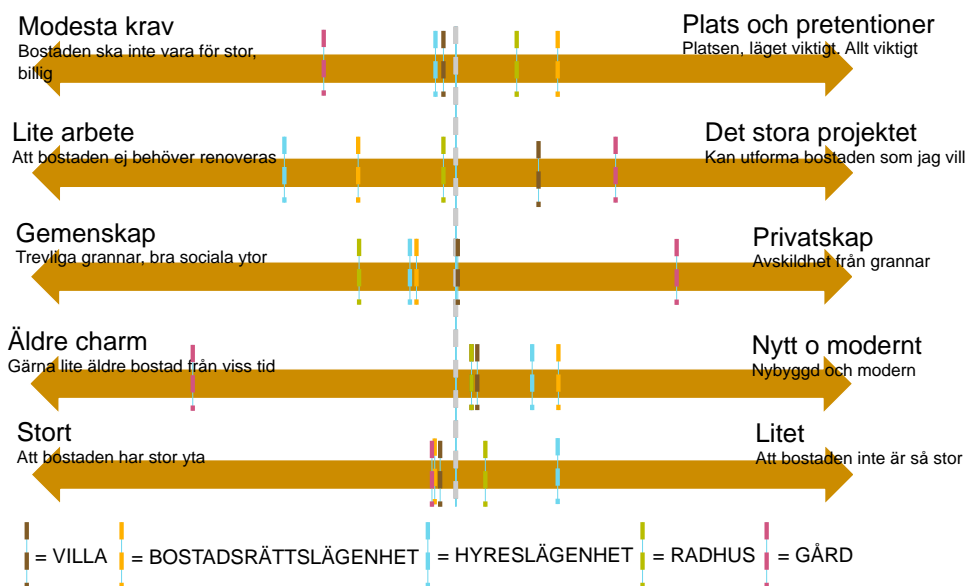

Figur 41. Vilken typ av bostad personer i olika åldrar helst skulle vilja bo i.

I figur 42 nedan har vi sedan markerat hur personer som vill bo i olika slags bostäder positionerar sig längs med olika de olika värddimensionerna. Här kan vi notera några skillnader där de med störst pretentioner gällande i synnerhet platsen och läget är de som vill bo i bostadsrätt, medan de som drömmer om gården inte tycker att det är lika viktigt. Gårdsdrömmarna ser å andra sidan ett större projekt, liksom villaägarna, medan i synnerhet de som vill bo i hyreslägenhet värderar en liten arbetsinsats kopplad till bostaden.

De som värderar gemenskapen och grannskapet högst är de som vill bo i radhus, medan gårdsdrömmarna ligger i andra änden. De som vill bo i lägenhet dras mest åt det nya och moderna, medan vi även här finner de som vill bo på gård som mest extrema åt andra hållet.

Slutligen kommer frågan om storlek, där ingen grupp är särskilt radikal – förmodligen för att frågan är högst relativ. En stor lägenhet är en liten villa o.s.v. De som vill bo i hyreslägenhet är dock mest utmärkande i riktningen att de gärna bor lite mindre.

Figur 42. Fem huvuddimensioner formar 10 särskiljande bostadsvärden. I bilden visas "tyngdpunkten" för personer som vill bo i olika typer av bostäder. Den grå streckade linjen markerar den genomsnittliga uppfattningen.

SEGA NORMER LEVER ÄN

Vi har nu fokuserat på vilka värden som finns i bostaden, hur de rangordnas av människor generellt och vilka värden som är viktigare beroende på vilken typ av bostad man vill åt. Vi kan koka ned detta ytterligare till två tydliga drömmar eller *normer* kring bostaden, och hur man kan antingen spela med dem eller gå emot strömmen genom att erbjuda något som är annorlunda. Dessa normer är möjligen mindre spännande att skriva om i en framtidsinriktad rapport, men uppfattningarna är så pass utbredda att de måste tas i beaktande.

Villa, Volvo, vovve regerar alltjämt

Den första och största normen kring bostaden är vad vi kan kalla för *Svenssoni-dealet*, där villan är hörnsten. Om Sverige har en motsvarighet till den amerikanska drömmen är det myten om Volvon, villan och vovven.

Svenssondrömmen har både dödförklarats och bespottats, men fakta på marken talar sällan – inte heller i den här studien – för att drömmen är på väg bort. Tvärtom visar bl. a Kairos Futures ungdomsundersökningar¹⁷ att Svenssonidealet står starkt, t o m bland unga och att de snarast stärkts de senaste decennierna. En förklaring till det är att drömmen för många helt enkelt har blivit mer svåruppnåelig, i synnerhet om den ska kombineras med andra visioner om vardagen.

Inför studien har vi analyserat vad som skrivs om boende i sociala medier, där följande citat från en snart 30-årig bloggare illustrerar Svenssondrömmens ouppnåelighet:

”Jag sitter här och känner mig ledsen, med den drypande ångesten tar sig en fysisk form med medföljande kramper i magen. Jag är själv snart 30 år och för mig känns svenssondrömmens sex stycken magiska V som en ouppnåelig utopi. Villa, volvo, vovve, vingresor, verksamhet (fast jobb), och arvVingar (barn). Det känns lite som att en ny svenssondröm med lite lägre ställda krav och förväntningar har uppenbarats sig...”

För dem som vill spela på Svenssondrömmen är det centralt att veta vilka som är de viktigaste bostadsvärdena knuten till villan. Topp 10-listan är (nu uppifrån och ned):

- Bra planlösning
- Fin trädgård
- Att det är tyst i bostaden
- Bra läge
- Själva platsen där bostaden är belägen (stad, ort, bygd...)
- Att det är ljust och fräscht i bostaden
- Bra förvaringsmöjligheter
- Att bostaden är mysig
- Att bostaden har fint kök
- Att bostaden har balkong eller veranda

Ljust och fräscht en levande hundraårig dröm

Den andra seglivade normen som egentligen kan spåras tillbaka till den tidiga funktionalismens idéer är den närmast mytomspunna bostadskvaliteten ”ljust och fräscht”. Fredrik Lindström och Henrik Schyffert har framgångsrikt drivit med det svenska ljust- och fräscht-idealet och även det har dödförklarats.

Samtidigt kan vi konstatera att idealet lever starkt inte minst bland dem som helst skulle vilja bo i bostadsrättslägenhet. På topp 10-listan över kvaliteter som en bostadsrättslägenhet kan ha kommer just ljust och fräscht på fjärde plats, viktigare än exempelvis platsen där bostaden är belägen:

- Bra planlösning

- Att bostaden har balkong
- Bostadens läge
- **Att det är ljust och fräscht i bostaden**
- Själva platsen där bostaden är belägen (stad, ort, bygd...)
- Att det är tyst i bostaden
- Att bostaden har fint kök
- Bra förvaringsmöjligheter
- Att bostaden är mysig
- Inget behov av renovering

En bostadsrättsdrömmare skriver på sin blogg:

”Ååh, blir så extremt sugen att flytta hemifrån när jag surfar runt på Hemnet och kollar runt på vad det finns för bostadsrätter. Kommer säkert börja med hyresrätt men skulle hur som helst vara så himla mysigt att ha sin egen lilla lya. Det är någonting jag verkligen längtar efter, inte för att jag inte har det bra hemma, för det har jag absolut! Men ser fram emot att kunna komma hem själv, inreda i min egen smak (vitt och ljust gärna), ha lite middags/drinkbjudningar hemma etc. etc. Snaart är det kanske dags!”

Vi tror att dessa två normer kommer att stå sig och vara ideal för stora grupper även i framtiden. Alla hör dock (lyckligtvis) inte till dessa strömfåror bland bostadsdrömmare och bostadslandskapet består av långt mer än Svenssondrömmare och ljust- och fräschtideal. Det finns en rad exempel på bostadsideal under uppsegling eller med potential. Vi går nedan genom ett antal faktorer och boendalternativ som kan komma att förändra bostadslandskapet de kommande åren.

FÖRÄNDRINGAR FRAMÅT

Omvärldsförändringarna påverkar både utbudet av bostäder och synen på bostaden. Vi inleder här med en övergripande förändring i bostadslandskapet och presenterar därefter ett antal bostadsalternativ med framtiden för sig.

Normaliserad nomadisering av nöd och lust kontrasterar rotade normalister
Framförallt i T-regioner och potentiella T-regioner måste bostadsbristen, åtminstone på den typen av bostäder vi idag är vana vid, tänkas prägla utvecklingen de kommande åren, inte minst beroende på en ökning av migrationen få hade räknat med.

På expertseminariet pekade i stort sett alla expertgrupper på en ökad polarisering på bostadsmarknaden mellan de som har möjlighet att investera i en bra bostad och de som inte har det. Vissa talade om gated communities och trailer parks, andra talade om ett ”2/3-delssamhälle”, där 1/3 hamnar utanför värmen och får en rotlös tillvaro på bostadsmarknaden.

Men det talades också om personer som ser den mer flyktiga bostadstillvaron som något självvalt och positivt, där det kan vara en identitetsmarkör att vara mobil: ”att vara hopprerka kan ses om något bra”. Medan många säkerligen kommer att ha en nomadstillvaro på bostadsmarknaden av nöd kommer många också ha det självvalt och av lust. Oavsett står den typ av livsstil i kontrast till framförallt Svenssonvilla-

drömmen, men också till de som lägger pengar, tid och energi i (den ljusa och fräscha) bostadsrätten.

Uppdelning mellan nomader och mer rotade utspelar sig längs de två översta bostadsvärdedimensionerna i figur 40. Å ena sidan de som investerar tungt i bostaden till höger, å andra sidan de som lägger sig, eller tvingas lägga sig, till vänster. Medan normerna ligger kraftigt till höger längs med dimensionerna kan nya bostadsalternativ uppstå till vänster: en *hyreslägenhet med fokus med friktionsfrihet* och olika former av *temporära boenden*.

Friktionsfriheten som hyreslägenhetens möjlighet

Hyreslägenhetens popularitet är i nuläget inte särskilt stor, men så skulle det inte behöva vara. Sett i ljuset av tunga trender som ökad temporaritet, ökade krav på friktionsfrihet och det framväxande vardagstjänstelandskapet finns stora möjligheter för hyreslägenheten.

De som när starka Svenssondrömmar om villa, Volvo och vovve kommer nog aldrig att attraheras av hyreslägenheten, men nog kan den stressade moderna människan attraheras av en tillvaro där allt strul kring bostaden och vardagen minimeras till närmare noll. Vi kan av analysen konstatera att de som vill bo i hyreslägenhet är de som är mest orienterade mot att bostaden ska innebära en liten arbetsinsats. Fler kan nog lockas över till det lägret om det innebär tid till allt annat man vill ägna sig åt. Ett belysande citat från en ung kvinnlig bloggare är:

”Ju mer jag tänker på det, ju mer inser jag hur bekvämt det faktiskt är att bo i hyresrätt. För mig, som har tummen mitt i handen, skulle det bli ganska omständligt om jag ägde min bostad och skulle behöva fixa med allt själv. Vissa småsaker kan jag givetvis ordna med, liksom målning. Men sen passerar man snabbt gränsen för mitt kunnande. Sista dagarna har en del saker börjat krångla i lägenheten och jag har än en gång påmint om hur bra man har det i en hyresrätt. Spolningen till toaletten fungerar numera när den känner för det och belysningen i det nästan nya kylskåpet har också lagt av. Hade jag ägt mitt boende - oavsett om det vore villa eller lägenhet - hade jag själv fått bekosta reparatörer som kom hit och fixade felen.”

Samtidigt kräver hyreslägenhetens renässans en rejäl förändring av vem hyresvärden är, där man idag ofta uppfattas som allt annat än serviceinriktad och mer reaktiv än proaktiv. Genom att koppla till olika vardagstjänster som förenklar vardagen finns stora möjligheter att axla en ny roll. Redan idag finns många framväxande digitala lösningar som snabbt kan hjälpa till med att mäkla samman den som har ett behov med den som har något att erbjuda, och här kan hyresvärden agera katalysator.

Fler temporära bostadsalternativ

Hyresrättslägenheten är fortfarande en relativt ”rotad” bostadsform jämfört med vad som kan komma de närmaste åren. En situation med omfattande bostadsbrist på många håll i landet lär tvinga fram snabba och mer extremtemporära bostadslösningar. En sådan lösning är popup-bostäder, där man på t. ex platser reserverade

för bostadsbebyggelse bygger temporära bostäder innan de permanenta byggnaderna är på plats.

Figur 43. Exempel på tänkta popup-lösningar från <http://www.popuphouse.se>.

Andra bostadsalternativ av temporär natur är olika former av inneboenden eller delade boenden. Under lång tid har migranter trängt ihop sig bland släkt och vänner i brist på bostäder där de vill bo, inget pekar på att den utvecklingen kommer att avta. I skrivande stund har dessutom Migrationsverket nyligen meddelat att läget kring bostäder är mycket ansträngt och att det kommer att bli oortodoxa lösningar, samt att man ”inte utesluter tältläger”¹⁸.

Den framväxande delningsekonomin kan också leda till bostadsalternativ för extremnomaderna. Det finns exempelvis möjligheter för lösa temporära kollektiv att hyra in sig i bostäder via AirBnB eller liknande under kortare perioder, beroende på hur regleringarna kring den typen av tjänster utvecklas. Nedanstående citat från bloggofären illustrerar den efterfrågan som kan driva fram mer temporära bostadslösningar för ”hoppjerkor”:

”Måste jag... välja ett ställe? Om jag var stenrik och fick bo hur jag ville, skulle jag ha flera hem. En villa i Sverige någonstans, en lägenhet i Tel Aviv, en lägenhet i London, en lägenhet i L.A. eller San Francisco (eller båda), ett hus på stranden någonstans runt Medelhavet, något litet på Nya Zeeland... något överallt där jag vill vara.

Stadsradhuset – gyllene medelväg mellan normerna

Det minst populära alternativet bland respondenterna i enkätundersökningen är radhuset, men i synnerhet i urbana miljöer kan radhus komma att bli allt mer populärt för familjer som tycker det är för litet i lägenhet, men inte vill komma för långt från staden för att få yta. Ett centralt beläget radhus kan vara en gyllene medelväg där man kommer åt eftertraktade egenskaper hos villan – framförallt trädgården.

Figur 44. Tänkt stadsradhus på Lundagatan i centrala Stockholm. Foto: Utopia arkitekter.

De som vill bo i radhus sätter högst vikt vid änden ”grannskap” i dimensionen där ”privatskap” är i andra änden. Här finns möjligheter att koppla bostadens attraktion till att människor i liknande livsstilsgrupperingar bor i radhuslängan. De som pratar positivt om radhuset i sociala medier pekar ofta på att det är så ”lagom”:

”Så efter ca 8 månader gick flyttlasset igen, denna gång med mig som höggravid med John. Idag bor vi i ett bostadsrättsradhus. Det finns rum åt oss alla och vi har en trädgård som är alldeles lagom. Vi får se hur länge vi blir kvar här men vi trivs mycket bra!”

Lilla gården eller torpet för downscalare?

Slutligen frågan om det finns potential i en mindre gård eller ett torp i mer rurala miljöer. Parallellt med framväxten av konsumtionssamhällen finns en stark grupp människor som helt motsätter sig denna utveckling. Det finns en växande grupp människor som önskar växla ner livet i ett slags ”consumer detox”. Det vill säga att människor väljer att i högre grad leva liv där de markerar sitt avståndstagande från konsumtionssamhällets överdrifter och negativa effekter.

Ett exempel på detta i USA är ”the tiny movement”. Det är en rörelse som tar en stor del av sina utgångspunkter i boendet och vurmar för småskaliga boendelösningar där minskad konsumtion och skuldsättning utgör två av fundamenten. Bilden nedan visar på den kompass som rörelsen lyfter fram som ledstjärna. Det handlar alltså inte bara om boendet utan det är en del av en större helhet.

Figur 45. Ledande principer för downscalare.

Man kan tänka sig att en grupp människor skulle kunna utgöra en slags ny grön våg och flytta ut till en mindre gård eller torp på landet. Men vi kan i den här studien se att gården är bostadsformen med lägst "förverkligingsgrad", det är väldigt många som vill bo på gård, men få som faktiskt gör det. En bloggare beskriver typiskt längtan till landet, men att det ofta stannar vid drömmar:

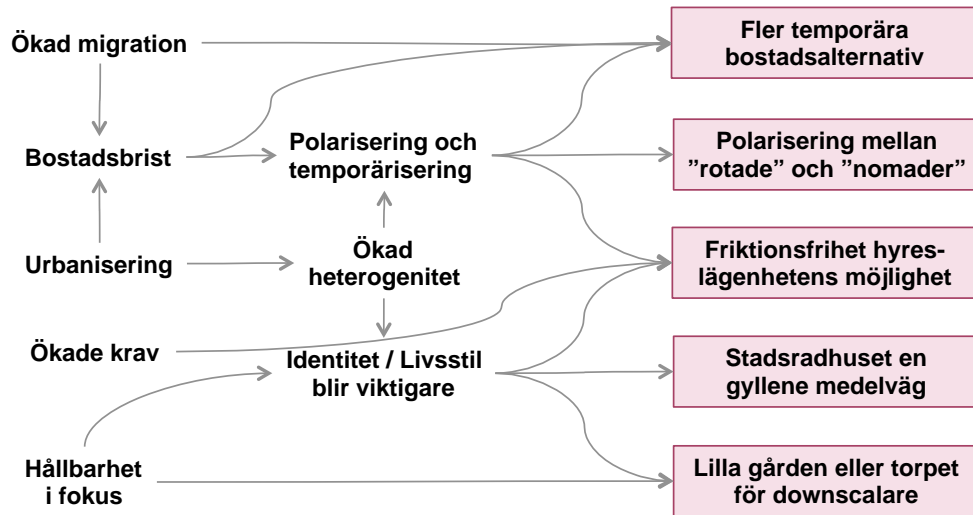
"Angående boende så kommer vi att bo kvar i vår lilla lya i Midsommarkransen. Några vener i oss längtar ut till landet, men vi har kommit fram till att vi – just nu – vill bo kvar i stan. På sin höjd ha ett litet torp på landet som vi kan åka till på helgerna, där vi kan andas frisk luft och få skit under naglarna. Det är viktigt för oss att vara nära våra vänner, så det står högst upp på listan just nu".

Sannolikt sannolika förändringar i bostadslandskapet

Vi summerar även här analysen i bedömningar om utvecklingen framöver om vi tar hänsyn till övergripande samhällsförändringar och den historiska utvecklingen. Kopplingen mellan trenderna och konsekvenserna för platsens attraktivitet tydliggörs i figur 46 nedan.

- **Polarisering mellan rotade och nomader.** Ökad migration och bostadsbrist tillsammans med temporärisering och polarisering i samhället generellt kommer med all sannolikhet polarisera bostadsmarknaden och leda till en uppdelning mellan rotfasta och nomader. Utvecklingen leder till en alltmer eftertraktad norm kring främst villadrommen, men också **fler temporära bostadsalternativ**.
- **Friktionsfrihet som hyreslägenhetens möjlighet.** I synnerhet ökade krav på tidseffektiva lösningar innebär en stor möjlighet för en uppvärdering av hyreslägenheten. Utvecklingen beror dock till stor del på hur hyresvärdar uppgraderar sig till leverantörer av tjänster.
- **Stadsradhuset en gyllene medelväg.** Många vill ha villakakan med stora ytor, men samtidigt inte komma för långt ifrån urbaniteten. Radhuset kan erbjuda en medelväg mellan lägenhet och villa, där livsstilen hos de som bor i ett område blir viktig.

- **Lilla gården eller torpet för downscalare.** Ökat fokus på hållbarhet och en strävan efter minskat resursslöseri har redan gett upphov till ”anti-konsumtionsrörelser”, men det återstår att se om funktionaliteten kring en liten gård eller torp kan bli så pass god att fler väljer det som bostadsalternativ.

Figur 46. Kopplingen mellan omvärldsförändringar och konsekvenser för bostadslandskapet.

ATT VÄLJA FOKUS OCH MÅLGRUPP

AVSNITTET I ETT NÖTSKAL

De flesta platser behöver välja fokus för vilka människor de riktar sig till. Arbete med målgrupper är ett pussel av tillgång och efterfrågan, där man behöver en tillgångsanalys av den enskilda platsen i ryggen, varför vi inte kan bli alltför specifika i den här generella rapporten. Däremot kan vi titta på vilka som kan tänka sig flytta till olika typer av kommuner: storstäder, mindre kommuner nära större städer, större städer, mindre kommuner nära större städer, mindre orter eller städer som inte ligger nära en storstad/större stad, samt landsbygd.

För att förstå dessa grupper tittar vi på deras livsfas och livsstil och vilka flyttanledningar som de själva pekar ut som skulle kunna dra dem till platserna de kan tänka sig flytta till. Vi går också igenom deras värderingsprofil med avseende på hur de ser på platsen och bostaden.

Målgrupperna har i mångt och mycket liknande preferenser, men det finns också skillnader. I tabellen nedan sammanfattas respektive målgrupps profil, med fokus på hur de *skiljer* sig mot varandra:

	Storstad	Mindre kommun nära storstad	Större stad	Mindre kommun nära större stad	Mindre stad/ort ej nära större stad	Landsbygd
Livsfas	Unga	Unga vuxna	Unga vuxna	Medelålders	Medelålder/äldre	Medelålders
Livsstil/intressen	Musik/träning/vänner	Familj/miljö/resor	Familj/miljö/träning/resor	Familj/miljö/resor/trädgård	Familj/miljö/musik	Trädgård/djur/natur
Flyttmotiv	Framtidskarriär	Bostadskarriär	Arbetskarriär	Bostadskarriär	Billigare bostad	Dröm att bo på platsen
Platsvärderingar	Stadens puls/funktion	Barnliv	Stadens puls	Barnliv	Frihetsliv/gemenskap	Landets lugn/frihet/sliv
Bostadsvärderingar	Plats/gemenskap	Nytt/stora projektet	Nytt/stora projektet	Nytt/privatskap	Privatskap/lite arbete	Privatskap/äldre charm

Figur 47. Sammanfattning av målgruppernas särskiljande egenskaper.

Nedan fördjupar vi oss i målgrupper för kommuntyperna: vilka typer av människor kan tänka sig att flytta till olika platser?

ETT PUSSEL AV TILLGÅNGAR OCH EFTERFRÅGAN

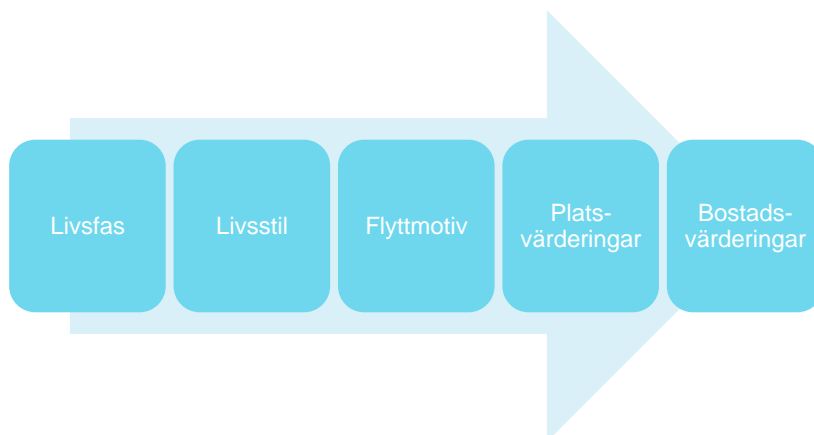
I rapporten har vi hittills visat på de tydligaste skillnaderna mellan människor med avseende på flyttkarriärer, platsvärderingar och bostadsvärderingar. Flyttkarriärerna och grupperna som är starkt orienterade mot någon av skiljelinjerna kan mycket väl ses som ”målgrupper” en regional aktör kan använda sig av och fokusera på genom en matchning mot den egna platsens kvaliteter. Men vi kan också titta mer konkret på vilka typer av människor som kan tänka sig att flytta till en viss typ av plats.

Av förklarliga skäl kan vi inte fråga respondenterna om de kan tänka sig att flytta till exempelvis ett ”T-centrum”, men vi kan fråga om de kan tänka sig att flytta till en storstad. Respondenterna har fått ta ställning till om de kan tänka sig att flytta till följande platser de kommande 10 åren:

- Storstad (Stockholm, Göteborg eller Malmö) – tänkt att motsvara T-centrum.
- Mindre kommun i närheten av storstad – tänkt att motsvara främst boendekommuner till T-centrum.
- Större stad (mer än 50 000 invånare men ej storstad) – tänkt motsvara främst potentiella T-centrum.
- Mindre kommun i närheten av större stad – tänkt att motsvara främst boendekommuner till potentiella T-centrum.
- Mindre ort/stad som inte ligger i närheten av storstad/större stad – tänkt motsvara främst lokala arbetslivsspecialister och mellanlägeskommuner.
- Landsbygd – tänkt att motsvara boendespecialiserad landsbygd, men även andra kommuner med lägre T-index.

Vi går i det här avsnittet genom vilka dessa människor är och hur de skiljer sig åt. Vi börjar med livsfaser och livsstilar, därefter vilka flyttanledningar som de själva pekar ut som skulle kunna dra dem till platserna de kan tänka sig flytta till.

Därefter går vi över till deras värderingsprofil med avseende på platsen och bostaden. Tågordningen illustreras i figur 48 nedan.

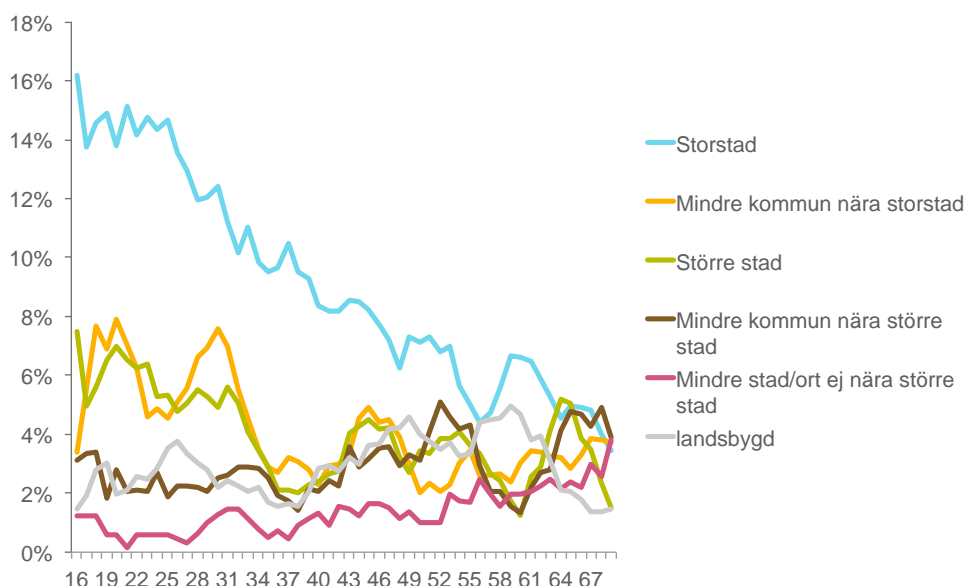
Figur 48. Genomlysning av målgrupperna i olika perspektiv.

MÅLGRUPPERNAS LIVSFAS OCH LIVSSTIL

Skilda livsfaser mellan målgrupperna

Den typ av plats som de flesta kan tänka sig att flytta till är storstaden, och det gäller inte minst bland de yngsta, som syns i Figur 49 nedan. Yngre eller i synnerhet unga vuxna kan också i högre grad tänka sig att flytta till mindre kommuner nära storstäder och större städer än äldre.

De andra platserna är det färre generellt som kan tänka sig att flytta till och där är åldersfördelningen också jämnare. Den plats som lägst andel kan tänka sig att flytta till är den mindre staden/orten som inte ligger nära en storstad eller större stad. Detta ligger i linje med flyttdynamiken de senaste åren, där kommuntyper med högre T har vunnit flyttare och de andra grupperna har tappat.

Figur 49. Andelen som kan tänka sig att flytta till olika platser i olika åldrar.

Delvis skilda livsstilar mellan målgrupperna

Livsstilarna skiljer sig också åt mellan grupperna, där de som kan tänka sig att flytta till storstad typiskt är intresserade av musik, resor, träning och att umgås med vänner. De som kan tänka sig att bo i en mindre kommun nära storstad har en liknande profil, men med starkare fokus på resor och familj snarare än träning och att umgås med vänner.

Personer som kan tänka sig att flytta till större stad har en liknande profil de som vill flytta till storstad, men är betydligt mer familjeorienterade. De som kan bo i mindre kommuner nära större stad har ett stort trädgårdsintresse vid sidan av familj och resor.

Storstad	Mindre kommun nära storstad	Större stad	Mindre kommun nära större stad	Mindre stad/ort ej nära större stad	Landsbygd
Platskarriär	Bättre livskvalitet	Platskarriär	Platskarriär	Platskarriär	Bättre livskvalitet
Bättre livskvalitet	Platskarriär	Arbetskarriär	Bättre livskvalitet	Bättre livskvalitet	Platskarriär
Arbetskarriär	Bostadskarriär	För att prova något nytt	Bostadskarriär	Billigare bostad	Vore en dröm att bo på platsen
Bostadskarriär	För att prova något nytt	Bostadskarriär	För att prova något nytt	Bostadskarriär	Bostadskarriär
Framtidskarriär	Vore en dröm att bo på platsen	Framtidskarriär	Arbetskarriär	För att prova något nytt	Billigare bostad
För att prova något nytt	Arbetskarriär	Bättre livskvalitet	Billigare bostad	Arbetskarriär	Framtidskarriär
Att restider skulle minska	Billigare bostad	Relationskarriär	Vore en dröm att bo på platsen	Kommer närmare barn/barnbarn	Relationskarriär
Avståndskarriär	Framtidskarriär	Kommer närmare släkt/vänner	Framtidskarriär	Annat	För att prova något nytt
Vore en dröm att bo på platsen	Relationskarriär	Att jag skulle flytta ihop med en partner	Att restider skulle minska	Relationskarriär	Att jag kommer närmare släkt/vänner
Att jag skulle flytta ihop med en partner	Att restider skulle minska	Vore en dröm att bo på platsen	Att jag skulle flytta ihop med en partner	Framtidskarriär	Återkomsten

Figur 51. Flyttmotiv i fallande ordning (viktigaste överst) för en tänkbar flytt bland målgrupperna.

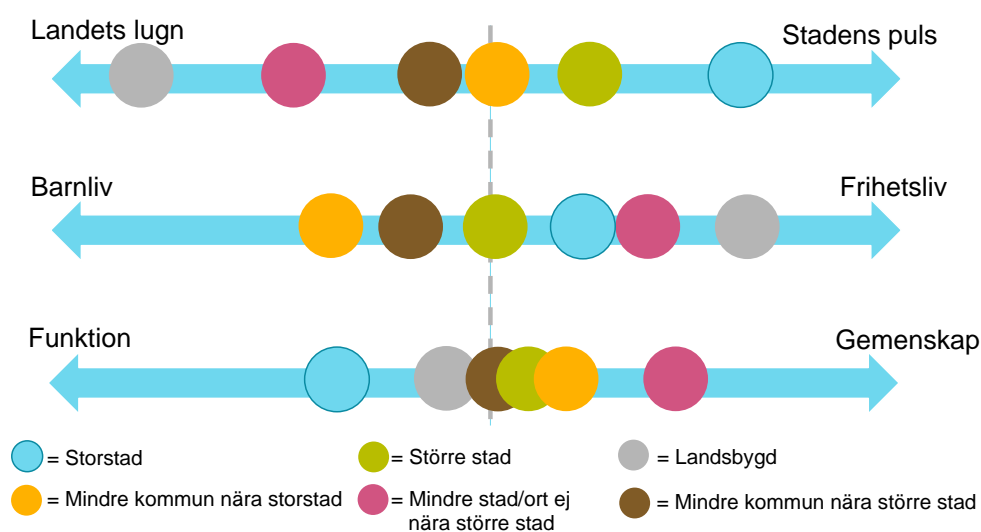
De som kan tänka sig att flytta till en *mindre ort som inte är i närheten av större stad eller storstad* rankar billigare boende högt, liksom att komma närmare barn/barnbarn, vilket speglar den något äldre åldersprofilen hos målgruppen. De som vill flytta till *landsbygd* är den målgrupp som i absolut högst utsträckning ser det som en dröm att bo på platsen.

MÅLGRUPPERNAS PLATSVÄRDERINGAR

Målgruppernas platsvärderingar visas med hjälp av värdedimensionerna i figur 52 nedan. Längs den första dimensionen är skillnaden mellan de som kan tänka sig att flytta till storstad och de som kan tänka sig flytta till landsbygd är mycket stor. De som kan tänka sig att flytta till en mindre stad/ort som inte ligger nära en större stad eller storstad har en klar rural profil. De andra målgrupperna har en mittenprofil.

Längs den andra dimensionen är det de som har tydligast position på den rurala-urbana axeln som ligger mest mot "frihetsliv", medan de som har en mittenposition på första dimensionen är mer orienterade mot barnliv. Det är intressant eftersom barnfamiljer i synnerhet kan tänkas vara de som också är mest beroende av att hela Platslowpyramiden är på plats. De som har frihet att mest ta hänsyn till egna behov har en flexibilitet som möjliggör annat än ett helhetserbjudande.

Längs den tredje dimensionen är skillnaderna inte så stora mellan målgrupperna. De som kan tänka sig flytta till storstad är mer orienterade mot funktionella värden, medan de som kan tänka sig en mindre stad/ort utanför allfarvägen är mer orienterade mot gemenskap. Här finns dock en avvikelse från förväntat mönster då de som kan tänka sig flytta till landsbygd drar något mer mot funktion än gemenskap. I rapportens tidigare avsnitt kunde vi se att de som redan bor på landsbygden var mer tydligare orienterade mot gemenskap. Grupperna är dock inte desamma, och illustrerar landsbygdens utmaning att kunna leverera funktion för att kunna locka inflyttare, inte bara gemenskap för de som redan bor där.

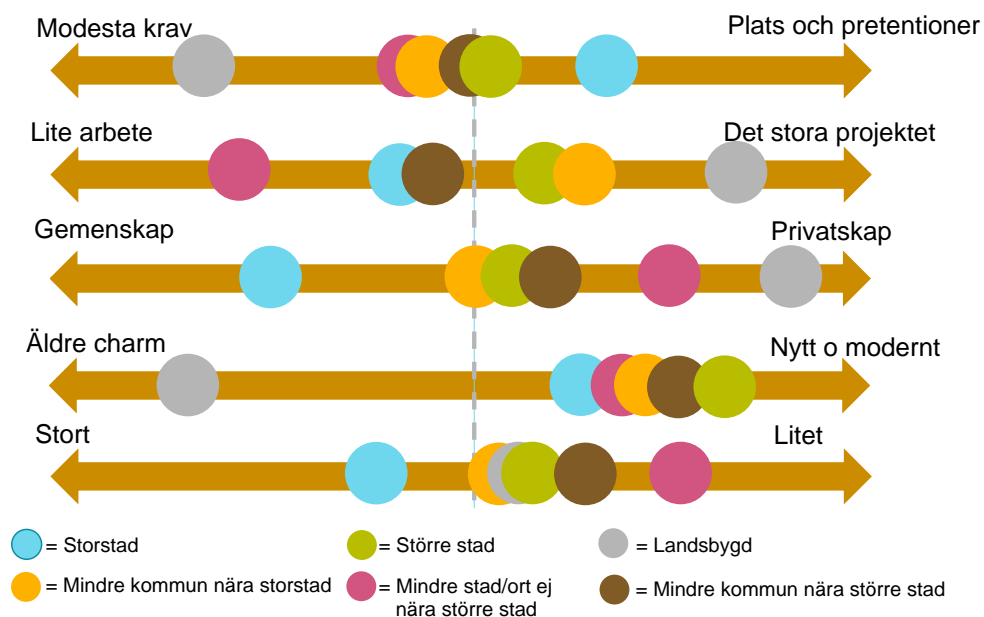

Figur 52. "Positionen" för dem som kan tänka sig flytta till storstad, större stad etc. längs de olika dimensionerna.

på är de som kan flytta till landsbygd mest projektorienterade. De som vill bo i en liten stad/ort som inte ligger nära en större stad är mest bekväma av sig.

Den tredje dimensionen har en tydlig urban/rural koppling då de som kan tänka sig storstaden också värderar sociala aspekter kring bostaden högre, medan de som kan tänka sig att flytta till något mer lantligt värderar privatskap högre.

Samtliga utom de som drömmer om gården på landsbygden är orienterade mot något nytt och modernt snarare än något med äldre charm. Storleken är som tidigare nämnt relativt, men de som ser stor yta som något viktigare är paradoxalt nog de som kan tänka sig flytta till storstad. Troligen handlar det mer om att det inte får vara *för* litet.

Figur 54. Målgruppernas "position" längs de olika dimensionerna.

Längs dimensionerna kan relativt små skillnader få rätt stora relativa utslag. För att få en mer konkret bild av bostadspreferenserna tittar vi i figur 55 nedan på de 10 viktigaste kvaliteterna hos bostaden för varje målgrupp. En slående skillnad mellan målgrupperna är i vilken utsträckning man uppskattar tystnaden i bostaden. Ju mer rural och boendeorienterad målgruppen är, desto viktigare är det att det är tyst i och kring bostaden.

Även om det finns skillnader bland målgrupperna generellt är det också viktigt att komma ihåg att det oftast är samma kvaliteter på topp 10-listorna. Det understryker att det förmodligen ger mer att jobba med det som ligger längre ned i bostadspyramiden än att röra sig högt upp.

Storstad	Mindre kommun nära storstad	Större stad	Mindre kommun nära större stad	Mindre stad/ort ej nära större stad	Landsbygd
Bra planlösning	Bra planlösning	Balkong/veranda	Tyst i bostaden	Tyst i bostaden	Fin trädgård
Bra läge	Tyst i bostaden	Bra läge	Ljust och fräscht	Bra planlösning	Tyst i bostaden
Platsen	Balkong/veranda	Bra planlösning	Bra planlösning	Lite insyn	Bra läge
Ljust och fräscht	Ljust och fräscht	Ljust och fräscht	Mysig	Platsen	Platsen
Balkong/veranda	Bra läge	Tyst i bostaden	Platsen	Bra förvaring	Lite insyn
Tyst i bostaden	Bra förvaring	Fint kök	Bra läge	Ljust och fräscht	Bostadstyp
Fint kök	Mysig	Bra förvaring	Bra förvaring	Bra läge	Avskildhet
Mysig	Fint kök	Platsen	Fint kök	Fint kök	Kan utforma bostaden
Bra förvaring	Platsen	Mysig	Trevliga grannar	Ej renoveringsbehov	Mysig
Lite insyn	Fin trädgård	Fin trädgård	Fin trädgård	Mysig	Bra planlösning

Figur 55. De 10 viktigaste bostadskvaliteterna för respektive målgrupp.

EN STARTPUNKT ATT JOBBA VIDARE FRÅN

Det här avsnittet kan ses som en startpunkt för att ge en översikt av vilka typer av människor olika platser har *bäst* förutsättningar att nå. Bilden är samtidigt förenklad, för den enskilda platsen behövs en analys som bygger både på den enskilda platsens styrkor och som också utmynnar i fler och mer finmaskiga grupperingar av människor som kan söka sig till platsen.

Vilka är t. ex de unga som kan tänka sig flytta till platser utanför storstäder och större städer? Vilka är barnfamiljerna som vill bo mitt i smeten? Vilka är det som kan tänka sig att göra helt om och byta storstaden mot en gård på landet?

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Sammanfattningsvis kan vi konstatera 10 huvudsakliga slutsatser av studien. Vi strukturerar dessa i fyra fundamenta, tre förändringar och tre framgångsfaktorer.

FUNDAMENTA MOT FRAMTIDEN

1. Vi går mot ett T-samhälle med 7 kommuntyper

Omvärldsanalysen pekar mot framväxten av ett T-samhälle, där de grundläggande framgångsfaktorerna är att vara så *uppkopplad* som möjligt och att vara så *spetsig* som möjligt med avseende på kunskapsintensitet och specialisering. Det handlar om att vara en del av ett graviterande sammanhang för att utvecklas positivt på sikt. I T-samhället finns sju kommuntyper baserade på deltagande i graviterande sammanhang och specialisering mot boende eller arbete. Kommuntyperna har olika grundförutsättningar, där de tre mest T-intensiva grupperna växer och drar till sig flyttare.

2. Att flytta är att göra karriär

En flytt inom Sverige handlar i de allra flesta fall inte om en *flykt*, utan om att göra *karriär*, som visserligen inte alltid är kallt kalkylerad. Det finns sju huvudsakliga flyttkarriärer som olika kommuntyper har olika förutsättningar att kapitalisera på. Alla kan kapitalisera på sin egen platsattraktivitet. T-intensiva kommuner kapitaliserar därutöver mest på framtidskarriären, medan boendespecialiserade kommuner kapitaliserar bäst på bostadskarriären. Arbetspecialiserade kommuner kapitaliserar bäst på arbets- och avståndskarriären. Kommuner med lägre T har en blandad profil, men med större möjligheter att locka återvändare.

3. Platslowpyramiden styr platsvalen

Människors platsvärderingar kan struktureras i en "Platslowpyramid", där det i botten ligger värden om trygghet och grundläggande funktionalitet, följt av funktionella konkurrensfördelar och starka sociala sammanhang lite högre upp. De översta skikten i pyramiden handlar om de typiskt urbana kvaliteterna kring stadens puls, myller och möten. Men det finns också särskiljande platsvärden som tydligt kopplar till livsfas och livsstil. De tre huvudsakliga skiljelinjerna i synen på platsens attraktivitet handlar om man är orienterad mot stadens puls eller landets lugn, barnliv eller frihetsliv, funktionalitet eller gemenskap.

4. Bostaden komplex och allt viktigare livsstilsmarkör

Allt pekar på att bostaden har blivit viktigare för människor generellt. Bostadskarriären är den vanligaste flyttkarriären efter platskarriären. Medan bostadsvärderingarna liksom platsvärderingarna kan ses i en pyramid med Maslow-logik ligger de stora skiljelinjerna kring hur viktig platsen och läget är, om bostaden är ett livsprojekt eller om man vill lägga så lite tid på det som möjligt, samt om man är orienterad mot grannskap eller söker privatskap. Det finns två starka normer kring

bostaden, Svenssondrömmen där villan är hörnsten, samt ljus och fräscht som ideal för bostadsrätten.

FÖRÄNDRINGAR MOT FRAMTIDEN

5. Framtidskarriärer och boendekonkurrens avgör framtidens flyttynamik

Under industrisamhället var platsens möjligheter att skapa framtidsmöjligheter starkt knutna till förekomsten av långvariga arbetstillfällen. Arbetskarriären och framtidskarriären gick hand i hand. Idag och ännu mer imorgon är det betydligt svårare att som kommun bli attraktiv. Det räcker inte med arbete eller ens bostäder utan handlar om att erbjuda framtidsmöjligheter baserade på långsiktiga funktionaliteter med en mångfald av temporära arbeten och utvecklingsmöjligheter.

I takt med ökad mobilitet lär bostadskarriären öka i betydelse, inte minst i potentiella T-regioner, som sakta men säkert blir mer lika T-regionerna med den tydligare uppdelningen kring boendekommuner och arbetskommuner. Här kan nästa stora slagfält stå mellan boendekommuner och bostadsområden i potentiella T-centra i jakten på invånare. I takt med att fler kommuner kopplas upp mot T-regioner och inte minst potentiella T-regioner lär fler kombattanter komma in i den striden.

6. Från urbanitet och ruralitet till identitet och funktionalitet

Megatrenden urbanisering gör det lätt att stirra sig blind på en dikotomi mellan det urbana och rurala, som blir allt mindre relevant i takt med att människor, kommuner och regioner sakta men säkert kopplas upp mot varandra. Uppkopplingens logik leder dock inte till mer ”likhet”, utan snarare det omvända, diversitet och mångfald och rent av segregation runt intressen, identiteter och världsbilder. Vi ser det i det digitala landskapets filterbubblor och vi lär se det även i det geografiska landskapet, där valet av plats blir en allt viktigare identitetsmarkör. I mer uppkopplade regionala system kommer också andra krav på funktionalitet, där revolutionen kring olika vardagstjänster och crowdlösningar kommer att prägla den upplevda friktionsfriheten.

7. Polarisering mellan nomader och rotfasta i framtidens bostadslandskap

Det råder i nuläget stor turbulens på bostadsmarknaden, där bostadsbristen är på allas läppar. Turbulenta tider innebär förändring, men också att det trygga och beständiga uppvärderas. I det sammanhanget kan man se en ökad polarisering kring å ena sidan högt värderad rotfasthet i villadrömmen och den mer kortlivade tunga bostadsrättsinvesteringen. I andra änden lär vi se en större grupp med en självvald eller framtvindad nomadtillvaro på bostadsmarknaden. Medan de rotade investerar tungt i bostaden som projekt lägger nomaderna engagemang i annat än bostaden.

FRAMGÅNGSFAKTORER MOT FRAMTIDEN

8. Det gäller att bygga tillgång till hela pyramiden

Vi kan se att de platser som kan erbjuda en heltäckande Platslowpyramid växer och är välmående. Väldigt få platser kan själva erbjuda en full Platslowpyramid. Med hjälp av det en plats är uppkopplad mot kan däremot de flesta platser bygga *tillgång* till en så gott som komplett pyramid genom förbättrad uppkoppling. Den

uppkopplingen handlar om så mycket mer än fysisk och digital infrastruktur. Medan det finns kortsiktiga vinster i att t. ex kommuner ”vinner” mot konkurrenter blir dessa i slutändan Pyrrhusegrar, eftersom människor struntar i administrativa gränser. Istället finns allt att vinna för regionala aktörer att samarbeta för att stärka sammanhanget som helhet.

9. Det gäller att hitta sin roll

Allt pekar på att kommunikativ isolering är likställt med att långsamt tyna bort, att som plats bli en del av ett större sammanhang är den enda vägen framåt. Men i ett större sammanhang behöver man också vara klar över vad som är den enskilda regionala aktörens roll i sammanhanget. Här kommer medvetenheten om var människors preferenser skiljer sig in i bilden. Framförallt i ett målgruppsperspektiv är det viktigt att ha sin egen roll klar för sig när man sedan fokuserar på vilka grupper man särskilt vill rikta sig till. Medan det i grunden handlar om att bygga tillgång till kompletta platspyramider, handlar rollen om vilka värden som den egna platsen bäst kan erbjuda, var man sticker ut.

10. Det gäller att hålla ihop i en fragmenterad tid

Utvecklingen från större till mindre gemenskaper har stora fördelar i och med att människor inte tvingas in i stora kollektiv där de inte hör hemma. Men med ett fragmenterat identitetslandskap kommer också utmaningen att förhindra konflikter som kommer av olika verklighetsuppfattningar. Här har regionala aktörer en stor uppgift i att bidra till att människor kan hålla samman kring det som trots allt är gemensamt för alla på en plats.

Framgångsfaktorerna kan i en enkel avslutande mening beskrivas med uppmaningen mot framtiden för regionala aktörer: koppla upp, stick ut, håll ihop!

APPENDIX A: METOD OCH MEDARRANGÖRER

KVALITATIVA METODER

Litteraturöversikt och omvärldsanalys

Inför projektet har vi gjort en litteraturöversikt över forskning kring flytt och boende. Vi har under projektet använt Kairos Futures trenddatabas för att ta fram omvärldstrender relaterade till flytt och boende.

Expertseminarium

Under ett seminarium med ledande experter fick deltagare från olika fält reflektera kring hur flytt- och boendedynamiken utvecklas i framtiden. Deltagande experter var: Emma Björner, Dag Johansson, Maria Pleiborn, Stefan Attefall, Jerker Söderlind, Anne Pierre, Per Johansson, Per-Arne Sandegren, Stig-Björn Ljunggren, Susanne Ingo, Anna Karlsdóttir, Christel Gustafsson, Pigge Werkelin, Beatrice Maurin, Tapio Salonen, Nina Rådström och Marie Hårsman Wahlström.

Antropologisk studie

För att fånga perspektiv från nya svenskar, som sällan representeras i tillräckligt hög utsträckning i enkätundersökningar, genomfördes en studie där 9 hushåll från Syrien, Afghanistan och närliggande områden under 2 månaders tid följdes av antropologer.

KVANTITATIVA METODER

Analys av befintlig statistik och social medie-analys

Inför studien analyserades flyttmönster mellan och inom Sveriges kommuner i befintlig data från SCB. Sociala medier scannades för att få en bild av diskussioner kring flytt och boende i Sverige.

Enkätundersökning

6000 svenskar i åldrarna 16-74 år representativa med avseende på ålder, kön och region besvarade under våren 2015 en omfattande enkät som rörde studiens huvudfrågor. Svaren insamlades via en webbenkät. Databasinsamlingen genomfördes tillsammans med Userneeds AB.

MEDARRANGÖRER

Vi vill rikta ett stort tack till medarrangörerna till studien som bidragit med frågeställningar, analys och diskussioner. Dessa är: Aneby kommun, Bjuvs kommun, Höganäs kommun, Landskrona stad, Leksands kommun, Lerums kommun, Länsstyrelsen Västernorrlands län, Mölndals stad, Norrköpings kommun, Olofströms kommun, Riksbyggen AB, Tranås kommun, Upplands Väsby kommun, Vara kommun och Ängelholms kommun.

APPENDIX B: DEFINITIONER OCH FÖRKLARINGAR

T-INDEX OCH REGIONALT T-INDEX

T-index är en sammanvägning av tre delmått: "Storlek/koncentration" består av antal invånare och befolkningstäthet. "Kunskapskapital" består av andel högskoleutbildade bland befolkningen, andel högskoleutbildade i privata näringar, patentansökningar per capita samt andel sysselsatta i kunskaps- och tjänstebranscher (definierat som information och kommunikation, finans och försäkring, fastighetsverksamhet, företagstjänster, kulturella och personliga tjänster, hotell och restaurang). I "nätverk" räknas in företag med importlicens per capita, andel av arbetskraften i icke-lokala näringar, pendlingstrafik i förhållande till lokal arbetskraft, medlemmar i LinkedIn per capita, flygavgångar i FA-regionen samt förekomst av större järnvägsstation. De tre delmåttarna viktas lika.

Regionalt T-index fås sedan genom att låta enskilda kommuners T-index förstärkas av pendlingsrelationer, d.v.s. kommuner får extra T-poäng från de kommunerna de har pendlingsrelationer med. Detta innebär att måttet främst visar i vilken utsträckning man är del av ett *sammanhang* med höga T-poäng.

KOMMUNAL FRAMGÅNG

Kommunernas framgång är också en sammanvägning av tre separata mått. Ekonomisk framgång är ett mått på lönenivåer, nyföretagande, arbetslöshet och kommunal ekonomi. Social framgång bygger på valdeltagande, våldsbrott, andel behöriga till gymnasiet, andel unga beroende av ekonomiskt bistånd samt ohälsotal. Slutligen består ekologisk framgång av andelen av nya bilar som är miljöbilar, utsläpp av växthusgas per capita, samt andel skyddad natur. De tre delindexen viktas lika.

INGÅENDE KOMMUNER I TYPOLOGIN

Kommunerna som ingår i respektive kommungrupp är:

T-centrum: Danderyd, Stockholm, Södertälje, Solna, Sigtuna, Burlöv, Malmö, Lund, Göteborg, Mölndal.

Boendekommuner till T-centrum: Upplands Väsby, Vallentuna, Österåker, Värmdö, Järfälla, Ekerö, Huddinge, Botkyrka, Salem, Haninge, Tyresö, Upplands-Bro, Nykvarn, Täby, Sollentuna, Nacka, Sundbyberg, Lidingö, Vaxholm, Norrtälje, Nynäshamn, Håbo, Gnesta, Strängnäs, Trosa, Staffanstorps, Vellinge, Kävlinge, Lomma, Svedala, Skurup, Sjöbo, Hörby, Höör, Eslöv, Ystad, Trelleborg, Kungsbacka, Härryda, Partille, Öckerö, Ale, Lerum, Bollebygd, Lilla Edet, Kungälv, Alingsås.

Potentiella T-centrum: Uppsala, Nyköping, Eskilstuna, Linköping, Norrköping, Jönköping, Växjö, Kalmar, Karlskrona, Helsingborg, Kristianstad, Hässleholm, Halmstad, Varberg, Uddevalla, Trollhättan, Borås, Skövde, Karlstad, Örebro, Väs-

terås, Falun, Borlänge, Gävle, Sundsvall, Örnsköldsvik, Östersund, Umeå, Skellefteå, Luleå.

Boendekommuner till potentiella T-centrum: Älvkarleby, Knivsta, Heby, Tierp, Enköping, Flen, Kinda, Åtvidaberg, Valdemarsvik, Söderköping, Motala, Aneby, Mullsjö, Habo, Vaggeryd, Lessebo, Alvesta, Torsås, Mörbylånga, Borgholm, Östra Göinge, Örkelljunga, Bjuv, Bromölla, Klippan, Åstorp, Landskrona, Höganäs, Ängelholm, Laholm, Munkedal, Färgelanda, Grästorp, Mark, Svenljunga, Herrljunga, Tibro, Töreboda, Vänersborg, Ulricehamn, Mariestad, Hjo, Tidaholm, Kil, Hammarö, Forshaga, Grums, Kristinehamn, Lekeberg, Kumla, Askersund, Nora, Surahammar, Kungsör, Sala, Gagnef, Säter, Ockelbo, Timrå, Bräcke, Krokomborg, Nordmaling, Bjurholm, Robertsfors, Vännäs, Vilhelmina, Åsele, Älvsbyn, Piteå, Boden.

Lokala arbetslivsspecialister: Gislaved, Värnamo, Eksjö, Tranås, Uppvidinge, Älmhult, Markaryd, Emmaboda, Oskarshamn, Vimmerby, Olofström, Perstorp, Båstad, Dals-Ed, Karlsborg, Tranemo, Vara, Strömstad, Skara, Eda, Torsby, Munkfors, Årjäng, Hallsberg, Karlskoga, Fagersta, Köping, Malung-Sälen, Mora, Avesta, Ludvika, Sandviken, Hudiksvall, Härjedalen, Lycksele, Arjeplog, Överkalix, Gällivare, Kiruna.

Mellanlägeskommuner: Östhammar, Katrineholm, Vadstena, Mjölby, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda, Tingsryd, Ljungby, Hultsfred, Västervik, Gotland, Ronneby, Karlshamn, Hylte, Falkenberg, Stenungsund, Sotenäs, Gullspång, Bengtsfors, Götene, Lysekil, Åmål, Lidköping, Falköping, Sunne, Filipstad, Hagfors, Arvika, Säffle, Laxå, Hällefors, Lindesberg, Arboga, Vansbro, Leksand, Hedemora, Hofors, Ovanåker, Ljusdal, Söderhamn, Bollnäs, Ånge, Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Ragunda, Strömsund, Åre, Vindelnsjö, Norsjö, Malå, Storuman, Sorsele, Dorotea, Arvidsjaur, Jokkmokk, Kalix, Pajala, Haparanda.

Boendespecialiserad landsbygd: Vingåker, Ödeshög, Ydre, Boxholm, Högsby, Mönsterås, Nybro, Sölvesborg, Svalöv, Tomelilla, Osby, Simrishamn, Tjörn, Orust, Tanum, Vårgårda, Essunga, Mellerud, Storfors, Degerfors, Ljusnarsberg, Skinnskatteberg, Hallstahammar, Norberg, Rättvik, Orsa, Älvdalen, Smedjebacken, Nordanstig, Övertorneå.

OM KAIROS FUTURE

Kairos Future är ett internationellt konsult- och analysföretag som hjälper företag att förstå och forma sin framtid. Genom trend- och omvärldsanalys, innovation och strategi, ger vi våra kunder de stora sammanhangen. Kairos Future grundades 1993, vårt huvudkontor finns i Stockholm och vi har representanter i New York, Peking, Barcelona, samt samarbetspartners över hela världen.

För mer information, se www.kairosfuture.com eller kontakta oss:

Kairos Future

Box 804

(Besöksadress: Västra järnvägsgatan 3)

101 36 Stockholm

Tel. 08-545 225 00

Fax. 08-545 225 01

info@kairosfuture.com

www.kairosfuture.com

NOTER

-
- ¹ PricewaterhouseCoopers (PwC)
- ² **Andel utrikes födda i Sverige var 2012 15,4% (SCB, statistikdatabasen), medan USA som högst haft en andel utrikes födda på 14,8% år 1890, (US Census Bureau)**
<http://www.census.gov/population/www/documentation/twps0029/tab01.html>, avläst 2013-02-10.
- ³ Florida, Richard (2003). *The Rise of the Creative Class: And How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.
- ⁴ FN, U.N. *Human Settlements Program (UN-Habitat)*, 2013
- ⁵ SCB, *Befolkningsstatistik, 2013*
- ⁶ McKinsey&Co:
http://www.mckinsey.com/insights/automotive_and_assembly/ten_ways_autonomous_driving_could_redefine_the_automotive_world
- ⁷ För ett utförligare resonemang kring detta, se Lindgren, Mats (2012). 21st Century Management – Innovation and Leadership in the Thought Economy.
- ⁸ SCB, *Ökade inkomstskillnader*, 2007
- ⁹ OECD, *Divided we stand: Why inequality keeps rising*
- ¹⁰ Friedman, Thomas (2008). *Hot, Flat and Crowded: Why We Need a Green Revolution– And How it Can Renew America*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- ¹¹
http://www.creativeclass.com/_v3/whos_your_city/maps/#Economic_Activity_in_a_Spiky_World, avläst 2013-02-10.
- ¹² Tillväxtanalys (2012). *Regional attraktivitet – tillväxtmotor i en global verklighet*. Östersund: Tillväxtanalys.
- ¹³ För beskrivning av Regionalt T-index, se Appendix B
- ¹⁴ För beskrivning av kommunal framgång, se Appendix B
- ¹⁵ För en förteckning av vilka kommuner som ingår i de olika grupperna, se Appendix B
- ¹⁶
http://www.mckinsey.com/insights/automotive_and_assembly/ten_ways_autonomous_driving_could_redefine_the_automotive_world
- ¹⁷ Se exempelvis Drömsamhället (2010) och Global Youth (2013)
- ¹⁸ <http://www.aftonbladet.se/nyheter/paflykt/article21431599.ab>